

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

НИКИФОРЕНКО НАТАЛЯ АНДРІЇВНА

УДК 343.352:343.97

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ,
ПОВ'ЯЗАНИМ З КОРУПЦІЄЮ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Н. А. Никифорова**

Науковий керівник **Вознюк Андрій Андрійович,**
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Никифоренко Н. А. Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2024.

Дисертація є комплексним кримінально-правовим і кримінологічним дослідженням, у якому сформульовано теоретичні та прикладні засади запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

Сучасний стан доктринального опрацювання проблем запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, визнано таким, що не відповідає потребам практики діяльності відповідних суб'єктів запобігання та протидії цим деліктам. Це негативно позначається на стані протидії корупції в державі.

Встановлено, що злочини, передбачені ст. 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України, слушно віднесено до кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, а не кримінально караних корупційних деліктів, оскільки вони призначені, зокрема, для виявлення ознак корупції чи спроб її приховування.

Виявлено неузгодженість положень кримінального та кримінального процесуального законодавства в контексті розмежування корупційних і пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень, запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 33-1 Кримінального процесуального кодексу України, яка визначає предметну підсудність Вищого антикорупційного суду.

Дістали подальшого розвитку положення про безпосередній основний та безпосередній додатковий об'єкти злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України (порядок декларування забезпечує таку складову правильної (нормальної) діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, як їх добросовісність під час виконання таких функцій або частково після припинення відповідних повноважень; авторитет органів державної влади й органів місцевого самоврядування є

обов'язковим додатковим об'єктом для декларування недостовірної інформації та факультативним для умисного неподання декларації; додаткові факультативні об'єкти кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 Кримінального кодексу України, є невизначеними і залежать від учинення інших злочинів чи проступків, які передували декларуванню недостовірної інформації чи умисному неподанню декларації).

Удосконалено дефініцію недостовірних відомостей в контексті застосування ст. 366-2 Кримінального кодексу України: їх запропоновано визначати як інформацію про об'єкти декларування, відображену в поданій декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», яка не відповідає дійсності, на суму від 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

Аргументовано відсутність у складах кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України, потерпілих у кримінально-правовому значенні.

Розроблено рекомендації щодо тлумачення та вдосконалення об'єктивних і суб'єктивних ознак злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України, зокрема в контексті моменту їх закінчення, визначення вартості об'єкта декларування, вчинення злочину особою на прохання суб'єкта декларування, урахування мотиву й мети під час доказування кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією.

Аргументовано необхідність вдосконалення санкцій ст. 366-2 КК України, які сконструйовано з порушенням встановлених правил, що фактично ускладнює диференціацію кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації, а також визнано необґрунтованим застосування звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 та 48 КК України з огляду на пряму заборону цього та триваючий характер умисного неподання декларації.

З'ясовано стан учинення кримінальних правопорушень, що полягають у декларуванні недостовірної інформації та умисному неподанні декларації впродовж 2015–2023 років. Виявлено сучасні тенденції вчинення цих злочинів:

1) поява практики притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації осіб, які займають відповідальне й особливо відповідальне становище; 2) удосконалення процесу виявлення зазначених деліктів за рахунок покращення механізму перевірки декларацій, роботи працівників Національного агентства з питань запобігання корупції, налагодження роботи з викривачами; 3) зменшення кількості фактів умисного неподання декларації та декларування недостовірної інформації через здобуття суб'єктами декларування певного досвіду електронного декларування, а також значне покращення роботи суб'єктів запобігання та протидії корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням; 4) удосконалення процесу виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 Кримінального кодексу України, що обумовило й водночас ускладнило приховування об'єктів декларування.

Запропонована система детермінант кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, що передбачає соціально-економічні, суспільно-політичні, організаційно-управлінські, правові, культурно-психологічні й технічні фактори виникнення та поширення цих деліктів, охоплює майже всі сфери життєдіяльності суспільства й обумовлює необхідність застосування комплексного підходу щодо їх усунення.

Розроблено кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють злочини, передбачені ст. 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України, зокрема встановлено, що здебільшого це чоловіки (62,8 %) віком від 30-ти до 65 років (81,4 %), громадяни України (100 %), які мають повну вищу (32 %) або професійно-технічну (28,9 %) освіту, несудимі (98,7 %), одружені (76,5 %), обіймають посади державних та інших службовців нижчого та середнього рівнів, на час учинення їх є психічно здоровими та психічно стійкими. У межах типології цих суб'єктів виокремлено корупціонерів і «самовпевнених» чи «недбалих» декларантів.

Визначено напрями вдосконалення правового статусу суб'єктів, уповноважених запобігати й протидіяти кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

Розроблено комплекс соціально-економічних, суспільно-політичних, культурно-виховних, інформаційно-аналітичних, інформаційно-просвітницьких, організаційно-управлінських, правових і технічних заходів запобігання злочинам, передбаченим ст. 366-2, 366-3 Кримінального кодексу України, на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях, значна частина яких має вагомий вплив на запобігання не лише кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а й власне кримінально та адміністративно караним корупційним деліктам.

Ключові слова: корупція, декларування недостовірної інформації, неподання декларації, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, адміністративне правопорушення, особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, суб'єкт кримінального правопорушення, особа правопорушника, запобігання, протидія, детермінанти, кримінологічна характеристика, обман.

ANNOTATION

Nykyforenko N. A. Prevention of criminal offenses related to corruption. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – “Law”. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2024.

The dissertation is a comprehensive criminal law and criminological study, in which the theoretical and applied principles of prevention of criminal offenses related to corruption have been formulated.

The current state of the doctrinal treatment of the issues of preventing criminal offenses related to corruption is recognized as the one not meeting the needs of the practical actions of the relevant subjects of preventing and countering these crimes. This negatively affects the state of anti-corruption in the country.

It has been established that the crimes provided for in Art. 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine, are correctly classified as criminal offenses related to corruption, and not as criminal corruption offenses, since they are intended, in particular, to detect signs of corruption or attempts to conceal it.

The inconsistency of the legislative provisions in the context of distinguishing between corruption and corruption-related criminal offenses was revealed; it was proposed to make changes to Part 1 of Art. 33-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which determines the subject matter jurisdiction of the High Anti-Corruption Court.

The provisions on the immediate main and immediate additional objects of the crimes provided for in Art. 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine (the declaration procedure ensures such a component of the correct (normal) activity of persons authorized to perform functions of the state or local self-government as their integrity during the performance of such functions or partially after the termination of the relevant powers; the authority of state bodies authorities and local self-government bodies is a mandatory additional object for the declaration of false information and optional for the intentional failure to submit a declaration; additional optional objects of

criminal offenses provided for in Articles 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine are undefined and dependent on committing other crimes or minor offenses that preceded the declaration of false information or intentional failure to submit a declaration).

The definition of unreliable information has been improved in the context of the application of Art. 366-2 of the Criminal Code of Ukraine: it has been proposed to define them as information about the objects of declaration, reflected in the submitted declaration of a person authorized to perform functions of the state or local self-government, provided for by the Law of Ukraine “On Prevention of Corruption”, which does not correspond to reality, in the amount of 500 subsistence minimums for able-bodied persons.

It is argued that there are no victims in the criminal sense of this term within criminal offenses provided for in Art. 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine.

Recommendations regarding the interpretation and improvement of objective and subjective features of crimes provided for in Art. 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine have been developed, in particular in the context of the moment of their termination, determining the value of the object of declaration, committing a crime by a person at the request of the subject of declaration, while considering the motive and purpose when proving criminal offenses related to corruption.

The necessity of improving the sanctions under Art. 366-2 of the Criminal Code of Ukraine, which are constructed in violation of the established rules, which actually complicates the differentiation of criminal liability for declaring false information, and the application of exemption from criminal liability on the basis of direct prohibition under Art. 45 and Art. 48 of the Criminal Code of Ukraine and the continuing nature of the deliberate non-submission of the declaration.

The state of committing criminal offenses consisting in the declaration of false information and the deliberate failure to submit a declaration during the years 2015–2023 has been clarified. The modern trends in the commission of such crimes have been revealed: 1) the emergence of the practice of bringing persons, who occupy responsible and especially responsible positions, to criminal liability for declaring false information;

2) improvement of the process of detection of such crimes by improving the mechanism of checking declarations, the work of the employees of the National Agency for the Prevention of Corruption, and improving the functions of whistleblowers; 3) decrease in the number of facts of deliberate failure to submit a declaration and declaration of unreliable information due to the acquisition by the subjects of the declaration of certain experience of electronic declaration, as well as a significant improvement of the work of the subjects of prevention and countermeasures against corruption and corruption-related criminal offenses; 4) improvement of the process of detection of criminal offenses provided for in Art. 366-2, 366-3 of the Criminal Code of Ukraine, which caused and at the same time made it difficult to conceal objects of declaration.

The proposed system of determinants of criminal offenses related to corruption, which includes socio-economic, socio-political, organizational-managerial, legal, cultural-psychological and technical factors of the occurrence and spread of such offenses, covers almost all spheres of societal life and determines the need to apply a comprehensive approach to their elimination.

A criminological characterization of persons who commit crimes provided for in Art. 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine, has been elaborated; in particular, it was established that most of such persons are men (62.8%) aged between 30 and 65 (81.4%), citizens of Ukraine (100%), who have completed higher education (32%) or vocational and technical (28.9%) education, not convicted (98.7 %), married (76.5 %), holding positions of civil servants and other civil servants at lower and middle levels, at the time of their studies they are mentally healthy and mentally stable. Within the typology of these subjects, corrupt officials and “self-confident” or “negligent” declarants have been singled out.

The directions for improving legal status of subjects authorized to prevent and counter criminal offenses related to corruption have been determined.

A set of socio-economic, socio-political, cultural-educational, informational-analytical, informational-educational, organizational-managerial, legal and technical measures for the prevention of crimes, provided for in Art. 366-2, 366-3 of the Criminal Code of Ukraine have been elaborated, at the general social and special criminological

levels. It has been outlined that a significant part of such measures have a significant impact on the prevention of not only criminal offenses related to corruption, but also criminal and administratively punishable corruption offenses.

Keywords: corruption, declaration of false information, failure to submit a declaration, criminal liability, criminal offense, administrative offense, person authorized to perform functions of state or local government, subject of a criminal offense, offender's personality, prevention, counteraction, determinants, criminological characteristics, deception.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Никифоренко Н. А. Поняття та ознаки корупційного кримінального правопорушення. *Інтернаука*. 2022. № 12 (101). С. 85–95. (Серія «Юридичні науки»). DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2022-12-8465>.

2. Никифоренко Н. А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 366-2, 366-3 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Т. 2 № 79. С. 193–202. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.29>.

3. Никифоренко Н. А. Суб'єкти запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією: проблеми функціонування та перспективи удосконалення правового статусу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 611–617. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.107>.

4. Никифоренко Н. А. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 543–546. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/129>.

5. Никифоренко Н. А. Детермінанти кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. 2024. Вип. 81. Ч. 2. С. 317–323. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.49>.

6. Никифоренко Н. А. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 342–345. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/82>.

7. Мазенко Н. А. Корупційне кримінальне правопорушення: актуальні питання теорії. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 242–245.

8. Мазенко Н. А. Корупційний злочин у проєкті Кримінального кодексу України 2020 року. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.) : у 2 ч. Київ, 2020. Ч. 2. С. 321–323.

9. Мазенко Н. А. Кримінально-правові наслідки корупційних кримінальних правопорушень. *International Forum: Problems and Scientific Solutions* : VIII International Scientific and Practical Conference (September 6–8, 2021, Melbourne, Australia). Melbourne, 2021. P. 234–236. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/issue/view/6-8.09.2021/578>.

10. Никифорова Н. А. Окремі питання протидії кримінальним правопорушенням, передбачених статтями 366-2, 366-3, 368-5 Кримінального кодексу України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XIII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ, 2022. С. 256–259.

11. Никифорова Н. А. Актуальні питання правового статусу уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції. *Problems of integration of education, science and business in globalization* : The V International Scientific and Practical Conference (February 5–7, 2024, Sofia, Bulgaria). Sofia, 2024. С. 155–159. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2024/02/PROBLEMS-OF-INTEGRATION-OF-EDUCATION-SCIENCE-AND-BUSINESS-IN-GLOBALIZATION.pdf>.

12. Никифорова Н. А. Суб'єктивні ознаки декларування недостовірної інформації: актуальні питання правозастосування. *Вісімдесят треті економіко-правові дискусії* : матеріали Міжнар. мультидисциплінар. наук. інтернет-конф. (Львів, Україна – Ополе, Польща, 27–28 лют. 2024 р.). Львів, 2024. С. 57–61.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1 СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ	25
1.1. Кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією: поняття, ознаки, сучасний стан дослідження	25
1.2. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочинів, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, а також заходи кримінально-правового характеру за їх вчинення	42
Висновки до розділу 1	99
РОЗДІЛ 2 КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ	105
2.1. Сучасний стан та основні тенденції вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією	105
2.2. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією	112
2.3. Детермінанти кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією	128
Висновки до розділу 2	152
РОЗДІЛ 3 СУБ'ЄКТИ І ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З КОРУПЦІЄЮ	156
3.1. Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією	156
3.2. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією	179

3.3. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією	192
Висновки до розділу 3	207
ВИСНОВКИ	213
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	223
ДОДАТКИ	251

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРК – Автономна Республіка Крим

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВРУ – Верховна Рада України

ДБР – Державне бюро розслідувань

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

Закон від 14 жовтня 2014 року – Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції»

КК – Кримінальний кодекс

КМУ – Кабінет Міністрів України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

КСУ – Конституційний Суд України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

НПУ – Національна поліція України

проект КК – проект Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 10 січня 2024 року), підготовлений Робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України

Реєстр декларацій – Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Нині Україна досягла значного прогресу на шляху розбудови незалежної демократичної правової держави європейського спрямування. Попри це, проблеми протидії корупції в нашій державі не втрачають актуальності. Забезпечення результативності та сталості зусиль з подолання корупції – не просто вимога громадянського суспільства чи одне з ключових завдань, поставлених Європейською Радою перед українською державною владою як передумова успішної євроінтеграції, це передусім запорука перемоги в міжнародному збройному конфлікті, який триває в Україні з 2014 року, та ліквідації його наслідків. Тому налагодження ефективного механізму запобігання та протидії корупційним деліктам, насамперед в умовах збройної агресії проти України, має вкрай важливе значення. Невіддільною складовою такого механізму є кримінально-правові заборони, передбачені ст. 366-2 (Декларування недостовірної інформації) і ст. 366-3 (Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) КК України, що мають на меті забезпечити кримінально-правову охорону суспільних відносин від кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією.

За даними Офісу Генерального прокурора, кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, 2022 року зареєстровано 216, а 2023-го – 70. Водночас за ст. 366-1 КК України, яка визначала підстави кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації й визнана Рішенням Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 неконституційною, 2015 року зареєстровано 25 кримінальних правопорушень, 2016-го – 58, 2017-го – 1134, 2018-го – 1541, 2019-го – 1118, 2020-го – 343, 2021-го – 1 [189]. Така хвилеподібна динаміка досліджуваних деліктів, а також подальший аналіз судової практики засвідчують наявність проблем на етапах як виявлення, так і запобігання та розслідування цих кримінальних правопорушень.

Проблеми кримінально-правової та кримінологічної характеристики корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень, а також запобігання цим деліктам відображено в працях А. В. Агеєнко, В. В. Бабаніної, А. А. Вознюка, Д. Ф. Волонця, О. М. Джужі, О. О. Дудорова, З. А. Загиней-Заболотенко, К. П. Задой, Д. В. Каменського, В. М. Киричка, А. М. Козачини, Д. Г. Михайленка, М. І. Мельника, Д. М. Міськіва, Р. О. Мовчана, Л. О. Мостепанюк, О. М. Резніка, А. В. Русаєва, А. В. Титко, М. І. Хавронюка, А. М. Черенкова, С. С. Чернявського, В. І. Шакуна, В. М. Янівського та ін.

Однак, попри вагомий науковий доробок зазначених учених, немає комплексних досліджень питань запобігання злочинам, передбаченим ст. 366-2, 366-3 КК України. У науковій літературі бракує досліджень сучасного стану, основних тенденцій вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, їх детермінант, а також суб'єктів і заходів запобігання цим деліктам на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях.

Це позначається на ефективності виявлення та розслідування таких кримінально протиправних діянь, притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб, а також усуненні причин й умов їх учинення. Зазначене засвідчує необхідність системного дослідження актуальних кримінально-правових і кримінологічних аспектів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, задля розроблення ефективної тактики і стратегії запобігання та протидії не лише кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а й власне корупційним деліктам.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки (Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Плану дій з реалізації Національної стратегії у

сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 3 листопада 2020 року (протокол № 21) й уточнена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 грудня 2023 року (протокол № 26).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертації є здійснення кримінально-правової та кримінологічної характеристики злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, і формування на цій підставі науково обґрунтованих рекомендацій щодо недопущення чи припинення таких кримінально протиправних діянь, усунення їх причин та умов, а також притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання*:

- визначити поняття, ознаки, сучасний стан дослідження кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією;
- схарактеризувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочинів, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, а також заходи кримінально-правового спрямування за їх учинення;
- з'ясувати основні тенденції вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією;
- розробити кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією;
- дослідити детермінанти кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією;
- розглянути суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією;

– сформулювати систему й окреслити перспективні напрями запобігання цим злочинам на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях.

Об'єкт дослідження – правовідносини у сфері запобігання та протидії корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням.

Предмет дослідження – кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених мети й завдань використано комплекс загальнонаукових і спеціально-наукових методів, зокрема: *історичний* – під час ретроспективного аналізу антикорупційного законодавства в частині електронного декларування й законодавства про кримінальну відповідальність за умисне неподання декларації та декларування недостовірної інформації (розділи 1–3); *компаративістський* – під час вивчення іноземного досвіду запобігання досліджуваним деліктам (розділ 1); *формально-логічний (догматичний)* – для тлумачення положень антикорупційного законодавства в частині електронного декларування та ст. 366-2, 366-3 КК України (розділи 1–3); *системний* – у процесі комплексного дослідження елементів кримінально-правової та кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією (розділи 1, 2); *системно-структурного аналізу* – для з'ясування зв'язків розглянутих кримінально-правових заборон з іншими нормами й інститутами КК України, а також положеннями антикорупційного законодавства (розділи 1–3); *аналізу документів* – під час вивчення вироків й інших матеріалів судової практики за ст. 366-2, 366-3 КК України (розділи 1, 2, додатки); *анкетування* – для опитування суб'єктів декларування та інших осіб щодо актуальних питань дисертаційного дослідження (розділи 2, 3, додатки); *статистичний* – для аналізу й узагальнення емпіричної інформації (розділи 2, 3, додатки).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні матеріали Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2015–2023 роки, 127 обвинувальних і 4 виправдувальних вироків, винесених судами першої та другої інстанцій за ст. 366-2 та 366-3 КК України, судові рішення

Вищого антикорупційного суду та Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, результати опитування 484 респондентів (суб'єкти декларування та інші особи).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним кримінально-правовим і кримінологічним дослідженням, у якому сформульовано теоретичні та прикладні засади запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. У роботі аргументовано низку нових положень, висновків і рекомендацій, а саме:

вперше:

– з'ясовано стан учинення кримінальних правопорушень, що полягають у декларуванні недостовірної інформації та умисному неподанні декларації, упродовж 2015–2023 років (хвилеподібний характер динаміки: від стрімкого зростання 2017-го та 2022 року до стрімкого падіння 2021 року, обумовлених суспільно-політичними процесами; незначна питома вага в структурі кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – у середньому 3 %; різна структура; значний рівень латентності та низька ефективність досудового розслідування);

– встановлено сучасні тенденції вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, зокрема: 1) поява практики притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації осіб, які займають відповідальне й особливо відповідальне становище (серед них як засуджені, так і виправдані); 2) удосконалення процесу виявлення зазначених деліктів за рахунок покращення механізму перевірки декларацій, роботи працівників НАЗК, налагодження роботи з викривачами; 3) зменшення кількості фактів умисного неподання декларації та декларування недостовірної інформації через здобуття суб'єктами декларування певного досвіду електронного декларування, а також значне покращення роботи суб'єктів запобігання та протидії корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням; 4) удосконалення процесу виявлення кримінальних правопорушень, передбачених

ст. 366-2, 366-3 КК України, що обумовило й водночас ускладнило приховування об'єктів декларування;

– запропоновано систему детермінант кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, яка передбачає соціально-економічні, суспільно-політичні, організаційно-управлінські, правові, культурно-психологічні й технічні фактори виникнення та поширення цих деліктів, що охоплює майже всі сфери життєдіяльності суспільства та обумовлює необхідність застосування комплексного підходу щодо їх усунення;

– розроблено комплекс соціально-економічних, суспільно-політичних, культурно-виховних, інформаційно-аналітичних, інформаційно-просвітницьких, організаційно-управлінських, правових і технічних заходів запобігання злочинам, передбаченим ст. 366-2, 366-3 КК України, на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях, значна частина яких має вагомий вплив на запобігання не лише кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а й власне кримінально й адміністративно караним корупційним деліктам;

удосконалено:

– дефініцію недостовірних відомостей в контексті застосування ст. 366-2 КК України: їх запропоновано тлумачити як інформацію про об'єкти декларування, відображену в поданій декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», яка не відповідає дійсності, на суму від 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб;

– кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють злочини, передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК України, зокрема встановлено, що здебільшого це чоловіки (62,8 %) віком від 30-ти до 65 років (81,4 %), громадяни України (100 %), які мають повну вищу (32 %) або професійно-технічну (28,9 %) освіту, несудимі (98,7 %), одружені (76,5 %), обіймають посади державних та інших службовців нижчого й середнього рівнів, на час учинення їх є психічно здоровими та психічно стійкими;

– типологію суб'єктів злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, шляхом виокремлення корупціонерів (які прагнуть приховати результати свого незаконного збагачення) та «самовпевнених» чи «недбалих» декларантів (які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, з інших причин);

– рекомендації щодо тлумачення та вдосконалення об'єктивних і суб'єктивних ознак злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, зокрема в контексті моменту їх закінчення, визначення вартості об'єкта декларування, вчинення злочину особою на прохання суб'єкта декларування, урахування мотиву й мети під час доказування кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією;

дістало подальший розвиток:

– положення стосовно доцільності віднесення злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, до кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, а не кримінально караних корупційних деліктів, оскільки вони призначені, зокрема, для виявлення ознак корупції чи спроб її приховування;

– пропозиції щодо узгодження положень законодавства в контексті розмежування корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень (запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 33-1 КПК України, яка визначає предметну підсудність Вищого антикорупційного суду: після слова «корупційних» додати словосполучення «та пов'язаних із корупцією»);

– аргументація відсутності в складах кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, потерпілих у кримінально-правовому значенні;

– положення про безпосередній основний та безпосередній додатковий об'єкти злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України (порядок декларування забезпечує таку складову правильної (нормальної) діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, як їх добросовісність під час виконання таких функцій або частково після припинення відповідних повноважень; авторитет органів державної влади й органів місцевого самоврядування є обов'язковим додатковим об'єктом для декларування

недостовірної інформації та факультативним для умисного неподання декларації; додаткові факультативні об'єкти кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, є невизначеними й залежать від вчинення інших злочинів чи проступків, які передували декларуванню недостовірної інформації чи умисному неподанню декларації);

– аргументи щодо необхідності вдосконалення санкцій ст. 366-2 КК України, які сконструйовано з порушенням встановлених правил, що фактично ускладнює диференціацію кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації, а також необґрунтованості застосування звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 та 48 КК України з огляду на пряму заборону цього та триваючий характер умисного неподання декларації;

– напрями вдосконалення правового статусу суб'єктів, уповноважених запобігати і протидіяти кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, перспективними серед яких визначено: 1) створення механізму винагороди викривача не лише за корупційні злочини, а й кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2, 366-3 КК України; 2) забезпечення інституційної незалежності, відокремленості керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) шляхом його (її) підпорядкування безпосередньо НАЗК; 3) розширення повноважень уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) у частині декларування (наділити їх повноваженнями щодо проведення контролю за правильністю та повнотою заповнення декларації, а також покласти обов'язок проведення роз'яснювальної роботи в частині недопущення вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, під час щорічної кампанії декларування, з огляду на важливий елемент – надавати роз'яснення не тільки за ініціативою суб'єкта декларування, коли останній звертається за роз'ясненням, а кожному працівнику, з необхідністю проведення так званого інструктажу й занесенням відомостей про це до відповідного журналу інструктажів); 4) доповнення Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року основними завданнями особи, відповідальної за реалізацію антикорупційної програми.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться в дисертації, упроваджені та використовуються в:

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення антикорупційного законодавства в частині електронного декларування (лист Голові Комітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики А. Радіній від 23 лютого 2024 року № 1);

– *правозастосовній діяльності* – під час виявлення та розслідування злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, а також запобігання їм (акти впровадження Головного слідчого управління НПУ від 14 березня 2024 року й Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, МВС України від 28 березня 2024 року);

– *науково-дослідній діяльності* – у дослідженнях проблем запобігання та протидії корупційним і пов'язаним з корупцією правопорушенням (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 27 лютого 2024 року);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін з кримінального права та кримінології (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 27 лютого 2024 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно, усі сформульовані в ній положення є результатом особистих досліджень. Праці інших дослідників з відповідними посиланнями використано з метою обґрунтування окремих положень дисертації.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на таких наукових заходах: «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 20 листопада 2020 року), «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 9–10 грудня 2020 року), «International Forum: Problems and Scientific Solutions» (м. Мельбурн, Австралія, 6–8 вересня 2021 року), «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 30 листопада 2022 року), «Problems of integration of education, science and business in globalization» (м. Софія, Болгарія, 5–7 лютого 2024 року), «Вісімдесят

треті економіко-правові дискусії» (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 27–28 лютого 2024 року).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 12 наукових публікаціях, серед яких шість – у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, і шість – у збірниках конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (244 найменування на 28 сторінках) і 5 додатків на 43 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 293 сторінки, з них обсяг основного тексту – 208 сторінок.

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ

1.1. Кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією: поняття, ознаки, сучасний стан дослідження

Протидія корупції нині залишається однією з найбільших загроз Україні в умовах міжнародного збройного конфлікту. Не випадково за характером небезпеки корупцію порівнюють з війною в Україні [58, с. 20]. Учені доводять, що корупція в умовах сьогодення становить одну з головних загроз національній безпеці України, що зумовлено серйозністю та багатоаспектністю шкоди, заподіюваної корупцією. Остання загрожує конституційним правам людини і громадянина, верховенству праву й утвердженню демократії, підриває довіру до органів влади, ускладнює економічний розвиток країни, порушує соціальну справедливість, руйнує правові й моральні засади життєдіяльності суспільства, створює негативний імідж України на міжнародній арені тощо [94, с. 3].

Задля забезпечення ефективної протидії корупції в КК України створено систему норм, які визначають підстави кримінальної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення, а також регламентують застосування до порушників цих заборон заходів кримінально-правового характеру.

Концептуально важливою в цьому контексті є примітка до ст. 45 КК України, яка визначає не лише корупційні, а й пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення¹.

¹ Перспективним напрямом розвитку положень кримінального законодавства щодо корупційних кримінальних правопорушень може стати заміна переліку корупційних деліктів на чітку та однозначну дефініцію корупційного кримінального правопорушення [168, с. 85–95]. Детальніше про це, а також інші проблеми визначення дефініції, кримінально-правових ознак та наслідків корупційних кримінальних правопорушень ідеться в попередніх публікаціях [135, с. 321-323; 136, с. 242-245; 137, с. 234-236; 138, с. 41–42].

Не випадково М. І. Мельник корупційні злочини залежно від законодавчого описання їх ознак запропонував поділити на три групи: 1) так звані безумовно корупційні (усі ознаки, які вказують на їх корупційний характер, зазначені в законі чи з необхідністю випливають з його змісту); 2) так звані умовні корупційні злочини (описання їх ознак у законі засвідчує, що їх учинення не завжди має корупційний характер); 3) злочини, які органічно пов'язані з названими вище злочинами, обумовлюють їх учинення (створюють умови для корумпування суспільних відносин), полягають у їх приховуванні або є їх потуранням [143, с. 371].

Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, згідно з приміткою до ст. 45 КК України, є делікти, передбачені ст. 366-2, 366-3 цього Кодексу, тобто декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Тобто законодавець кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, визнав лише два делікти. Водночас у теорії кримінального права до цієї категорії відносять і кримінально-протиправні діяння, підстави кримінальної відповідальності за які визначено в інших статтях Кодексу.

А. В. Боровик такими пропонував визнавати кримінальні правопорушення, передбачені ст. 149, 157, 158, 158-2, 159, 169, 171, 176, 177, 189, 201, 205-1, 206, 206-2, 229, 248, 258-1, 258-4, 298, 298-1, 303, 332, 332-1, 343, 344, 376, 397, 447, у випадку їх вчинення шляхом використання службовою особою свого становища (влади), будь-які інші кримінальні правопорушення, передбачені КК України, суб'єктом вчинення яких може бути службова особа, а також кримінальні правопорушення, передбачені ст. 384, 385, 386, 387, 388, 396, 159-1, 160, якщо яке-небудь із цих кримінальних правопорушень порушує встановлені Законом України «Про запобігання корупції» вимоги, заборони та/або обмеження [15, с. 65].

Л. Шестопалова визнавала злочинами, пов'язаними з корупцією, кримінально протиправні діяння, передбачені ст. 209 (Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом), ст. 211 (Видання нормативно-правових

актів, що зменшують надходження до бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону), ст. 366-1 (Декларування недостовірної інформації) КК України [227, с. 196].

На переконання М. І. Хавронюка, злочинами, пов'язаними з корупцією, є злочини, передбачені ст. 366-1 (Декларування недостовірної інформації), 368-2 (Незаконне збагачення), 159-1 (Порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)), 160 (Підкуп виборця, учасника референдуму), 209 (Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом) КК України [161, с. 50].

Відповідно до п. 23 ч. 2 ст. 1.4.1 проекту КК України, кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, запропоновано визнавати кримінальні правопорушення, передбачені ст. 9.5.11 (Незаконне збагачення), 9.5.13 (Придбання товару, роботи, послуги чи їх оплата без проведення встановленої законом процедури або з її порушенням, що спричинило неістотну майнову шкоду), 9.5.14 (Використання бюджетних коштів не за їх цільовим призначенням, що спричинило неістотну майнову шкоду), 9.5.15 (Незаконне розпорядження державним чи комунальним майном), 9.6.2 (Неподання декларації суб'єктом декларування), 9.6.3 (Недостовірне декларування на велику суму), 9.6.4 (Недостовірне декларування на невелику суму) [116].

Очевидно, що виокремлення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, є не випадковим. За своєю сутністю вони цілком не відповідають ознакам корупції чи корупційного правопорушення, хоча й безпосередньо пов'язані з ними.

Злочину, передбаченому ст. 366-1 КК України (Декларування недостовірної інформації), слушно зауважує О. О. Дудоров, бракує всіх ознак корупційного правопорушення, зазначених у ст. 1 Закону від 14 жовтня 2014 року [94, с. 238]. Так, імовірно, розмірковували автори проекту КК, які кримінальним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, пропонують розуміти будь-яке передбачене цим Кодексом кримінальне правопорушення, вчинене особою, зазначеною в ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», яке порушує

встановлені цим Законом вимоги, заборони чи обмеження, але не містить ознак корупції (п. 23 ч. 2 ст. 1.4.1) [116].

Видається, що головне призначення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, принаймні тих, що визначені в ст. 366-2 та 366-3 КК України, полягає в тому, що вони дають змогу виявити ознаки корупції або намагання її приховати. Адже завдяки декларуванню можна дізнатися про активи осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та їх відповідність законним доходам, зокрема виявити ознаки незаконного збагачення [167, с. 257]. *Наприклад, детективи НАБУ разом з прокурорами САП у межах справи за фактом декларування недостовірної інформації встановили, що заступник начальника Департаменту НПУ, будучи особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, протягом 2020–2021 років набув необґрунтованих активів на загальну суму 3 287 049 грн. Згодом ВАКС прийняв рішення про конфіскацію зазначених коштів [18].*

Водночас має рацію А. А. Вознюк у тому, що, безумовно, декларування недостовірної інформації має певне відношення до корупції, оскільки в окремих випадках особи, які вчиняють корупційні кримінальні правопорушення, намагаються приховати незаконно здобуті кошти чи майно і вдаються, зокрема, до подання в декларації недостовірної інформації. Незаконно здобуте майно, яке приховує суб'єкт декларування, може бути отримане внаслідок учинення не лише корупційного, а й іншого адміністративного чи кримінального правопорушення [59, с. 110]. Також слід акцентувати на тому, що йдеться не про всі, а лише про окремі випадки. Практика засвідчує, що трапляються випадки притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації, яка стосується об'єктів нерухомого майна, що належать суб'єкту декларування на правах оренди чи іншого користування. Ідеться щонайменше про декілька вироків ВАКС, у яких депутатів обвинувачено в тому, що вони не задекларували орендовані квартири, вартість користування якими компенсується з державного бюджету [21; 25; 27].

Умисне неподання декларації та декларування недостовірної інформації – це діяння, які не містять необхідних ознак корупційного кримінального правопорушення, передусім пов'язані з неправомірною вигодою та незаконним використанням влади, службового становища чи певних повноважень. Вивчення судової практики засвідчує, що умисне неподання декларації переважно не має жодного зв'язку з іншими корупційними кримінальними правопорушеннями. Аргументом на користь того, що заборонні кримінально-правові норми щодо декларування не слід відносити до корупційних кримінальних правопорушень, видається той факт, що кримінально-правові наслідки за кримінальні корупційні делікти, які передбачені в нормах інститутів звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування, є надто суворими для осіб, які не подали декларацію чи зазначили в ній недостовірні відомості [59, с. 110-111].

Не випадково декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК України) називали важливим інструментом стримування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, від учинення корупційних правопорушень, пов'язаних із незаконним збагаченням [222, с. 79].

Отже, кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2 і 366-3 КК України, – важливий інструмент запобігання та протидії корупції в публічній сфері. Ці делікти є своєрідними індикаторами вчинення корупційних діянь суб'єктами декларування, а також їх намагань легалізувати свої незаконно здобуті активи. Їх слушно віднесено не до корупційних, а до пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень. Водночас питання про перелік кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, залишається дискусійним.

Тому має рацію В. М. Трепак у тому, що для правильного з'ясування сутності корупції, а також забезпечення системного підходу в антикорупційній діяльності вкрай важливим є узгодження ключових термінів, які застосовують для позначення корупційних діянь і корупціогенних явищ. Адже законодавчі визначення понять «корупційне кримінальне правопорушення», «корупційне правопорушення», «правопорушення, пов'язані з корупцією» є, вочевидь,

недосконалими, неповними та суперечливими як внутрішньо, так і стосовно один до одного. Позначені ними корупційні діяння не мають єдиної сутнісної основи і є структурно невпорядкованими [210, с. 365].

Відсутність у КК України визначення поняття «корупційне кримінальне правопорушення» не дає змоги чітко зрозуміти кримінально-правову природу цієї групи деліктів, а отже, встановити, які кримінальні проступки та злочини до них належать. Під час створення цієї дефініції слід урахувати, що вона повинна узгоджуватися із визначенням кримінального правопорушення, корупційного правопорушення та корупції [63, с. 29; 64, с. 26; 72, с. 46].

Представлений у примітці до ст. 45 КК України перелік корупційних правопорушень має низку вад, пов'язаних, з одного боку, з тим, що він не охоплює усіх кримінальних правопорушень, які слід відносити до корупційних, а з другого – містить окремі кримінальні правопорушення, які не слід відносити до корупційних [63, с. 30].

Визнання певного кримінального правопорушення корупційним чи пов'язаним з корупцією в різних нормативно-правових актах відбувається по-різному. Як приклад можна навести положення ч. 1 ст. 33-1 КПК України, відповідно до яких ВАКС підсудні кримінальні провадження стосовно корупційних кримінальних правопорушень, передбачених у примітці ст. 45 КК України, ст. 206-2, 209, 211, 366-2, 366-3 КК України, якщо наявна принаймні одна з умов, передбачених п. 1–3 ч. 5 ст. 216 КПК України [122]. Фактично до підслідності ВАКС належать кримінальні правопорушення, передбачені ст. 206-2, 209, 211, 366-2, 366-3 КК України. Це дає підстави вважати, що такі делікти безпосередньо пов'язані з корупцією. На підтвердження цієї гіпотези слід навести положення ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», згідно з якими завданням ВАКС є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад і процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства й держави від корупційних та пов'язаних із ними кримінальних правопорушень і судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод й інтересів осіб у кримінальному

провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства, а також здійснення правосуддя у справах про застосування санкції, встановленої в п. 1-1 ч. 1 ст. Закону України «Про санкції», у порядку адміністративного судочинства [181]. Це положення Закону підтверджує, що кримінальні правопорушення, передбачені ст. 206-2, 209, 211, 366-2, 366-3 КК України, у ч. 1 ст. 33-1 КПК України віднесено до корупційних або пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень. З метою усунення неузгодженості положень кримінального законодавства щодо цих деліктів з положеннями КПК України щодо предметної підсудності Вищого антикорупційного суду запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 33-1 КПК України, після слова «корупційних» додавши «та пов'язаних із корупцією». Водночас перелік кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, потребує вдосконалення.

Кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, досліджено передусім у кримінально-правовій площині.

Дисертація *Д. М. Міськіва «Відповідальність за декларування недостовірної інформації у кримінальному праві України» (2021)* є першим в Україні системним і комплексним дослідженням проблематики відповідальності за декларування недостовірної інформації в кримінальному праві України. У роботі досліджено низку важливих питань кримінальної відповідальності за ці злочини, зокрема: 1) об'єкта кримінального правопорушення; 2) декларацію як його предмет; 3) суб'єкта декларування недостовірної інформації; 4) умисну форму вини й можливість вчинення аналізованого кримінального правопорушення з непрямым умислом; 5) законодавчу недосконалість регламентації відповідальності за несвоєчасне подання декларації та за умисне неподання декларації, що зумовлює проблему розмежування відповідних діянь; 6) доцільність криміналізації умисного внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, й умисного неподання такої декларації; 7) доцільність та обґрунтованість належності аналізованого кримінального правопорушення до

категорії корупційних; 8) визнання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», офіційним документом; 9) тлумачення понять недостовірних відомостей, неподання декларації; 10) розмір невідповідності поданих відомостей в декларації достовірним, який передбачатиме кримінальну відповідальність; 11) розмежування умисного неподання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і несвоєчасного подання такої декларації; 12) встановлення обсягу відомостей з тих, що подають у декларації, недостовірне подання яких передбачатиме кримінальну відповідальність; 13) проблему розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, із суміжними кримінальними правопорушеннями; 14) питання малозначності відповідних діянь; 15) кваліфікацію повторності аналізованих кримінальних правопорушень; 16) обґрунтованість санкцій досліджуваних норм; 17) судову практику з призначення покарання [151, с. 3].

Д. М. Міськів пропонує розглянути можливість встановлення за умисне неподання антикорупційних декларацій лише адміністративної відповідальності або лише дисциплінарної відповідальності з позбавленням права обіймати відповідні посади в тих випадках, коли вона обумовлена або ж попереднім притягненням до адміністративної відповідальності, або ж метою ухилення чи фактичним ухиленням від сплати податків [151, с. 3].

У роботі обґрунтовано, що умисне декларування недостовірної інформації має підпадати під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366 КК України. Доведено доцільність визначення кваліфікованим складом ст. 366 КК України декларування недостовірної інформації особами, діяльність яких пов'язана з високими корупційними ризиками, а також особами, які займають відповідальне й особливо відповідальне становище. Запропоновано низку обставин, що можуть унеможливити відповідальність за неподання декларації. Досліджено також питання кваліфікації декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання

функцій держави або місцевого самоврядування, за кримінальним правом України та їх розмежування із суміжними складами кримінальних правопорушень [151, с. 3-4].

У дисертації *Д. Ф. Волонця «Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації» (2021)* з'ясовано стан дослідження проблеми кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації в кримінально-правовій літературі; схарактеризовано історико-правовий розвиток і сучасний стан законодавства про кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації; описано підстави й принципи криміналізації декларування недостовірної інформації; досліджено зміст об'єктивних і суб'єктивних ознак складів декларування недостовірної інформації, розроблено пропозиції з удосконалення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації [79].

Дисертація *А. М. Козачини «Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації» (2023)* присвячена розробленню питань сучасного стану й методології дослідження кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації, історичному розвитку цієї норми, досвіду інших країн, об'єктивним і суб'єктивним ознакам злочину, передбаченого ст. 366-2 КК України, а також особливостям кваліфікації цього делікту та покаранню за нього [113].

Визначено поняття «внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». Сформульовано положення щодо моменту закінчення цього злочину. Обґрунтовано, що подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у повідомленні про суттєві зміни в майновому становищі також є формою вияву об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України. Встановлено, що суб'єктом декларування недостовірної інформації є спеціальний суб'єкт декларування, тобто особи, які, відповідно до ч. 1 і 2 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції», зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Аргументовано необхідність встановити кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації щодо всіх осіб, які зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [113, с. 2-3].

Констатовано, що диференціації кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації залежно від статусу суб'єкта правопорушення немає. З метою вирішення зазначеного питання запропоновано ст. 366-2 і 366-3 КК України доповнити ознаками, які обтяжують відповідальність, – учинення діяння службовою особою, яка займає відповідальне становище, і службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище [113, с. 4].

Аргументовано, що декларування недостовірної інформації вчиняють з умисною формою вини, зокрема з прямим умислом. Сформульовано пропозиції щодо змінення санкцій кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України. Розроблено пропозиції для вдосконалення досліджуваної норми та запропоновано її нову редакцію [113, с. 3-4].

У дисертації *А. В. Агєєнко «Кримінально-правова характеристика декларування недостовірної інформації» (2023)* висвітлено фактори соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації; досліджено об'єктивні й суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України; з'ясовано особливості застосування покарання за декларування недостовірної інформації; надано обґрунтовані пропозиції з удосконалення редакції ст. 366-2 КК України [1, с. 7].

У першому розділі розглянуто фактори соціальної обумовленості криміналізації декларування недостовірної інформації. Визнано, що таке рішення законодавця узгоджується з міжнародно-правовими актами у сфері протидії корупції, висновками Венеційської комісії. У роботі наведено аргументи щодо можливості визнання такого діяння малозначним на підставі ч. 2 ст. 11 КК України [1, с. 7].

У другому розділі проаналізовано ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України. Зокрема, визначено родовий, основний безпосередній та додатковий факультативний об'єкти кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, його предмет. Обґрунтовано недоцільність притягнення до кримінальної відповідальності в разі зазначення в декларації більшої вартості об'єкта декларування, порівняно з його реальною вартістю, а також доведено доцільність виключення кримінальної відповідальності за невнесення до декларації відомостей про наявність фінансових зобов'язань. Запропоновано замінити в ст. 366-2 КК України умовну одиницю обчислення недостовірних відомостей про вартість об'єкта декларування з поняття «прожитковий мінімум для працездатних осіб» на «неоподатковуваний мінімум доходів громадян». З огляду на співвідношення розмірів «прожиткового мінімуму для працездатних осіб» і «неоподаткованого мінімуму доходів громадян», вбачається доцільним у разі впровадження останнього його коефіцієнт збільшити вдвічі від розміру, зазначеного в ст. 366-2 КК України. Аргументовано, що обчислення різниці вартості об'єкта декларування потрібно здійснювати залежно від року подання декларації, а не роком набуття такого майна. Зазначено, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, містить дві обов'язкові ознаки: діяння та спосіб. Визначено момент юридичного закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України. Обґрунтовано недоцільність існування обов'язку подавати декларацію для окремих категорій осіб. Констатовано, що суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, характеризується прямим умислом. Окреслено інтелектуальні ознаки прямого умислу під час вчинення зазначеного делікту. З'ясовано значення мотиву його вчинення, а також запропоновано ст. 366-2 КК України доповнити положенням такого змісту: «...з метою приховання порушення вимог антикорупційного законодавства під час набуття активів» [1, с. 7].

У третьому розділі проаналізовано кримінально-правові засоби та їх застосування. Досліджено санкції, передбачені в ст. 366-2 КК України. Розглянуто судову практику щодо застосування заходів кримінально-правового характеру за декларування недостовірної інформації, їх видів і підстав [1, с. 7].

Деякі питання кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, досліджено в наукових статтях і тезах доповідей В. В. Андрієшина [2; 3], А. А. Вознюка [58; 60; 68; 243], В. В. Гордієнка [84; 85], К. П. Задой [98], Д. Г. Михайленка [149], Р. О. Мовчана [155; 156], Л. О. Мостепанюк [157, с. 86-93], О. М. Рєзніка [199], К. П. Рубана [202; 203], В. І. Шакуна [224], В. С. Щирської [229], В. М. Янівського [231] та ін.

Питанням розслідування та доказування декларування недостовірної інформації присвячено роботи А. М. Черенкова та А. В. Русаєва, у яких висвітлено важливі питання, що мають значення для кримінально-правової та кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, а також запобігання їм.

Дисертація А. М. Черенкова «Розслідування декларування недостовірної інформації» (2020) є першим в Україні монографічним комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем розслідування декларування недостовірної інформації, у якій вирішено наукове завдання щодо формування основ методики розслідування цих злочинів.

Зокрема, у роботі здійснено криміналістичну характеристику декларування недостовірної інформації відповідно до її основних елементів: на підставі емпіричних даних результатів досліджень учених виокремлено, класифіковано та встановлено зміст способів підготовки, вчинення і приховування цих злочинів, предметів злочинного посягання, матеріальних та ідеальних слідів, рис особи злочинця. Визначено особливості системи обставин, що підлягають встановленню під час розслідування декларування недостовірної інформації. Окреслено проблеми, пов'язані з доказуванням окремих із них (переважно події

кримінального правопорушення й умисної форми вини) і сформульовано рекомендації для слідчого щодо їх розв'язання. Розроблено пропозиції з удосконалення законодавства, спрямовані на оптимізацію процесу досудового розслідування декларування недостовірної інформації [220, с. 2-4].

У дисертації *А. В. Русаєва «Доказування службовою особою підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України декларування недостовірної інформації» (2023)* сформульовано теоретичні положення та пропозиції з удосконалення кримінального процесуального законодавства, розроблено практичні рекомендації щодо досудового розслідування декларування недостовірної інформації. Встановлено, що коло посадових осіб, які зобов'язані декларувати майно й доходи, варіюється у світовій практиці в широких межах. До сфери охоплення можуть входити: представники політичних посад (глава держави, глава і члени уряду, члени парламенту), представники решти гілок влади (державні службовці різних рангів, судді, прокурори, керівники державних підприємств, силових структур та ін.). Нині усталених і єдиних міжнародних стандартів щодо запровадження та функціонування механізму декларування статків немає. Коло суб'єктів декларування та орган або органи, які будуть здійснювати діяльність у сфері запобігання корупції, кожна держава вправі визначати сама. Доведено, що рішення Конституційного Суду України № 13-р/2020 було недостатньо обґрунтованим й ухвалене в умовах конфлікту інтересів. Окреслено обставини, які підлягають доказуванню під час розслідування декларування недостовірної інформації. Увагу зосереджено на складності процесу доказування умислу особи на вчинення кримінального правопорушення. Встановлено, що неврегульованим залишається питання оцінки майна декларанта, що безпосередньо впливає на питання кваліфікації діяння та відмежування від адміністративного правопорушення. Розглянуто міжнародні стандарти та їх використання в доказуванні обставин кримінального правопорушення щодо декларування недостовірної інформації. Проаналізовано практику Європейського суду з прав людини й механізм її застосування у встановленні обставин кримінального правопорушення, пов'язаного з декларуванням недостовірної

інформації. Здійснено аналіз слідчо-судової практики в кримінальних провадженнях щодо цих деліктів [204, с. 2-6].

У кримінологічній науці немає спеціальних дисертаційних досліджень з проблем запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Водночас ці питання розглядали в дисертаціях, присвячених запобігання корупційним кримінально караним деліктам.

Передусім слід зазначити про дослідження *М. І. Мельника «Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії)» (2004)*. У монографії з'ясовано соціальну сутність корупції, тенденції її розвитку й негативні наслідки, досліджено механізм корупційних відносин, схарактеризовано корупційні правопорушення. Сформульовано висновок, згідно з яким системна корупція є реальним чинником, що загрожує національній безпеці держави, сприяє появі й існуванню мафії. Наукова основа роботи доповнена фактичним матеріалом, даними кримінологічних і соціологічних досліджень, що дало змогу сформулювати основні засади протидії корупції, визначити заходи щодо підвищення ефективності антикорупційної діяльності [143].

Серед сучасних досліджень, що з'явилися з часу запровадження в Україні інституту декларування, передусім слід спрямувати увагу на дисертацію *М. Г. Михайленка «Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні» (2018)*.

У дисертації здійснено комплексне спеціальне наукове дослідження кримінально-правової протидії корупційним злочинам, у якому обґрунтовано концепцію зазначеної протидії з огляду на сучасні проблеми антикорупційної діяльності та характеристики корупції в Україні. Наукове дослідження ґрунтується на поєднанні висновків, накопичених у межах різних галузей знань (філософії, економіки, політології, соціології, психології, кримінології тощо) щодо природи корупції та її «імунітету» від антикорупційного законодавства, уявлень щодо актуалізації кримінально-правових інструментів протидії їй. У процесі перевірки консолідованої гіпотези з використанням методології юриспруденції розроблено систему наукових положень, обґрунтовано наукові результати в галузі

кримінального права та кримінології, що розв'язують важливу наукову проблему, а саме неефективність кримінально-правової протидії корупції в Україні. Таку проблему запропоновано вирішити шляхом упровадження в правову систему України обґрунтованого в роботі багаторубіжного механізму правової протидії корупції. За результатами дослідження розроблено нову редакцію норми про незаконне збагачення, яка відповідає Конституції України й основоположним принципам української правової системи. Визначено, що в Україні багаторубіжний механізм правової протидії корупції має трирубіжну структуру, де кожен із рубежів має відповідні елементи (норми права). Правові норми попереднього рубежу протидії корупції – це сукупність антикорупційних правових норм, які з метою недопущення виникнення корупційних відносин, усунення корупційного ризику та (або) запобігання корупційним правопорушенням установлюють: 1) превентивні антикорупційні механізми, а також 2) підстави відповідальності за поведінку, яка ще не є корупційним правопорушенням, але формує визначений корупційний ризик, наявність якого вже є суспільно небезпечним (правопорушення, пов'язані з корупцією; делікти, які створюють корупційну загрозу), або розвиток якої передбачає вчинення корупційних злочинів. Правові норми основного рубежу протидії корупції – це сукупність антикорупційних правових норм, які встановлюють підстави відповідальності за діяння, які є корупційними правопорушеннями. Правові норми завершального рубежу протидії корупції – це сукупність антикорупційних правових норм, які встановлюють підстави відповідальності за поведінку або в разі встановлення фактичного стану, у яких об'єктивно виявляються вчинені в минулому акти корупції (корупційні правопорушення основного рубежу), що залишилися латентними. Багаторубіжний механізм правової протидії корупції охоплює як «суто» антикорупційні норми, так і норми, які поряд із протидією корупції мають своїм завданням і правове забезпечення охорони інших правовідносин, що з метою подальшого розмежування груп таких норм зумовили назву перших – спеціальні [148].

Дисертацію *В. М. Трепака «Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні» (2020)* присвячено дослідженню теоретичних і прикладних проблем протидії корупції на сучасному етапі розвитку України. Проаналізовано корупцію як юридичну категорію та соціальне явище, яке впродовж тривалого часу є головною внутрішньою загрозою національній безпеці України. Досліджено види, сфери поширення та особливості корупції, здійснено кримінологічну характеристику корупційних діянь і суб'єктів їхнього вчинення. З'ясовано елементи системи протидії корупції та заходи з її вдосконалення. На основі проведених досліджень розроблено пропозиції з удосконалення системи протидії корупції в Україні. У дисертації сформульовано концептуальні засади для визначення моделі подальшої антикорупційної діяльності в Україні, висловлено пропозиції стосовно вдосконалення окремих елементів системи протидії корупції та антикорупційної політики в Україні, проведення антикорупційної експертизи проєктів нормативно-правових актів, функціонування Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, а також пропозиції з удосконалення антикорупційного законодавства в частині відповідальності за корупційні діяння, визначення поняття (переліку) корупційних злочинів, декриміналізації окремих з таких злочинів [210].

У монографії *О. С. Бондаренко «Концепція кримінально-правової протидії корупції» (2021)* досліджено питання сутності й різновидів корупції, запропоновано науково й теоретично обґрунтовану концепцію кримінально-правової протидії корупції в Україні. Увагу зосереджено на корупційних кримінальних правопорушеннях, їх різновидах, досліджено підстави й умови криміналізації окремих адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією. Акцентовано на суб'єктах протидії корупції та їх ролі в реалізації цього завдання. Окреслено та схарактеризовано причини й основні заходи, необхідні для протидії політичній, економічній, судовій, медичній, освітній, спортивній корупції та корупції щодо діяльності правоохоронних органів. Досліджено сутність і роль міжнародного співробітництва в протидії корупції. Узагальнено та систематизовано зарубіжний досвід у сфері протидії корупції [12].

Дисертацію *О. М. Михальченка «Корупція в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання» (2017)* присвячено комплексному кримінологічному дослідженню негативного соціально-правового явища «корупція». Виокремлено сутнісні юридично, економічно й організаційно значущі ознаки корупції, на підставі чого сформульовано авторське визначення поняття «корупція». З'ясовано, що в Україні кризовими факторами виникнення корупції належать: криза соціально-економічного розвитку держави та кризові вияви в системі управління державними справами. У зв'язку із цим корупцію в Україні схарактеризовано як корупцію кризового типу. Доведено, що сформована в суспільстві жага накопичення, командно-кланова олігархічна система організації державної влади й управління і притаманна їй кругова порука є основними криміногенними детермінантами відтворення корупції. Здійснено класифікацію корупційних правопорушень. Досліджено кримінологічно значущі ознаки, запропоновано типізацію осіб – суб'єктів вчинення корупції. Розроблено заходи запобігання та протидії корупції в Україні, зокрема напрями та шляхи вдосконалення організаційно-правової інфраструктури запобігання корупції, крізь призму усунення причин, що її зумовлюють, та умов, що сприяють вчиненню корупційних діянь на трьох рівнях: загальносоціальному, спеціально-кримінологічному й індивідуальному [150].

Нині кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, ґрунтовно досліджено в кримінально-правовій (ідеться про підстави кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК України, практику застосування цих норм), кримінальній процесуальній (ідеться про доказування декларування недостовірної інформації) та криміналістичній (ідеться про методику розслідування декларування недостовірної інформації та неподання декларації) площинах. Водночас частина цих досліджень стосувалася кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-1 КК України, яке законодавець декриміналізував.

Щодо питань кримінологічної характеристики та заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, слід констатувати

відсутність ґрунтовних монографічних досліджень. Водночас аспекти зазначеної тематики частково розглянуто в межах кримінологічної характеристики корупційних кримінальних правопорушень і заходів протидії їм.

1.2. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочинів, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, а також заходи кримінально-правового характеру за їх вчинення

Розроблення проблем запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, слід розпочати з дослідження кримінально-правової характеристики цих деліктів.

Кримінально-правова характеристика злочину – це опис, визначення істотних його особливостей та ознак; система відомостей про істотні, характерні особливості й ознаки злочину [69, с. 155]. Це система, сукупність спеціалізованої наукової інформації про певний вид злочинів [14, с. 181].

Кримінально-правова характеристика є матеріальним підґрунтям кримінологічної, криміналістичної та оперативно-розшукової характеристики, оскільки містить правову характеристику злочину, який виявляють, розслідують і вчиненню якого запобігають [77, с. 67]. На переконання А. А. Вознюка, кримінально-правова характеристика охоплює елементи, необхідні передусім для правильної кваліфікації злочину, а саме: 1) склад злочину; 2) кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки злочину; 3) характер (вид і розмір) покарання за злочин; 4) спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності або обставини, що виключають злочинність діяння [69, с. 157, 158]. На думку В. Борисова та О. Пащенко, такими елементами є: 1) соціальна обумовленість встановлення та збереження кримінальної відповідальності за певний вид злочинів; 2) суспільна небезпечність певного виду злочинів як їх матеріальний субстрат; 3) протиправність діяння та її місце в системі нормативного визначення заборони відповідного виду суспільно небезпечної поведінки; 4) склад певного

виду злочинів; 5) суспільно небезпечні наслідки й інші обставини вчинення злочинів, що знаходяться поза межами складу певного виду злочинів, але притаманні їх вчиненню; 6) особа злочинця [14, с. 181-182]. Видається, що всі зазначені вище елементи мають важливе значення для кримінально-правової характеристики злочинів, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України.

У межах такої характеристики передусім слід зосередити увагу на соціальній обумовленості, суспільній небезпечності кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, об'єктивних і суб'єктивних ознаках складів цих деліктів, а також особливостях застосування заходів кримінально-правового характеру за їх вчинення.

Соціальна обумовленість криміналізації зазначених діянь пов'язана передусім з їх *суспільною небезпекою*.

Більшість учених суспільну небезпеку досліджуваних деліктів пов'язує із загрозами сучасній моделі фінансового контролю. З цього приводу К. К. Полькін зазначає, що криміналізація аналізованої поведінки є способом захисту нової моделі фінансового контролю в межах державної програми боротьби з корупцією; протидія зазначеному явищу без кримінально-правових заходів є неефективною [174, с. 152]. На думку Д. Г. Михайленка, з огляду на реальні можливості контролюючих органів, без системи декларування, масштабний, всеохопний (а не вибірковий) фінансовий контроль здійснювати фактично неможливо [147, с. 35]. Д. Ф. Волонець зауважує, що факт наявності в нашій державі відповідного виду фінансового контролю вже є значним здобутком, який украй важливо не втратити й не перетворити на фікцію. Декларування ж недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування відповідної декларації нівелюють роль цього заходу та створюють небезпеку у вигляді корупції в Україні, яка своєю чергою просочується в усі сфери життєдіяльності й становить одну з найбільших загроз суспільству та державі [79, с. 88]. А. В. Савченко вважає таку відповідальність впливовим засобом фінансового контролю за особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Водночас, стверджує вчений, основною метою подання декларації особи, уповноваженої на виконання

функцій держави або місцевого самоврядування, є створення умов прозорості діяльності цих осіб, а також виявлення та недопущення конфлікту інтересів у їхній діяльності [100, с. 54].

У вироку Вищого антикорупційного суду від 16 березня 2023 року зазначено, що суспільна небезпечність проступку, передбаченого ст. 366-2 КК України, полягає в тому, що суб'єкт умисно порушує передбачений спеціальними законами порядок декларування [20].

Водночас у постанові Верховного Суду визначено, що електронне декларування є складовою комплексної системи боротьби з корупцією. Його запровадження обумовлено необхідністю створення системи об'єктивного фінансового контролю за майновим становищем публічних службовців, проведення моніторингу способу їх життя з метою перевірки відповідності рівня життя задекларованим майну та доходам. Внесення завідомо недостовірних відомостей до електронної декларації суб'єктами декларування перешкоджає здійсненню фінансового контролю за їхнім майновим становищем і шкодить ефективній протидії корупції. За таких обставин, з огляду на негативні наслідки, які несе декларування недостовірної інформації, законодавець встановив кримінальну протиправність такого діяння, яка є юридичним вираженням його суспільної небезпеки [178].

На переконання А. А. Вознюка, суспільна небезпека умисного неподання декларації полягає в тому, що це діяння: 1) створює передумови для приховування майна, яким володіє, користується чи розпоряджається суб'єкт декларування, інших його активів, видатків, фінансових зобов'язань тощо; 2) ускладнює виявлення корупційного чи іншого правопорушення (подання декларації надає можливість перевірити зазначені відомості на предмет наявності ознак не лише кримінального, а й іншого правопорушення); 3) унеможливорює ефективне досудове розслідування незаконного збагачення (щорічні декларації мають доказове значення в кримінальних провадженнях щодо незаконного збагачення); 4) не дає змоги належно контролювати дотримання принципів етики, насамперед

вимог добросовісності, особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [58, с. 23].

Натомість суспільна небезпека подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, на переконання А. А. Вознюка, полягає в тому, що це діяння: 1) є одним зі способів приховування корупційної чи іншої протиправної діяльності, сприяє уникненню відповідними суб'єктами відповідальності за неправомірні вчинки; 2) посягає на конституційне право громадян обирати (через неправдиву інформацію громадяни можуть бути введені в оману під час обрання до органів державної влади й органів місцевого самоврядування); 3) порушує вимоги прозорості до кандидатів під час проведення конкурсу з призначення їх на певну посаду, а тому виникає загроза обрання особи, яка не відповідає встановленим вимогам. Шкода від брехні в декларації полягає в загрозі призначення на певну посаду в органи державної влади чи місцевого самоврядування особи, яка збагатилася протиправним, зокрема корупційним, шляхом; 4) порушує право особи на інформацію щодо публічної діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зокрема на її об'єктивність, достовірність, повноту й точність. Подання завідомо недостовірних відомостей у декларації сприяє формуванню помилкової громадської думки про окремих представників держави або місцевого самоврядування, що впливає на довіру до них та підтримку їх авторитету в державі; 5) обумовлює неправильну оцінку діяльності представників держави або місцевого самоврядування; 6) свідчить про неправомірну та неетичну поведінку цих суб'єктів [58, с. 23].

У зв'язку із зазначеним кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, підризують довіру громадян до інститутів влади.

У достатній суспільній небезпечності аналізованих діянь переконані й інші вчені, зокрема А. В. Русаєв [204, с. 39], В. І. Шакун [224, с. 21], В. С. Щирська [229, с. 60].

Значна частина вчених вважає умисне неподання декларації та декларування недостовірної інформації за наявності в цих діяннях інших, визначених

КК України, об'єктивних і суб'єктивних ознак, відмінних від тих, що передбачені КУпАП, суспільно небезпечними діяннями.

Водночас деякі науковці переконані, що неподання декларації не є суспільно небезпечним діянням, а тому не потребувало криміналізації. На думку А. В. Титко, обґрунтованою є необхідність криміналізації лише умисного внесення неповних або недостовірних відомостей суб'єктом декларування під час заповнення декларації. Натомість, за висновками авторки, неподання декларації про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, має передбачати адміністративну відповідальність [109, с. 18]. До такого самого висновку дійшли Р. О. Мовчан та В. М. Янівський, які зазначають, що в ст. 366-3 КК України немає будь-яких параметрів, які засвідчували б якісно вищий – тобто достатній для «переростання» з категорії адміністративних проступків до когорти кримінальних правопорушень – ступінь суспільної небезпеки передбаченої нею поведінки, порівняно з тією, яка описана в ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, а тому її криміналізацію слід визнати кроком, який суперечить принципу достатньої суспільної небезпечності діяння. З огляду на це, ст. 366-3 КК України має бути виключена [156, с. 139].

Дискусія щодо суспільної небезпеки діяння, передбаченого ст. 366-3 КК України, імовірно, обумовлена різними поглядами вчених на характер і ступінь суспільної небезпеки цих деліктів. Наявність адміністративної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю (ст. 172-6 КУпАП) частково це підтверджує.

Крім суспільної небезпеки, є й інші чинники, що обумовили криміналізацію досліджуваних діянь.

У вироку Вищого антикорупційного суду від 16 березня 2023 року зазначено, що необхідність криміналізації декларування недостовірної інформації зумовлена несприятливою динамікою такого виду діянь; істотним розвитком нової групи суспільних відносин на підставі соціальних, політичних, економічних змін у державі; наявністю міжнародно-правових зобов'язань України щодо протидії корупційним правопорушенням [20].

На переконання А. В. Агеєнко, під час встановлення соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації доцільно й достатньо зосередитися на дослідженні соціальних, нормативно-правових і кримінологічних факторів.

Соціальні фактори встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації свідчать про суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення такої відповідальності, а також про її відповідність рівню, характеру суспільної свідомості й стану громадської думки. Важливою складовою механізму запобігання та протидії корупції є не тільки положення КК, які встановлюють відповідальність за вчинення корупційних діянь, а й приписи, які передбачають відповідальність за вчинки, які сприяють корупційним виявам. Водночас мотивами та метою декларування недостовірної інформації можуть бути й прагнення особи приховати в її поведінці вияви корупційних деліктів. Наявність цих суб'єктивних факторів внесення недостовірної інформації в декларацію визнано обставиною, що впливає на оцінку ступеня суспільної небезпечності цього діяння, обґрунтовує доцільність його криміналізації. Щодо внесення в декларацію недостовірної інформації з інших мотивів у роботі наведено аргументи щодо можливості визнання такого діяння малозначним на підставі ч. 2 ст. 11 КК України. Утім такі випадки не мають впливати на загальну оцінку ступеня суспільної небезпечності цього діяння [1, с. 42-43].

Нормативно-правовий фактор криміналізації декларування недостовірної інформації передбачає відповідність цієї кримінально-правової норми вже наявним нормам. Показниками такої відповідності є: 1) запропонована кримінально-правова норма не повинна суперечити наявним нормам; 2) криміналізація не повинна бути надлишковою, тобто створювати ситуацію, коли за схоже діяння вже передбачена відповідальність іншою кримінально-правовою нормою. Криміналізація декларування недостовірної інформації не суперечить положенням Конституції України, відповідає рекомендаціям міжнародних нормативно-правових актів, не призводить до конкуренції правових

норм у системі національного законодавства. Встановлено, що встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації узгоджено з міжнародно-правовими актами у сфері протидії корупції, висновками Венеційської комісії, зокрема щодо того, що, з огляду на ситуацію з корупцією, в Україні запровадження надзвичайних заходів для її виправлення може бути визнано необхідним і виправданим [1, с. 43].

Кримінологічні фактори криміналізації декларування недостовірної інформації обумовлені суспільною небезпечністю цього діяння, можливістю й доцільністю застосування кримінально-правових засобів боротьби з цим кримінальним правопорушенням і його поширеністю. Обґрунтовано, що рівень суспільної небезпечності декларування недостовірної інформації відповідає ступеню суспільної небезпечності, який притаманний кримінальним правопорушенням. Мотивами вчинення внесення до декларації неправдивих відомостей можуть бути прагнення приховати доходи, отримані внаслідок вчинення корупційних кримінальних правопорушень. Цим обґрунтовано визнання законодавцем цього діяння кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Водночас важливою складовою механізму запобігання та протидії корупції є не лише норми, які встановлюють відповідальність за вчинення корупційних діянь, а й за відмінні від останніх вчинки, які є фоновими явищами, що зумовлюють виникнення або приховування фактів корупції, тобто пов'язані з корупцією, а тому протидію їм слід здійснювати як на законодавчому, так і на правозастосовному рівнях [1, с. 43-44].

А. А. Вознюк дійшов висновку, що соціальна обумовленість встановлення відповідних кримінально-правових заборон (подання завідомо недостовірних відомостей у декларації та умисного неподання декларації) визначена такими обставинами:

1. Суспільною небезпекою цих діянь.
2. Необхідністю забезпечення виконання обов'язку декларування особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Загроза кримінального покарання спонукає відповідних суб'єктів декларувати свої

доходи й видатки або ж вдаватися до різних форм приховування своїх статків (оформляти майно на інших осіб і лише користуватися ним), пояснювати походження своїх активів у декларації.

3. Необхідністю створення передумов для доказування незаконного збагачення. Саме декларування стає в нагоді під час доказування незаконного збагачення. Норми про відповідальність за декларування недостовірної інформації та незаконне збагачення необхідно розглядати у взаємозв'язку. Без норми про кримінальну відповідальність за декларування постає питання про те, як встановлювати факт незаконного збагачення, оскільки адміністративної відповідальності замало.

5. Необхідністю забезпечення прозорості в діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Відповідні норми надають можливість об'єктивно оцінювати їх роботу, а також у певних випадках виявляти можливі ознаки вчинення протиправних діянь. Зазначені факти враховують або можуть бути враховані під час призначення на посаду в органи державної влади чи місцевого самоврядування. Ця кримінально-правова заборона стоїть на заваді зайняттю відповідних посад особами, які не подають декларації або вказують у них недостовірну інформацію.

6. Наявністю потенціалу в контексті запобігання корупційним кримінальним правопорушенням. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації стоїть на заваді безперешкодному користуванню незаконно здобутими активами та їх приховуванню. Ця норма спонукає правопорушника вчиняти дії щодо легалізації незаконних активів, оскільки без цього він не має можливості їх безперешкодно витратити.

7. Необхідністю виконання обов'язків, закріплених у Конституції України. Відповідно до ст. 67 Конституції України, кожен зобов'язаний сплачувати податки та збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про своє майнове становище й доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом.

Попри те, що зазначений обов'язок не діє цілком, фактично в цих положеннях Конституції України закладено орієнтири на шляху протидії корупції.

8. Міжнародно-правовими зобов'язаннями України щодо запобігання та протидії корупційним кримінальним правопорушенням [58, с. 22-23].

В. М. Янівський зазначає, що з-поміж множинності підстав для встановлення реалізованої в межах ст. 366-3 КК України кримінальної відповідальності за неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (несприятлива динаміка аналізованого виду суспільно небезпечних діянь, виникнення чи суттєвий розвиток нової групи суспільних відносин, науково обґрунтовані висновки щодо ефективності протидії певним діям кримінально-правовими засобами), головними необхідно вважати такі причини, як необхідність виконання зобов'язань за міжнародними угодами та зміну погляду суспільства на ступінь суспільної небезпечності діяння та зміну його загальноприйнятої моральної оцінки. Він також зауважує, що хоча ні в загальних міжнародних документах, ні в рішеннях Європейського Союзу, що стосуються виключно України, немає прямих вказівок на необхідність криміналізації такого діяння, як неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, однак від України вимагають запровадження ефективних заходів і систем, які зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації. Передусім це зумовлено тим, що наявні до набрання чинності Законом від 4 грудня 2020 року правові механізми не забезпечували зазначеної ефективності, саме тому вітчизняні парламентарії прийняли рішення про доповнення КК України новою ст. 366-3 [231, с. 174].

Підстави відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2, 366-3 КК України, містяться в розділі XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». **Родовим об'єктом** кримінальних правопорушень цього розділу визнають суспільні відносини у сфері забезпечення

належної службової діяльності визначених суб'єктів державного апарату й органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій як публічного, так і приватного права, а також діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [151, с. 151], або суспільні відносини у сфері правомірного здійснення (реалізації) службовими особами або особами, що надають публічні послуги, наданих їм повноважень (прав та обов'язків) або використання пов'язаних із ними можливостей [1, с. 3].

Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації абсолютно обґрунтовано віднесено до кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, адже декларування доходів і видатків публічними державними службовцями є необхідною умовою їх правомірної (належної) діяльності передусім у контексті запобігання вчиненню ними корупційних деліктів. Слушно зауважують Р. О. Мовчан і В. М. Янівський, що ст. 366-2 та 366-3 КК України є кримінально-правовою гарантією дотримання передбаченого спеціальними законами порядку декларування, який своєю чергою є запобіжником корупції [155, с. 75]. Мають рацію А. С. Габуда та І. С. Огерук у тому, що система електронного декларування є інструментом, який здатний підвищити ефективність і керованість нашої держави, адже є апробованим запобіжником корупційним ризикам у роботі державних службовців зарубіжних країн [81, с. 19].

Видовий об'єкт – об'єкт, що є спільним для безпосередніх об'єктів декількох злочинів [213, с. 166], який, зокрема, поділяють на підродовий та міжродовий [57, с. 262-274; 65, с. 307]. Однак для визначення видового об'єкта кримінальних правопорушень слід дослідити й інші об'єкти злочинів і кримінальних проступків як у розділі XVII, так і в інших розділах Особливої частини КК України, що частково виходить за межі цього дослідження. Тому зосередимо увагу на безпосередніх об'єктах.

Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення слушно визначають як конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону кримінального закону та яким завдають шкоди кримінальним

правопорушенням [207, с. 142]. У межах безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення виокремлюють безпосередній основний та додатковий об'єкти. Водночас безпосередній додатковий класифікують на необхідний (обов'язковий) і факультативний (необов'язковий [61, с. 22-24]).

Основним безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, визнають суспільні відносини, що забезпечують порядок декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (Д. Ф. Волонець) [79, с. 194]; суспільні відносини у сфері забезпечення належної службової діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у частині декларування інформації, визначеної Законом України «Про запобігання корупції» (Д. М. Міськів) [151, с. 151]; суспільні відносини у сфері законодавчо врегульованого порядку подання декларації суб'єктами декларування (А. В. Агеєнко) [1, с. 3]; встановлений законом порядок декларування, що забезпечує доброчесність осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, інших суб'єктів декларування і, зрештою, правильну (нормальну) діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування (М. І. Хавронюк) [162, с. 544]. Тлумачення цього об'єкта, запропоноване М. І. Хавронюком, взято за основу у вироку ВАКС [20], а також у постанові Верховного Суду [178].

Тобто більшість учених хоча й обирають різні концепції об'єкта кримінального правопорушення, однак зводять основний безпосередній об'єкт цих деліктів до порядку декларування. Зазначений порядок має забезпечити таку складову правильної (нормальної) діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, як їх доброчесність під час виконання таких функцій та частково після припинення відповідних повноважень.

Порядок декларування, що є безпосереднім об'єктом досліджуваних деліктів, регламентовано Законом від 14 жовтня 2014 року [188] та Порядком формування, ведення та оприлюднення (надання) інформації Єдиного державного

реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [193].

Досліджувані делікти мають і додаткові об'єкти. Додатковий необхідний (обов'язковий) об'єкт злочину – це суспільні відносини, на які завжди посягає певний злочин, завдаючи їм шкоди або створюючи загрозу її заподіяння поряд із безпосереднім основним об'єктом, який в інших випадках може бути самостійним безпосереднім основним об'єктом злочину. Водночас додатковий факультативний (необов'язковий) об'єкт злочину – це суспільні відносини, на які не завжди посягає злочин, завдаючи їм шкоди або створюючи загрозу її заподіяння поряд з безпосереднім основним об'єктом, який в інших випадках може бути самостійним основним безпосереднім об'єктом злочину [61, с. 25; 74, с. 189].

На переконання Д. М. Міськіва, додатковим факультативним об'єктом цих кримінальних правопорушень може бути авторитет органів державної влади й органів місцевого самоврядування [151, с. 151]. Безумовно, декларування недостовірної інформації посягає на авторитет органів державної влади й місцевого самоврядування, однак дискусійним видається віднесення цього об'єкта до додаткового факультативного. Видається, що в усіх випадках умисного внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 500 до 2000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, завдається шкода авторитету органів державної влади та місцевого самоврядування. Тому цей об'єкт є додатковим обов'язковим.

Авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування може бути додатковим об'єктом умисного неподання декларації, однак не обов'язковим, а факультативним, адже не в усіх випадках зазначеним благам заподіюють шкода (ідеться, наприклад, про неподання декларації суб'єктом декларування після його звільнення).

Водночас А. В. Агеєнко стверджує, що особливість додаткового факультативного об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, полягає в тому, що його не конкретизовано, у зв'язку з чим ним

можуть бути суспільні відносини, посягання на які пов'язано з цим діянням, а саме суспільні відносини, на які посягають корупційні делікти, і загальнокримінальні майнові кримінальні правопорушення [1, с.183]. Така позиція видається цілком аргументованою, оскільки передувати декларуванню недостовірної інформації справді може незаконне збагачення суб'єкта декларування внаслідок учинення певних злочинів чи кримінальних проступків, зокрема і корупційних. Не можна виключати й того факту, що вчинення інших деліктів може спонукати суб'єкта декларування до умисного неподання декларації. Тому додатковим факультативним об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, можуть бути, наприклад, відносини власності.

Факультативною ознакою об'єкта кримінального правопорушення є його предмет. Предмет кримінального правопорушення визначають як факультативну ознаку об'єкта кримінального правопорушення, що виявляється в матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких і шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняють кримінально протиправне діяння [158, с. 167]. Предметом складу кримінального правопорушення визнають також матеріальний об'єкт (реч, інформація, енергія), який має інтелектуальну, майнову чи іншу цінність, щодо якого вчинено кримінальне правопорушення (ст. 2.2.3 проекту КК) [116].

У диспозиції ст. 366-2 КК України зазначено про такі речі матеріального світу, як недостовірні відомості та декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. У зв'язку з цим постає слушне запитання, що є предметом цього кримінального правопорушення. Відповідь на нього потребує чіткого окреслення кримінально протиправного діяння. З огляду на диспозицію статті, таким діянням є внесення недостовірних відомостей до декларації. Ідеться, наприклад, про незазначення певних відомостей суб'єктом декларування або внесення ним відомостей, які не відповідають дійсності. Таке внесення відбувається шляхом комп'ютерного набору певних знаків, а також

вибору певних варіантів відповідей. Тобто це діяння стосується декларації, спрямоване на неї. Водночас відомості, які становлять зміст декларації, є обов'язковою складовою діяння.

У вироку ВАКС від 30 жовтня 2019 року у справі № 760/4297/18 предметом злочину, передбаченого ст. 366-1 КК України, визнано декларацію та інформацію, яку зазначає суб'єкт декларування [28]. Д. Ф. Волонець вважає правильним таке визнання предмета декларування недостовірної інформації та додає, що декларація та інформація співвідносяться як форма і зміст [79, с. 142]. Очевидно, що декларування недостовірної інформації стосується не всієї інформації, зазначеної в цьому документі, а лише певної її частини, яка не відповідає дійсності. Діяння стосується як декларації, так і відомостей, які в ній відображено. Водночас саме маніпуляції з відомостями, а не декларацією загалом, є кримінально протиправними.

Отже, питання про предмет декларування недостовірної інформації є дискусійним. Водночас найпоширенішим є підхід, відповідно до якого предметом досліджуваних деліктів є декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Це документ, який заповнюють і подають в електронній формі відповідно до Закону від 14 жовтня 2014 р. та Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Результати вивчення вироків судів за 2021–2023 роки засвідчують, що за типом декларації недостовірні відомості внесено до щорічної декларації (62,5 %), виправленої декларації (12,5 %) і декларації після звільнення (25 %) (додаток Б.1). За типом декларації правопорушниками не подано щорічні декларації (67,2 %), декларації перед звільненням (6,7 %) і декларації після звільнення (26,1 %) (додаток Б.2).

А. В. Агеєнко *декларацією* як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, пропонує вважати офіційний електронний документ, який заповнюють на офіційному вебсайті НАЗК відповідно до Закону від 14 жовтня 2014 р. і Порядку заповнення та подання декларації особи,

уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, його подають особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на підставі якого здійснюють фінансовий моніторинг способу життя суб'єкта декларування, його доходів, витрат і зобов'язань фінансового характеру [1, с. 3-4].

З огляду на те, що декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідає всім ознакам офіційного документа, а отже, є його різновидом, Д. М. Міськів вважає, що умисне декларування недостовірної інформації має підпадати під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366 КК України, у формі внесення в офіційний документ завідомо недостовірних відомостей [151, с. 3].

Відповідно до примітки до ст. 358 КК України, офіційний документ у цій статті й ст. 357 і 366 цього Кодексу визначено як документи, що містять зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру, чи може бути використана як документи – докази в правозастосовній діяльності, що складають, видають чи посвідчують повноважні (компетентні) особи органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності й організаційно-правової форми, а також окремі громадяни, зокрема самозайняті особи, яким законом надано право у зв'язку з їхньою професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм і містять передбачені законом реквізити [121].

Водночас К. П. Задоя стверджує, що декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не є офіційним документом у розумінні примітки до ст. 358 КК України. Декларація під таке визначення не підпадає, оскільки: а) її не складає, не видає, не посвідчує жодна із зазначених осіб; б) її складання є обов'язком, а не правом суб'єкта декларування [117, с. 232].

Законом від 14 жовтня 2014 року передбачено такі види декларацій, як *щорічна, при звільненні та кандидата на посаду*. Однак кримінальна відповідальність може наставати лише щодо щорічної декларації та декларації при звільненні. Це обумовлено тим, що декларацію кандидата на посаду подає особа, яка не входить до суб'єктів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України. Таку позицію поділяють й інші дослідники [173, с. 269].

Предметом кримінального правопорушення є лише зазначені типи декларацій в *електронній формі*. Тому якщо відомості вносять до паперової декларації, яку потім подають до НАЗК, ідеться про бездіяльність у формі умисного неподання декларації.

Щодо цього питання ВАКС зауважив, що виключно електронна форма декларації визначена спеціально уповноваженим органом НАЗК. Саме така форма декларації, яку подають особисто із застосуванням унікального електронного цифрового підпису через власний електронний кабінет, визначена законодавцем як найефективніша та єдино можлива. По-перше, електронна форма декларації виключає доступ до її заповнення або корегування з боку третіх осіб, гарантуючи автентичність наданої суб'єктом декларування інформації, адже тільки ця особа ідентифікується конкретним цифровим підписом. По-друге, на кожну декларацію одразу після її подання автоматично надають унікальний ідентифікатор і накладають електронну печатку Реєстру, що унеможливує внесення до її змісту будь-яких змін. Саме в цьому вбачається принципова відмінність між деклараціями на паперових носіях, що їх подавали суб'єкти декларування на підставі Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» до 2016 року, та які зберігалися за місцем роботи такої особи, й електронними деклараціями, що були запроваджені Законом від 14 жовтня 2014 року, доступ до заповнення яких має виключно суб'єкт декларування, які оприлюднюють автоматично одразу після їхнього підписання електронним цифровим підписом, до яких згодом не можуть бути внесені жодні зміни [28].

У судовій практиці є випадки, коли суб'єкт декларування подав декларацію не в електронній, а в *паперовій формі*.

В одному випадку Колегія суддів касаційного суду зауважила, що апеляційний суд, пересвідчившись у тому, що Особа_6 є прихожанкою Храму Різдва Пресвятої Богородиці, яка відповідно до інформації, отриманої з банку, через свої релігійні переконання протягом тривалого часу користується поточним розрахунковим рахунком, оскільки відмовилася від обробки персональних даних, у строк, визначений Законом від 14 жовтня 2014 року, як суб'єкт декларування відповідно до положень ст. 45 зазначеного Закону надіслала до НАЗК декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за 2016 рік на паперових носіях, дійшов правильного висновку про відсутність прямого умислу в Особа_6 на неподання декларації за 2016 рік [176].

В іншому випадку Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду встановила, що Особа_10, перебуваючи на посаді судді Київського окружного адміністративного суду, умисно не подала у встановленому законом порядку декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за 2020 рік. Замість цього, 22 березня 2021 року засобами поштового зв'язку Особа_10 надіслала до НАЗК декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2020 рік, заповнену в паперовій формі, яка не передбачена Законом від 14 жовтня 2014 року.

Такі дії Особа_10 кваліфікував суд першої інстанції за ст. 366-3 КК у редакції Закону від 4 грудня 2020 року № 1074-IX. Ухвалою Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 14 березня 2023 року вирок Вищого антикорупційного суду від 13 січня 2023 року щодо Особа_10 скасовано, а кримінальне провадження щодо неї закрито на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК у зв'язку зі встановленням відсутності в діянні складу кримінального правопорушення.

Ухвалою колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 жовтня 2023 року кримінальне провадження щодо Особа_10 за касаційною скаргою прокурора в кримінальному провадженні на

ухвалу Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 14 березня 2023 року на підставі ч. 2 ст. 434-1 КПК України передано на розгляд Об'єднаної палати.

Об'єднана палата дійшла висновку, що подання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», у паперовій формі, з огляду на релігійні переконання та мотиви, а не в електронному виді шляхом заповнення на офіційному вебсайті НАЗК за формою, що визначається цим агентством, не свідчить про відсутність у діянні цієї особи прямого умислу на неподання декларації [177].

Колегія суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду своєю ухвалою від 21 лютого 2024 року вирок Вищого антикорупційного суду від 13 січня 2023 року, яким Особа_6 визнано винуватою у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ст. 366-3 КК України, скасувала та звільнила її від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності [216].

Позиція, відповідно до якої **релігійні переконання** не є перешкодою для дотримання порядку декларування, видається правильною, оскільки особа, уповноважена на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, вступаючи на службу, усвідомлює ті обмеження, які на неї покладають, і зобов'язується їх дотримуватися. Крім того, якщо особливості службової діяльності суперечать її релігійним переконанням, вона може звільнитися з державної служби.

Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду навела низку слушних аргументів з цього приводу, зокрема посилаючись на норми Конституції України (ст. 32, ч. 3, 4 ст. 35 Конституції України), Рішення КСУ від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, п. 2 ст. 9 Європейської конвенції з прав людини, рішення ЄСПЛ у справі «Тамара Скугар та інші проти Росії», «Випич проти Польщі» тощо. Суд дійшов висновку, що релігійні переконання не можуть надавати посадовій особі додаткових благ і ставити її в сприятливіше становище, порівняно з іншими особами, а отже, сповідування суддею певної релігії не може

впливати на виконання професійних обов'язків, зокрема не дає право не виконувати норми Закону, причому ті норми, що регулюють професійну діяльність [177].

Серед факультативних ознак об'єкта кримінального правопорушення виокремлюють потерпілого. У диспозиціях ст. 366-2 та 366-3 КК України жодних згадок про потерпілого немає. Водночас А. М. Козачина потерпілим від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, визнає державу й суспільство [113, с. 174].

Така позиція видається належно не обґрунтованою. На думку М. В. Сенаторова, потерпілим від злочину слід вважати соціального суб'єкта (фізичну чи юридичну особу, державу, інше соціальне утворення або ж суспільство загалом), благу, праву чи інтересу якого, що знаходиться під охороною кримінального закону, злочинном заподіюють шкоду або створюють загрозу такої [205, с. 60]. У подальших дослідженнях М. В. Сенаторов разом з іншими вченими (Ю. В. Бауліним, В. С. Батиргареєвою, В. І. Борисовим) потерпілим від злочину визнали соціального суб'єкта (фізичну особу, юридичну особу та в окремих випадках її структурні підрозділи – філіали й представництва, організації, що виконують статутні завдання без створення юридичної особи, і державу), чії встановлені й охоронювані законом права, свободи та законні інтереси порушують злочинним діянням шляхом заподіяння фактичної шкоди або створення загрози реального заподіяння шкоди майнового, фізичного, морального, соціального й іншого характеру [9; 179, с. 553-554]. В. І. Борисов до соціальних суб'єктів, що можуть бути потерпілими від злочину, пропонує відносити фізичну особу, певну спільність фізичних осіб, юридичну особу, об'єднання громадян або організацій, що виконують законодавчо унормовані завдання без створення юридичної особи, державу й органи місцевого самоврядування [13, с. 103].

Кримінальний кодекс України не містить визначення потерпілої особи. Натомість, відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій

кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [122]. У ст. 2.2.2 проекту КК України потерпілою особою запропоновано визнавати фізичну особу (людину) чи юридичну особу, якій спричинено шкоду кримінальним правопорушенням [116].

А. А. Вознюк [65, с. 356], І. М. Ткаченко [208, с. 77], А. М. Ященко [232, с. 15] також обстоюють позицію, відповідно до якої потерпілим може бути лише фізична чи юридична особа. Водночас інші дослідники, зокрема О. О. Дудоров [92, с. 57], А. А. Музика, Є. В. Лащук [158, с. 82-83], Р. О. Мовчан [154, с. 397], Ю. В. Орлов [118, с. 96], Т. І. Присяжнюк [180], А. В. Савченко [119, с. 98], потерпілою визнають лише людину (фізичну особу).

П. П. Сердюк слушно зауважує, що держава не є і не може бути потерпілою особою, навіть якщо шкоду заподіюють державним інтересам. Ліберальна модель держави, хоча остання завжди залишається сильнішою, передбачає, що в неї слід забрати право бути в ролі потерпілої особи. Це необхідно для того, щоб забезпечити асиметрію прав й обов'язків людини та держави на користь першої, оскільки держава – завжди сильніший суб'єкт, тож рівність у цих відносинах неможлива. Тож держава може керуватися лише визначеними типовими критеріями й доцільністю застосування кримінально-правової репресії різного ступеня інтенсивності. Не може держава вибачати чи не вибачати, оскільки творці права та його застосовники мають керуватися раціональною доцільністю, а не емоційним вибаченням [206, с. 195-196].

Отже, більшість учених не схвалюють позицію, відповідно до якої держава й суспільство можуть бути потерпілими від кримінального правопорушення. Такий підхід суперечить також положенням КПК України, що має забезпечити реалізацію кримінально-правових норм.

З огляду на зазначене, у складах кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, потерпілих у кримінально-правовому значенні немає.

Після об'єкта кримінального правопорушення доцільно розглянути його об'єктивну сторону, дослідити зовнішній вияв кримінальних правопорушень, пов'язаних і корупцією. Ідеться передусім про суспільно небезпечне діяння, яке ще називають формою об'єктивної сторони злочину чи кримінального проступку.

З огляду на зміст диспозицій ст. 366-2 і 366-3 КК України, до таких діянь належать: 1) внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб; 2) неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [121].

Дії суб'єкта декларування не можна кваліфікувати за ст. 366-2 або 366-3 КК України, якщо він виконував вимоги або реалізував права, передбачені Законом від 14 жовтня 2014 року, зокрема скористався правом виправити виявлені ним у декларації помилки й не порушив встановленого порядку та строків реалізації цього права; вартість майна, майнових прав, активів, інших об'єктів декларування, що знаходяться у володінні чи користуванні суб'єкта декларування, не була зазначена в декларації, але на момент її подання не була й не повинна була бути відомою суб'єкту декларування; член сім'ї суб'єкта декларування відмовився надати будь-які відомості чи їх частину для заповнення декларації суб'єкту декларування, а останній зазначив про це в декларації, відобразивши всю відому йому інформацію про такого члена сім'ї [117, с. 227].

Внесення недостовірних відомостей полягає у відображенні в декларації, поданій в установленому законом порядку, неправдивої інформації. Це можуть здійснювати шляхом комп'ютерного набору певних знаків та/або вибору певних варіантів відповідей в електронній декларації. Водночас внесення недостовірних

відомостей до декларації, яка подана в не передбачений законом спосіб (наприклад поштою), слід кваліфікувати як умисне неподання декларації.

Відповідно до порядку проведення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженої наказом НАЗК від 29 січня 2021 року № 26/21, *недостовірні відомості в декларації* – відомості, зазначені в декларації відповідно до ст. 46 Закону від 14 жовтня 2014 року, які відрізняються від відомостей, що містяться в правовстановлювальних документах, судових рішеннях, які набрали законної сили, реєстрах, банках даних, інших інформаційно-комунікаційних і довідкових системах, зокрема тих, що містять інформацію з обмеженим доступом, держателем (адміністратором) яких є державні органи, органи місцевого самоврядування, відкритих базах даних, реєстрах іноземних держав, інших джерелах інформації, на суму, що перевищує 100 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на дату подання декларації, та/або відомості, які не дають змоги ідентифікувати члена сім'ї суб'єкта декларування чи об'єкт декларування. Водночас у цьому порядку визначено й *неточні відомості в декларації* – відомості, зазначені в декларації, відповідно до ст. 46 Закону від 14 жовтня 2014 року, які відрізняються від відомостей, що містяться в реєстрах, банках даних, інших інформаційно-комунікаційних і довідкових системах, зокрема що містять інформацію з обмеженим доступом, держателем (адміністратором) яких є державні органи, органи місцевого самоврядування, відкритих базах даних, інших джерелах інформації, на суму, що не перевищує 100 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на дату подання декларації, та/або відомості, які не відповідають дійсності, але за сукупністю інших відомостей дають змогу ідентифікувати члена сім'ї суб'єкта декларування чи об'єкт декларування [192].

Дефініції недостовірних і неточних відомостей фактично тотожні, за винятком суми, яка щодо недостовірних відомостей перевищує 100 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на дату подання декларації, а щодо неточних відомостей – не перевищує такої суми. З огляду на зазначене,

недостовірні відомості можуть застосовувати для притягнення до кримінальної чи адміністративної відповідальності за декларування недостовірної інформації. Водночас, якщо у відомостях фігурує сума, що не перевищує 100 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, підстав такої відповідальності немає.

Аналіз дефініцій недостовірних і неточних відомостей дає підстави стверджувати, що відомості, які пропонують визнавати неправдивими чи неточними, насправді можуть такими не бути, оскільки відомості в реєстрах, банках даних, інших інформаційно-комунікаційних і довідкових системах, держателем (адміністратором) яких є державні органи, органи місцевого самоврядування, відкритих базах даних, інших джерелах інформації можуть бути помилковими, тобто не відповідати дійсності.

Не випадково, відповідно до ч. 8 ст. 46 Закону від 14 жовтня 2014 року, відомості з інформаційно-телекомунікаційних і довідкових систем, реєстрів, банків даних, доступ до яких забезпечено НАЗК, занесені до декларації, вважають достовірними й не потребують додаткового підтвердження первинними документами, з огляду на вимоги частини другої ст. 19 Закону України «Про публічні електронні реєстри». Це положення не поширюється на випадки, якщо у визначеному законом порядку встановлено недостовірність відповідної інформації, включеної до такої інформаційно-телекомунікаційної та довідкової системи, реєстру, банку даних, а також на випадки, якщо законом або іншим актом законодавства, що регулює питання функціонування такої інформаційно-телекомунікаційної і довідкової систем, реєстру, банку даних, не передбачено офіційний статус інформації, внесеної до такої системи, реєстру, банку даних [188].

Тому зазначені вище дефініції недостовірних і неточних відомостей можуть бути застосовані лише в механізмі проведення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Водночас для притягнення особи до відповідальності за ст. 366-2 КК України чи ст. 172-6 КУпАП їх не можна застосовувати.

О. С. Бондаренко недостовірною інформацією в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, вважає будь-які розбіжності доходів і витрат суб'єкта декларування (достатність офіційно отриманих доходів для придбання та/або утримання майна; неправдиві відомості щодо наявності та/або доходів від нерухомого майна, рухомого майна, корпоративних прав, нематеріальних активів, будь-яких інших доходів) [11, с. 183]. Схоже розмірковує А. М. Козачина, зауважуючи, що «недостовірна інформація в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, – це розбіжності доходів і витрат суб'єкта декларування (достатність офіційно отриманих доходів для придбання та/або утримання майна; неправдиві відомості щодо наявності та/або доходів від нерухомого майна, рухомого майна, корпоративних прав, нематеріальних активів, будь-яких інших доходів), вартість яких відрізняється від достовірних на суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб» [113, с. 174]. Водночас в обох дефініціях очевидно є помилка, а саме після «та/або» мало бути слово «відсутності». Недоречно також зазначати про 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, оскільки це не відповідає чинній редакції ст. 366-2 КК України.

У вироку ВАКС від 17 серпня 2023 року міститься тлумачення недостовірних відомостей в розумінні ст. 366-2 КК України, зокрема це прихована, неправильна інформація, яка до моменту внесення суб'єктом декларування в декларацію була відома декларанту й усвідомлювалася цілком [23].

З. М. Топорецька зазначає, що вчинення злочину здійснюють шляхом незазначення частини майна (передусім того, яке знаходиться за кордоном); умисного заниження реальної вартості майна; зазначення в декларації, що особі не відома вартість майна; зазначення, що член сім'ї не надав інформацію; зазначення в декларації більших доходів, ніж є насправді (виграшів у лотерею, отримання страхових виплат, декларування готівкових коштів у більшому розмірі, ніж є насправді, тощо) [209, с. 162].

На переконання К. П. Задої, відомості слід вважати недостовірними, якщо вони не відповідають дійсності. Наприклад, у декларації: а) наведено відомості не про всі об'єкти нерухомості, які належать суб'єкту декларування та членам його сім'ї на праві приватної власності або знаходяться в них в оренді чи на іншому праві користування; б) зазначено неправильні дані щодо дати набуття цінних паперів у власність чи їх номінальної вартості або кількості; в) не відображено нематеріальні активи, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, тощо [117, с. 232].

За результатами аналізу порушень, яких припускаються декларанти під час заповнення декларацій, НАЗК найпоширенішими назвало такі:

1. Незазначення інформації про нерухомість і транспортні засоби, які належать декларантам або членам сім'ї на праві власності чи користування. Найчастіше забувають декларувати земельні ділянки, на яких розташовані їхні будинки.

2. Незазначення вартості об'єктів декларування (квартир, будинків, земельних ділянок, автомобілів тощо), водночас така інформація вказана в первинних документах про набуття права власності.

3. Недекларування об'єкта нерухомості, що використовували для проживання декларанта та членів сім'ї у звітному періоді, а в окремих випадках взагалі недекларування жодного об'єкта нерухомості.

4. Зазначення державного номерного знака автомобіля замість ідентифікаційного номера (VIN-коду).

5. Зазначення загальної вартості цінних паперів замість номінальної вартості одного цінного паперу.

6. Зазначення себе джерелом доходу замість органу, установи чи організації, яка виплачувала заробітну плату чи інші види доходу.

7. Зазначення розміру фактично виплаченого, а не нарахованого (з податками) доходу.

8. Незазначення доходів, отриманих у вигляді подарунків у негрошовій формі (будинки, автомобіль тощо), прощеного боргу.

9. Декларування грошових активів у вигляді готівкових коштів, але недекларування інших видів грошових активів, розмір яких не перевищує 50 прожиткових мінімумів, однак розмір активів обчислюють сукупно.

10. Зазначення депутатами місцевих рад фактичної посади й місця своєї роботи (директор ТОВ, вчителька) у полі посади замість статусу «депутат», за яким виник обов'язок подати декларацію [159].

Відомості, що можуть бути визнані недостовірними, визначено в ст. 46 Закону від 14 жовтня 2014 року. Більша їх частина стосується як суб'єкта декларування, так і членів його сім'ї. Ідеться про персональні дані, об'єкти нерухомості й незавершеного будівництва, цінне рухоме майно, цінні папери, інші корпоративні права, юридичні особи, трасти або інші схожі правові утворення, кінцевим бенефіціарним власником (контролером) яких є суб'єкт декларування або члени його сім'ї, нематеріальні активи, отримані доходи, наявні грошові активи, банківські й інші фінансові установи, зокрема за кордоном, у яких відкриті рахунки, фінансові зобов'язання, видатки, а також будь-які інші правочини, на підставі яких виникає або припиняється право власності, володіння чи користування, а також виникають фінансові зобов'язання. Водночас персонально щодо суб'єкта декларування зазначають посаду чи роботу, яку виконують або виконували за сумісництвом, а також його входження до керівних, ревізійних чи наглядових органів громадських об'єднань, благодійних організацій, саморегульованих чи самоврядних професійних об'єднань, членство в таких об'єднаннях (організаціях).

Однак не всі зазначені відомості мають значення для кваліфікації. Не випадково Д. М. Міськів зазначає, що склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, може утворювати лише інформація, яку зазначають у розділах 3–8, 10 (якщо нематеріальні активи можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті), 11–14 декларації [151, с. 152].

Отже, недостовірними відомостями в ст. 366-2 КК України слід вважати інформацію про об'єкти декларування, відображену в поданій декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування,

передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», яка не відповідає дійсності, на суму від 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

Щодо змісту недостовірних відомостей слід зазначити, що в теорії кримінального права висловлюють пропозиції щодо виключення кримінальної відповідальності за невнесення до декларації відомостей про наявність фінансових зобов'язань [1, с. 142], що видається необґрунтованим, оскільки за таких обставин будуть створені умови для маніпулювання інформацією про реальне фінансове становище суб'єкта декларування.

Слід зазначити, що в Законі від 14 жовтня 2014 року є низка обмежень та уточнень щодо відомостей, які повинні бути відображені в декларації. Наприклад, відповідно до ч. 8 ст. 46 Закону від 14 жовтня 2014 року, дані про об'єкт декларування, що знаходиться у володінні або користуванні суб'єкта декларування або членів його сім'ї, зазначають у декларації, якщо такий об'єкт перебував у володінні або користуванні *станом на останній день звітного періоду* (за умови, що право володіння або користування виникло в суб'єкта декларування не менше ніж за 30 календарних днів, які передували останньому дню звітного періоду) або протягом не менше ніж половини днів протягом звітного періоду [188]. Водночас, відповідно до ч. 9 ст. 46 Закону від 14 жовтня 2014 року, відомості, передбачені ч. 1 цієї статті, вважають такими, що зазначені в декларації, *якщо їх відображено принаймні в одному розділі декларації* (крім відомостей про зареєстроване місце проживання, а також місце фактичного проживання чи поштову адресу, на яку суб'єкту декларування НАЗК може бути надіслано кореспонденцію, відображення яких не вважають зазначенням відомостей про об'єкти декларування). У такому разі невнесення відомостей до інших розділів декларації не вважають поданням суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей або неподанням таких відомостей [188].

Значна частина проблем, що постають під час декларування недостовірної інформації, пов'язана з членами сім'ї декларанта, оскільки доволі часто саме на них він оформляє свої активи.

Відповідно до примітки до ст. 46 Закону від 14 жовтня 2014 року, у межах розділу VII, з огляду на положення ст. 1 цього Закону, членами сім'ї суб'єкта декларування, які не є його подружжям або неповнолітніми дітьми станом на останній день звітного періоду, вважають осіб, які спільно проживали із суб'єктом декларування станом на останній день звітного періоду (за умови спільного проживання із суб'єктом декларування впродовж 30 календарних днів, що передували останньому дню звітного періоду) або сукупно протягом не менше 183 днів протягом року, що передує року подання декларації [188].

На практиці доволі складно довести належність певної особи до члена сім'ї декларанта, якщо особи не перебувають у шлюбі. Наприклад, у вирокі ВАКС від 16 листопада 2023 року, за твердженням сторони обвинувачення, про наявність між Особа_6 та Особа_10 спільного побуту, взаємних прав та обов'язків свідчать: характер їх спілкування, зокрема листування; здійснення спільних покупок (на придбання одягу, речей домашнього побуту, оплата комунальних послуг тощо); наявність речей Особа_6 у квартирі Особа_10; спільний відпочинок.

Однак, на думку суду, сукупність наданих доказів свідчить про наявність між Особа_6 та Особа_10 близьких стосунків. На це серед іншого вказують спільні поїздки на відпочинок, показання Особа_6 щодо факту спільних поїздок, про те, що він надає матеріальну допомогу Особа_10, зміст листування Особа_6 та Особа_10. Проте досліджені докази дають підстави для висновку, що такі близькі відносини радше обумовлені давнім знайомством і перебуванням протягом тривалого часу в шлюбі (22 роки), наявністю двох спільних дітей, обопільною участю в житті дітей, а не перебуванням у фактичних шлюбних відносинах. Водночас факт перебування осіб у близьких стосунках, спільний відпочинок, надання матеріальної допомоги та навіть спільні ночівлі в одному приміщенні не є доказом того, що взаємні права й обов'язки цих осіб є сімейними. Під час встановлення ознак пов'язаності спільним побутом, наявності взаємних прав та обов'язків, на думку суду, необхідно враховувати: ведення спільного господарства/спільне виконання домашніх обов'язків; наявність у сторін спільного бюджету, придбання майна в інтересах сім'ї, зокрема для спільного

користування; здійснення спільних витрат в інтересах сім'ї, зокрема на продукти харчування, дозвілля, утримання житла, його ремонт тощо [22].

Для підстав кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації важливе значення має вартість об'єктів декларування, які не відповідають дійсності. Відповідальність за умисне внесення завідомо недостовірних відомостей настає в тих випадках, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. У зв'язку з цим постає питання: як обчислювати цю суму, зокрема станом на який час і який розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб слід брати за основу?

Необхідно чітко розмежовувати вартість об'єктів декларування, яку зазначають / не зазначають під час заповнення декларації, і вартість таких об'єктів на час вчинення кримінального правопорушення.

Відповідно до пп. «а», «б» п. 2 ч. 1 ст. 46 Закону від 14 жовтня 2014 року, у декларації зазначено відомості про об'єкти нерухомості, що належать суб'єкту декларування та членам його сім'ї на праві приватної власності, зокрема спільну власність, або знаходяться в них в оренді чи на іншому праві користування, незалежно від форми укладення правочину, унаслідок якого набуто таке право. Відомості охоплюють, зокрема, *вартість майна на дату набуття його у власність, володіння або користування*. У ч. 5 ст. 46 Закону від 14 жовтня 2014 року вартість майна, майнових прав, активів, інших об'єктів декларування, передбачених ч. 1 цієї статті, зазначають у грошовій одиниці України на момент їх набуття у власність або останньої грошової оцінки [188]. Відповідно до п. 10 розділу III Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави, або місцевого самоврядування, затвердженого наказом НАЗК від 23 липня 2021 року № 449/21, інформацію про вартість об'єкта декларування зазначають на дату набуття суб'єктом декларування та/або членами його сім'ї права на цей об'єкт або відповідно до останньої грошової оцінки майна [175].

Тобто під час декларування вказують вартість майна на дату набуття його у власність, володіння або користування чи відповідно до останньої грошової оцінки майна, наприклад, відповідно до правостановлювальних документів на майно (договору купівлі-продажу, дарування тощо). Однак під час притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації вартість об'єкта декларування визначають на час вчинення злочину – найчастіше шляхом проведення експертизи.

Тому якщо суб'єкт декларування не вказав вартість об'єкта декларування відповідно до правостановлювальних документів на майно чи документів про проведення останньої грошової оцінки майна, то під час притягнення до кримінальної відповідальності вартість об'єкта декларування можуть визначати на підставі проведення експертизи. Практика засвідчує, що вартість об'єкта, встановлена експертом, є значно вищою.

У судовій практиці сторона захисту в певних випадках апелює до необхідності використовувати під час кваліфікації злочину за ст. 366-2 КК України вартість майна, яку вказано в правостановлювальних документах [21; 25]. Однак така позиція суперечить положенням законодавства, зокрема в частині кваліфікації кримінальних правопорушень.

Відповідно до ч. 2 ст. 4 КК України, кримінальна протиправність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначені законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння. Водночас у ч. 3 цієї статті зазначено, що часом вчинення кримінального правопорушення визнають час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності. Тому слушним є твердження ВАКС, що кримінально-правову кваліфікацію діяння здійснюють на час вчинення такого діяння. Визначення розміру достовірних відомостей у розумінні ст. 366-2 КК України слід здійснювати на час виникнення обов'язку такого декларування [23; 25].

Правостановлювальні документи можуть використовувати суб'єкти декларування під час заповнення декларації та не мають прямого відношення до

кваліфікації діянь, вчинених з метою внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції» [27].

Важливо також встановити, яким *розміром прожиткового мінімуму для працездатних осіб* слід керуватися під час кваліфікації декларування недостовірної інформації.

К. П. Задоя з цього приводу зауважив, що в примітці до ст. 366-1 КК України не зазначено, яким конкретно розміром прожиткового мінімуму для працездатних осіб слід керуватися під час застосування абз. 2 примітки до ст. 366-1 КК України. Оскільки в тексті ст. 46 Закону від 14 жовтня 2014 року неодноразово йдеться про розмір прожиткового мінімуму станом на 1 січня звітного року, саме на нього й слід орієнтуватися під час застосування абз. 2 примітки до ст. 366-1 КК України [117, с. 228].

У вироку ВАКС зауважено, що сторона обвинувачення для кваліфікації діяння використала розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановлений на початок звітного періоду, за який Особа_7 подав виправлену щорічну декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за 2020 рік.

У теорії кримінального права висловлено, як видається, слушну пропозицію замінити в ст. 366-2 КК України умовну одиницю обчислення недостовірних відомостей про вартість об'єкта декларування з поняття «прожитковий мінімум для працездатних осіб» на «неоподатковуваний мінімум доходів громадян». З огляду на співвідношення розмірів «прожиткового мінімуму для працездатних осіб» і «неоподаткованого мінімуму доходів громадян», вбачається доцільним у разі впровадження останнього його коефіцієнт збільшити вдвічі від розміру, зазначеного в ст. 366-2 КК України [1, с. 142-143].

У науковій літературі висловлено твердження про те, що подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у повідомленні про суттєві зміни в майновому становищі також є формою вияву об'єктивної сторони

кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України (це засвідчили 43 % опитаних) [113, с. 175]. Однак така позиція є дискусійною, оскільки вона суперечить положенням ст. 366-2 КК України. У цій нормі не зазначено про таке повідомлення. Водночас це повідомлення суб'єкт декларування подає шляхом заповнення відповідної електронної форми в персональному електронному кабінеті реєстру декларацій. Тобто декларація та повідомлення про суттєві зміни в майновому становищі – це різні документи. Отже, немає підстав притягувати до кримінальної відповідальності суб'єкта декларування за декларування завідомо недостовірних відомостей у повідомленні про суттєві зміни в майновому становищі. Однак слід зазначити, що цей суб'єкт надалі буде подавати декларацію, і саме відображення в ній завідомо недостовірних відомостей може мати наслідком притягнення його до кримінальної відповідальності. Відповідальність за неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про суттєві зміни в майновому становищі передбачена ч. 2 ст. 172-6 КУпАП. Водночас таких підстав немає у випадку неправдивого повідомлення про суттєві зміни в майновому становищі.

Подання декларації передбачає виконання суб'єктом декларування певної послідовності дій, зокрема: заповнення у власному електронному кабінеті всіх необхідних розділів форми декларації; перевірка перед підписанням документа правильності його заповнення; підтвердження ознайомлення з попередженням про настання відповідальності за подання недостовірних відомостей шляхом проставлення відповідної відмітки в документі; підписання документа накладанням на нього особистого кваліфікованого електронного підпису [20].

Неподання декларації – це бездіяльність суб'єкта декларування, яка полягає в послідовному невиконанні ним двох обов'язків: 1) обов'язку передати декларацію до НАЗК в установленому порядку в строк, визначений законом; 2) після цього – обов'язку передати декларацію впродовж десяти днів з дня отримання повідомлення НАЗК про неподання декларації [117, с. 229].

Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, – це ухилення від

подання такої декларації, тобто незаповнення її на офіційному вебсайті НАЗК через недодержання суб'єктом декларування встановлених ст. 45 Закону від 14 жовтня 2014 року строків [172].

Злочини, передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК України, сконструйовані як кримінально протиправні діяння з формальним складом, а тому їх вважають закінченими з моменту вчинення дії чи бездіяльності.

Моментом юридичного закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, А. В. Агеєнко пропонує вважати наступний день після закінчення строку подання виправленої декларації [1, с. 184]. Таку позицію ми не поділяємо, оскільки, наприклад, щорічна декларація з неправдивими відомостями може бути подана з 1 січня до 31 березня або впродовж 30 днів після подачі декларації, якщо йдеться про подання виправленої декларації із завідомо недостовірними відомостями. Декларацію після звільнення подають протягом 30 календарних днів з дня припинення відповідної діяльності. Тому фактично декларування недостовірної інформації вчиняють у будь-який час упродовж зазначених періодів.

Незрозумілою є позиція А. М. Козачини. В одному випадку вона зазначає, що цей делікт є закінченим з моменту внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації, а в другому – з моменту закінчення строку та кількості спроб її виправлення або з моменту закінчення 10-денного строку, необхідного для повідомлення НАЗК про суттєві зміни в майновому становищі (таке положення підтвердили 43 % опитаних) [113, с. 174-175]. Очевидно, що в дослідниці один висновок суперечить іншому.

Момент закінчення кримінального правопорушення безпосередньо пов'язаний з часом його вчинення, який у теорії визначають як період, протягом якого суб'єкт вчиняє кримінальне правопорушення [75, с. 261] або проміжок, відрізок у послідовній зміні годин, днів, років тощо, протягом яких його вчиняють [73, с. 63].

Злочин, передбачений ст. 366-2 КК України, полягає у внесенні недостовірних відомостей саме до декларації. Водночас декларація – це документ,

який виникає лише в разі її подання у встановленому законом порядку. Саме цей момент є визначальним для кваліфікації злочину за ст. 366-2 КК України. Тому внесення відомостей до чернетки декларації не можна визнавати декларуванням недостовірної інформації. Така чернетка може бути й не подана як декларація, як наслідок – не буде підстав для притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації.

Тому в постанові Верховного Суду, як видається, некоректно зазначено, що Особа_7 є винуватим у вчиненні в період із 13:35 22 березня 2021 року до 09:31 23 березня 2021 року кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК України (у редакції Закону від 4 грудня 2020 року № 1074-IX), – внесення до щорічної декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за 2020 рік завідомо недостовірних відомостей [178]. Виникає передусім питання, чи є технічна можливість установити точний час, упродовж якого суб'єкт декларування вносив неправдиві відомості, адже під час заповнення декларації особа може вносити як правдиві, так і неправдиві відомості. Тому не слід ототожнювати час заповнення декларації та час вчинення декларування недостовірної інформації.

Виваженою та аргументованою в контексті зазначеного видається практика ВАКС. У рішеннях цієї антикорупційної інституції часом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, слушно визнають час подання щорічної декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за 2020 рік, до якої умисно внесено завідомо недостовірні відомості (17 березня 2021 року) [25], або час подання щорічної виправленої декларації, до якої умисно внесено такі відомості (4 квітня 2021 року) [27]. Водночас вказівка про недекларування об'єктів нерухомості виключно після початку повної перевірки й отримання запитань щодо недоліків декларування нерухомого майна не виключає кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації [25].

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що *злочин, передбачений ст. 366-2 КК України, вважають закінченим з моменту подання декларації в порядку та в*

спосіб, визначені законом. У випадку повторного подання виправленої декларації цей делікт є закінченим з моменту подання виправленої декларації.

Ще складнішою видається і ситуація з моментом закінчення неподання декларації (ст. 366-3 КК України), з огляду на наявність положень ч. 1 ст. 172-6 КУпАП: встановлено відповідальність за несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Проблема полягає в тому, що в законодавстві не визначено, до якого моменту можливе несвоєчасне подання декларації, а до якого – її неподання. Тобто, якщо особа не подала декларацію до моменту винесення вироку, наявне неподання декларації, а якщо подала, але після спливу порушених строків і без поважних причин, наявне несвоєчасне подання.

Таку позицію поділяють Д. М. Міський, І. Б. Газдайка-Василишин, Д. Г. Михайленко [149, с. 402; 152, с. 122]. Однак з цього приводу А. М. Черенков слушно зауважує: який сенс у доказуванні факту неподання декларації, якщо в останній момент особа завжди зможе уникнути відповідальності, подавши відповідну декларацію з метою уникнення певної міри покарання; який сенс тоді роботи НАБУ та працівників інших правоохоронних органів, що здійснюють виявлення та досудове розслідування цих деліктів? Напевно, сенс не лише в примусі до подання декларації. Адже повернення викраденого потерпілому від крадіжки особою, яка її вчинила, не означає відсутність злочину [220, с. 60].

Відповідно до ч. 2 ст. 51-2 Закону від 14 жовтня 2014 року, якщо за результатами контролю встановлено, що суб'єкт декларування не подав декларацію, НАЗК письмово повідомляє такого суб'єкта про факт неподання декларації, і суб'єкт декларування повинен протягом десяти днів з дня отримання такого повідомлення подати декларацію в порядку, визначеному ч. 1 ст. 45 цього Закону [188].

Тому не випадково суддя Верховного Суду в окремій думці зазначив, що неподанням декларації вважають таку бездіяльність, яка настає після закінчення десяти днів з моменту отримання суб'єктом декларування письмового

повідомлення НАЗК [172]. Таку позицію висловлювала З. М. Топорецька в контексті ст. 366-1 КК України [209, с. 161].

На цьому положенні ґрунтуються окремі пропозиції вчених щодо розв'язання проблеми. А. М. Черенков пропонував ч. 3 ст. 49 цього Закону від 14 жовтня 2014 року доповнити абзацом третім такого змісту: «Якщо суб'єкт декларування протягом десяти днів з дня отримання такого повідомлення не подав декларацію в порядку, визначеному частиною першою статті 45 цього Закону, він вважається таким, що не подав декларацію, а тому повинен бути притягнутий до кримінальної відповідальності за статтею 366-1 КК України» [220, с. 60]. А. А. Вознюк і А. В. Титко пропонують удосконалити підстави адміністративної та кримінальної відповідальності за ці діяння. Якщо особа умисно не подає декларацію у встановлений строк, то її слід повідомити про неподання нею декларації та надати певний термін для її подання (наприклад, місяць з моменту повідомлення НАЗК). Після спливу зазначеного терміну залежно від поведінки особи її слід притягнути до адміністративної відповідальності (у випадку якщо вона подала декларацію, однак це подання визнають несвоєчасним і без поважних причин) або ж до кримінальної відповідальності (якщо вона навіть після зазначеного повідомлення НАЗК і додатково наданого строку не подала відповідну декларацію). Якщо в особи були поважні причини, то адміністративну та кримінальну відповідальність має бути виключено за умови подання декларації навіть після спливу обох строків. Якщо ж в особи не було поважних причин неподання декларації, однак вона подала її після спливу другого строку, то особу все-таки слід притягувати до кримінальної відповідальності, однак урахувати факт подання декларації як обставину, що пом'якшує покарання [78, с. 51]. Наприклад, у ст. 355 КК Грузії криміналізовано ненадання декларації про майнове становище, вчинене після накладання адміністративного стягнення за таке саме діяння [120], а в § 227 КК Чехії – відмову особи, яка перебуває в судовому або іншому державному органі, виконати юридичне зобов'язання подати декларацію про майнове становище або ухилення від такого обов'язку [244].

За таких обставин, вважають Д. М. Міськів та І. Б. Газдайка-Василишин, настання кримінальної відповідальності зумовлено не так фактом неподання декларації, як фактом ігнорування повідомлення НАЗК, що не можна вважати обґрунтованим [152, с. 126].

Водночас не можна виключати ситуації, коли НАЗК не має можливості повідомити суб'єкта декларування про неподання декларації. За таких обставин, якщо зазначені пропозиції буде враховано, підстав для притягнення його до кримінальної відповідальності не буде.

Крім того, невирішеним залишається питання неподання декларації, адже навіть притягнення особи до кримінальної відповідальності не гарантує 100 % подання декларації. За таких обставин у Законі від 14 жовтня 2014 року слід встановити якщо не заборону, то принаймні обмеження на подальше зайняття такими суб'єктами посад осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

З метою розв'язання проблеми Д. М. Міськів та І. Б. Газдайка-Василишин пропонують декриміналізувати умисне неподання декларації [152, с. 126-127]. Схожі думки висловлювали й раніше, зокрема В. М. Трепак пропонував декриміналізувати декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК України) [210, с. 15], а Р. О. Мовчан і В. М. Янівський – виключити ст. 366-3 з КК України [156, с. 139]. А. А. Вознюк з цього приводу зауважує, що в одних країнах застосовують заходи адміністративно-правової (наприклад, Венесуела, Данія, Фінляндія), а в других – кримінальної відповідальності (наприклад, Чехія, Польща, Литва, Латвія, Болгарія, Молдова та Перу) за такі діяння. Отже, у кожній країні обирають ті правові інструменти забезпечення механізму декларування доходів і видатків, які вважають найефективнішими в межах своєї держави [59, с. 109].

Однак, як видається, декриміналізація умисного неподання декларації не сприятиме виконанню суб'єктами декларування обов'язку подання декларації без створення додаткових механізмів забезпечення його виконання.

Диспозиція ст. 366-2 КК України вказує на те, що **суб'єкт** цього кримінального правопорушення спеціальний – **суб'єкт декларування**. Згідно з приміткою до цієї статті, суб'єктами декларування в ст. 366-2 та 366-3 цього Кодексу є особи, які, відповідно до ч. 1 та 2 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції», зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Отже, суб'єктами цього кримінального правопорушення є:

1. Особи, зазначені в пункті 1, підпунктах «а», «в»–«г» пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, які зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному вебсайті Національного агентства декларацію за минулий рік за формою, що визначена Національним агентством (ч. 1 ст. 45 цього Закону).

2. Особи, зазначені в пункті 1, підпунктах «а», «в»–«г» пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, які припиняють діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, зобов'язані протягом 30 календарних днів з дня припинення відповідної діяльності подати декларацію за період, не охоплений раніше поданими деклараціями (абз. 1 ч. 2 ст. 45 цього Закону).

3. Особи, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або іншу діяльність, зазначену в підпунктах «а», «в»–«г» пункту 2 частини першої статті 3, зобов'язані до 1 квітня наступного року після року припинення діяльності подати декларацію за минулий рік (абз. 2 ч. 2 ст. 45 цього Закону) [188].

Положення, які визначають суб'єктів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, ускладнені. Ні в КК України, ні в Законі України «Про запобігання корупції» немає єдиної, чіткої та зрозумілої норми, яка передбачала б перелік суб'єктів досліджуваних деліктів, що ускладнює тлумачення кримінально-правових норм.

Аналіз положень Закону України «Про запобігання корупції» засвідчує, що суб'єктами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, є:

1. Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Це особи, зазначені в п. 1 ч. 1 ст. 3 цього Закону, які зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати декларацію за минулий рік.

До них належать:

1) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник і заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор, Голова Національного банку України, його перший заступник і заступник, Голова й інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

2) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

3) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

4) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України й інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр і відділень військової підготовки, особовий склад штатних військово-лікарських комісій;

5) судді, судді Конституційного Суду України, Голова, заступник Голови, члени, дисциплінарні інспектори Вищої ради правосуддя, керівник служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя та його заступник, посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя, Голова, заступник Голови, члени,

інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадові особи секретаріату цієї Комісії, посадові особи Державної судової адміністрації України, присяжні (під час виконання ними обов'язків у суді);

б) особи рядового й начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, особи начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, особи, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України;

7) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, дипломатичної служби, Державної лісової охорони, Державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, і центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику;

8) Голова, заступник Голови Національного агентства з питань запобігання корупції;

9) члени Центральної виборчої комісії;

10) поліцейські;

11) посадові та службові особи інших державних органів, зокрема Фонду соціального страхування України та Пенсійного фонду, органів влади Автономної Республіки Крим;

12) члени державних колегіальних органів, зокрема уповноважені з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель;

13) Керівник Офісу Президента України, його Перший заступник і заступники, уповноважені, прес-секретар Президента України;

14) Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його помічники, радники, помічники, радники Президента України (крім осіб, посади яких належать до патронатної служби та які обіймають їх на громадських засадах);

15) члени правління Фонду соціального страхування України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Пенсійного фонду, Наглядової ради Пенсійного фонду [188].

2. Особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Це особи, зазначені в пп. «а», «в»–«г» п. 2 ч. 1 ст. 3 цього Закону, зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати декларацію за минулий рік.

До них належать:

1) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої ст. 3 цього Закону, члени Ради Національного банку України (крім Голови Національного банку України), особи, які входять до складу наглядової ради державного банку, державного підприємства або державної організації, що має на меті одержання прибутку, господарського товариства, у статутному капіталі якого понад 50 відсотків акцій (часток) належать державі, члени Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, які не є особами, зазначеними в пункті 1 частини першої цієї статті, посадові особи й інспектори Інспекції із забезпечення якості Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, члени Ради Аудиторської палати України, посадові особи Аудиторської палати України та працівники комітету з контролю якості аудиторських послуг Аудиторської палати України та комітетів з контролю якості аудиторських послуг професійних організацій аудиторів і бухгалтерів, Голова, заступники Голови, інші члени Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, крім обраних з числа здобувачів вищої освіти та представників всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців, а також посадові особи секретаріату Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти;

2) представники громадських об'єднань, наукових установ, освітніх закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних і дисциплінарних комісій, утворених відповідно до Закону України «Про державну службу», Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», інших законів (крім іноземців-нерезидентів, які входять до складу таких комісій), Громадської ради доброчесності, утвореної відповідно до

Закону України «Про судоустрій і статус суддів», і при цьому не є особами, зазначеними в пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої цієї статті;

3) особи, визнані такими, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами), відповідно до Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів)»;

4) голови та члени лікарсько-консультативних і медико-соціальних експертних комісій, а також голови, їх заступники, члени та секретарі позаштатних постійно діючих військово-лікарських і лікарсько-льотних комісій, які при цьому не є особами, зазначеними в пункті 1 частини першої цієї статті.

Фактично йдеться про всіх осіб, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, крім осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом). На останніх не покладено обов'язок декларування [188].

3. Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та особи, які до них прирівнюються, визначені п. 1, пп. «а», «в»–«г» п. 2 ч. 1 ст. 3 цього Закону, які припинили таку діяльність. Вони зобов'язані подати дві декларації: 1) протягом 30 календарних днів з дня припинення відповідної діяльності – декларацію за період, не охоплений раніше поданими деклараціями; 2) до 1 квітня наступного року після року припинення діяльності – декларацію за минулий рік [188].

Отже, суб'єктами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, є особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, особи, які припинили таку діяльність, і ті, хто прирівнюється до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Особа, яка претендує на зайняття посади, зазначеної в п. 1, пп. «а» п. 2 ст. 3 Закону, ні за неподання декларації, ні за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації кримінальної відповідальності за ст. 366-2 та 366-3 КК України не несе. Подання такою особою недостовірних відомостей у декларації не може кваліфікуватися і за ст. 358: декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не є офіційним документом у розумінні примітки до ст. 358 КК України [117, с. 232].

Суб'єктність особи в контексті кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, пов'язана з наявним у неї обов'язком подання декларації. Такий обов'язок є системним поняттям, структурний зміст якого формують: 1) обов'язок подання декларації шляхом заповнення на офіційному вебсайті Національного агентства; 2) обов'язок своєчасного подання декларації; 3) обов'язок відображення виключно достовірних відомостей у декларації; 4) обов'язок відображення доходів і видатків у декларації виключно в грошовій одиниці України; 5) обов'язок відображення всієї відомої інформації про члена сім'ї суб'єкта декларування. Невиконання (неналежне виконання) обов'язку подання декларації за наявності певних умов спричиняє негативні наслідки для суб'єкта декларування у вигляді притягнення до кримінальної відповідальності [20].

Під час визначення того, чи підлягає особа відповідальності за ст. 366-2 та 366-3 КК України, слід враховувати практику НАЗК з надання роз'яснень зацікавленим особам щодо того, чи є вони суб'єктами декларування. Наприклад, одним із таких роз'яснень НАЗК визнано, що не належать до числа суб'єктів декларування працівники патронатної служби (ст. 92 Закону «Про державну службу»), іншим – визначило, хто саме з числа так званих антикорупційних активістів повинен подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Особи, які, керуючись такими роз'ясненнями, не подали декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не повинні підлягати

кримінальній відповідальності за ст. 366-1, оскільки їх не можна вважати такими, що не подали декларацію умисно в розумінні ст. 24 КК України [117, с. 232].

У певних випадках недостовірну інформацію до декларації вносять не суб'єкти декларування, а уповноважені ними особи. Останні можуть фактично й подати таку декларацію. Це можуть бути члени сім'ї суб'єкта декларування, його помічники, юристи тощо. Повністю або частково діяння, які утворюють об'єктивну сторону досліджуваних деліктів, фактично виконує та особа, яка не має ознак спеціального суб'єкта цього делікту. За таких обставин під час притягнення до кримінальної відповідальності суб'єкти декларування у своїх поясненнях посилаються на те, що кримінально протиправне діяння вчинене іншою особою. У зв'язку з цим виникають закономірні питання, як кваліфікувати в таких випадках діяння такої особи та суб'єкта декларування.

У схожих складах кримінальних правопорушень, наприклад, у випадку подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу (ст. 209-1 КК України), подання завідомо недостовірних або підроблених доказів (ст. 384 КК України), надання недостовірної інформації службовою особою комітету Верховної Ради України, тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України (ч. 2 ст. 351 КК України) тощо, можуть бути підстави для притягнення до кримінальної відповідальності за співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом. Однак чи можлива співучасть у декларуванні недостовірної інформації? Видається, що можлива, але за результатами вивчення судової практики таких випадків не виявлено.

Згідно з ч. 1 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції», особи, зазначені в п. 1, пп. «а», «в»–«г» п. 2 частини першої ст. 3 цього Закону, зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному вебсайті НАЗК декларацію за минулий рік за формою, що визначена НАЗК [188].

Отже, у законі чітко зазначено про обов'язок подання декларації, встановлено строк, спосіб і форму подачі такої декларації. Водночас не зазначено, що суб'єкт декларування повинен подавати декларацію особисто. Немає і жодних

роз'яснень щодо можливого делегування виконання цього обов'язку іншим особам.

Натомість відповідно до п. 1 розділу II Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженого наказом НАЗК від 23 липня 2021 року № 449/21, декларацію заповнює та подає особисто суб'єкт декларування шляхом заповнення відповідної електронної форми після автентифікації у власному персональному електронному кабінеті в Реєстрі [195].

Зазначений обов'язок вважається виконаним після того, як відповідна декларація з'явиться в реєстрі декларацій.

Декларація є електронним документом, тобто документом, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа (ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг») [186].

Оригіналом електронного документа є електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, зокрема з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг») [186]. Декларація є електронним документом, який посвідчують кваліфікованим електронним підписом.

Кваліфікований електронний підпис – удосконалений електронний підпис, що створюється з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису й ґрунтується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису (п. 27 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги») [187]. Кваліфікований електронний підпис має таку саму юридичну силу, як і власноручний підпис, має презумпцію його відповідності власноручному підпису (ч. 6 ст. 18 Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги») [187].

Суб'єкт декларування як користувач електронних довірчих послуг зобов'язаний забезпечувати конфіденційність і неможливість доступу інших осіб до особистого ключа (ч. 2 ст. 12 Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги») [187].

З огляду на зазначене, логічно видається позиція ВАКС, який у своєму вирокі від 30 березня 2023 року у справі № 991/185/23, спростовуючи доводи обвинуваченої Особа_7 про те, що виправлену декларацію подавав її чоловік, що, на думку сторони захисту, свідчить про відсутність складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК України, або умислу на його вчинення, зазначив таке. За сукупності обставин наявності декларації за 2020 рік Особа_7 як особи, уповноваженої на виконання функцій держави, у відповідному реєстрі декларацій, відповідності такої декларації формі та змісту, що визначено НАЗК, подача такої декларації в строки, передбачені Законом України «Про запобігання корупції», засвідчення такої декларації кваліфікованим електронним підписом, який відповідає особі користувача, і наявності згоди обвинуваченої на заповнення та подачу декларації іншим членом сім'ї внаслідок «розподілу сімейних обов'язків», колегія суддів дійшла висновку про те, що в цьому конкретному випадку саме суб'єкт декларування має нести встановлену законом відповідальність за достовірність відомостей, внесених до відповідної декларації.

За відсутності фактичних даних про те, що зміст декларації Особа_7 за 2020 рік не відповідає її волі, сформований за наявності фактів використання її персональних даних усупереч волі останньої, колегія суддів критично оцінює позицію сторони захисту про те, що заповнення та подача такої декларації не особисто Особа_7, а її чоловіком Особа_8 будь-як впливає на міру чи вид відповідальності останньої. Зазначену позицію сприймає колегія суддів як тактику сторони захисту від висунутого обвинувачення з метою уникнення від кримінальної відповідальності [27].

В іншому випадку Суд також критично оцінив показання обвинуваченого щодо заповнення декларації не особисто ним, а його братом. У ч. 1 ст. 45 Закону обов'язок подати декларацію покладається безпосередньо на осіб, зазначених у

п. 1, пп. «а», «в», «г» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону, до яких входить Особа_8 як народний депутат України. Обвинуваченого безпосередньо попереджено 27 серпня 2019 року про встановлені Законом обмеження, заборони та вимоги, пов'язані з виконанням повноважень народного депутата України. Під час накладення електронного цифрового підпису суб'єкта декларування особисто попереджено про відповідальність за правильність заповнення декларації. Отже, доручення або прохання заповнити декларацію іншій особі не звільняє її від відповідальності за внесені недостовірні відомості особою, яка діяла від імені суб'єкта декларування. Розглядаючи конкретний випадок, суд зауважує, що Особа_8 особисто перевіряв і підписував електронним ключем декларацію за 2020 рік. Тому будь-які посилання обвинуваченого на те, що декларацію заповнювала інша особа, з огляду на персональний обов'язок, не має жодного відношення до кваліфікації його дій за ч. 1 ст. 366-2 КПК України. Отже, зазначену позицію обвинуваченого сприймає суд як тактику захисту від висунутого обвинувачення [21].

Доходимо висновку, що внесення до декларації недостовірної інформації під час її заповнення та подання особою, яка не є суб'єктом декларування, на прохання суб'єкта декларування утворює підстави для притягнення останнього до кримінальної відповідальності за ст. 366-2 КК України. Зазначене правило ґрунтується на тому, що суб'єкт декларування не виконує свого обов'язку вказати в декларації достовірні відомості. Він умисно належно не перевіряє внесені відомості, не вживає заходів щодо одержання за необхідності пояснень законодавства з питань декларування [171, с. 57-61].

К. П. Задоя з цього приводу зауважує, що оскільки з положень законодавства випливає, що заповнювати, підписувати й надсилати декларацію повинен виключно суб'єкт декларування, то у випадку, якщо стороння особа за «дорученням» особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, здійснила подання декларації, цей акт не можна вважати належним виконанням суб'єктом декларування покладеного на нього обов'язку, а отже, наявні підстави кваліфікувати його поведінку як умисне неподання

декларації. Сторонні особи можуть підлягати відповідальності як пособники в поданні суб'єктом декларування недостовірних відомостей у декларації за умови усвідомлення ними факту внесення до зазначеної декларації недостовірних відомостей. За наявності достатніх для того підстав сторонні особи мають додатково відповідати за вчинення злочину, передбаченого ст. 361 КК України. Оскільки подання декларацій здійснюється через офіційний вебсайт НАЗК, то склад декларування недостовірної інформації слід відмежовувати від складів деяких злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації настає у випадку подання недостовірних відомостей у декларації самим суб'єктом декларування. Якщо недостовірні відомості були внесені до декларації після її подання іншими особами (так званими хакерами чи особами, що здійснюють адміністрування реєстру декларацій), дії таких осіб слід за наявності достатніх для того підстав кваліфікувати за ст. 361 чи 362 КК України. У випадках, коли ці особи діяли на прохання, за дорученням чи наказом суб'єкта декларування, останній підлягає відповідальності як підбурювач до одного із зазначених злочинів [117, с. 232-233].

Отже, у таких ситуаціях можливі три варіанти поведінки, які підлягають різній кримінально-правовій оцінці:

1) якщо інша особа вносить дані з відома суб'єкта декларування, однак останній умисно не вживає заходів щодо перевірки їх достовірності, кримінальній відповідальності підлягає лише суб'єкт декларування за декларування недостовірної інформації;

2) якщо інша особа вносить дані й подає декларацію без відома суб'єкта декларування та всупереч його волі, то підстав кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації немає. Однак у такому разі суб'єкта декларування можуть притягнути до кримінальної відповідальності за умисне неподання декларації за ст. 366-3 КК України;

3) якщо наявна змова суб'єкта декларування та іншої особи на декларування завідомо недостовірних відомостей, теоретично можлива співучасть у злочинів зі спеціальним суб'єктом, а тому обоє будуть нести відповідальність за декларування недостовірної інформації.

А. В. Агеєнко обґрунтовує недоцільність існування обов'язку подавати декларацію для осіб, які обіймають посади в керівних органах політичної партії, фінансували діяльність політичної партії, здійснювали політичну агітацію або проведення мітингів чи демонстрацій з політичними вимогами, проте не є особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Також наведено аргументи, що особи, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів), не повинні визнаватися суб'єктом декларування недостовірної інформації. Кримінальне правопорушення, передбачене в ст. 366-2 КК України, – це діяння, пов'язане з корупцією. Якщо ж особа, яка має значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігарх), проте не є уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, водночас порушує чинне законодавство щодо подання звітності про набуті протягом року активи, то вона посягає не на відносини у сфері службової діяльності, до яких належать корупційні делікти, а на відносини у сфері господарської діяльності [1, с. 5-6].

Таку позицію ми не поділяємо. По-перше, це не корупційні делікти, а делікти, пов'язані з корупцією. По-друге, проблема в об'єкті справді є, однак це не привід для декриміналізації діянь щодо неподання декларації чи декларування недостовірної інформації, учинених окремими категоріями суб'єктів декларування. Навпаки, перспективним напрямом слід визнавати збільшення кількості суб'єктів декларування, а можливо, і запровадження декларування для всіх громадян, на чому акцентують учені [204, с. 55]. З цих самих міркувань недоцільною видається пропозиція до суб'єктів декларування недостовірної інформації не відносити осіб, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або іншу діяльність, зазначену в пп. «а» і «в» п. 2 частини першої ст. 3 Закону «Про запобігання корупції» [151,

с. 153]. Виключення цих осіб з переліку суб'єктів декларування означає втрату важливого інструмента виявлення незаконного збагачення зазначених суб'єктів чи вчинення ними інших кримінально протиправних діянь.

Слушними видаються пропозиції диференціації кримінальної відповідальності за досліджувані діяння залежно від статусу суб'єкта декларування [113, с. 179; 151, с. 211]. М. І. Мельник має рацію в тому, що від соціального статусу (посади, яку особа обіймає, сфери її діяльності, рівня органу, в якому вона працює, характеру повноважень тощо) безпосередньо залежить характер корупційного правопорушення та його наслідки. Тобто, що вищу посаду обіймає особа і що значнішими повноваженнями вона наділена, то небезпечнішим може бути вчинене нею корупційне правопорушення. З огляду на це, слід визначити особливості запобіжної та правоохоронної діяльності стосовно різних категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави. Зокрема, зміст антикорупційних вимог та обмежень має бути визначений залежно від зазначених моментів, пов'язаних із соціальним статусом публічної службової особи [143, с. 372-373].

Положення щодо диференціації відповідальності залежно від статусу суб'єкта декларування (займає чи не займає відповідальне або особливо відповідальне становище) слід урахувати в положеннях проекту КК України, зокрема сформулювавши в ст. 9.6.1 відповідні ознаки, що підвищують тяжкість злочину проти порядку декларування на один ступінь.

Кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, підстави кримінальної відповідальності за які встановлено в ст. 366-2 та 366-3 КК України, можуть вчинятися лише з *прямим умислом*. Це засвідчує як безпосередня вказівка в диспозиціях статей на умисний характер діянь і використання терміна «завідомо» (лише в ст. 366-2 КК України), а також формальний склад кримінальних правопорушень. Таку позицію обстоює більшість дослідників цих деліктів, зокрема В. В. Андрієшин [2, с. 127-135], А. А. Вознюк [59, с. 112], Д. Ф. Волонець [79, с. 157], К. П. Задоя [117, с. 230], А. Л. Замахін [99, с. 36-39]. Слушно зауважує А. Л. Замахін, що складно уявити ситуацію вчинення цього

кримінального правопорушення з непрямым умислом, коли особа усвідомлює суспільну небезпечність неподання декларації, водночас не бажає порушити обов'язок її подання, однак свідомо не виконує цей обов'язок [99, с. 36-39]. З огляду на зазначене, необґрунтованою видається позиція Д. М. Міськіва, що вид умислу може бути як прямим, так і непрямым [151, с. 153].

Відповідно до ч. 2 ст. 24 КК України, прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер власного діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки й бажала їх настання [121].

Інтелектуальний момент прямого умислу полягає в усвідомленні особою суспільно небезпечного характеру власного діяння та в передбаченні його суспільно небезпечних наслідків. Своєю чергою усвідомлення означає не лише розуміння фактичних обставин вчиненого діяння, які стосуються об'єкта, предмета, об'єктивної сторони складу конкретного кримінального правопорушення, а й певне розуміння його суспільної небезпеки [20]. Вольовий момент прямого умислу полягає в бажанні особи вчинити таке діяння.

У судовій практиці інтелектуальну та вольову ознаки прямого умислу визначають по-різному. В одному вирокі зазначено, що суб'єкт декларування чітко усвідомлює, що повинен внести достовірні відомості до декларації, однак свідомо цього не робить [25], у другому – обвинувачений був обізнаний про порядок виконання свого обов'язку з декларування, знав про протиправність внесення до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, недостовірних відомостей, володів необхідною інформацією про наявні в нього об'єкти декларування, однак бажав не вказувати в декларації відомості про такі об'єкти [23].

Під час доказування кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, важливо встановити мотив та/або мету вчинення цих деліктів. Вони не лише здатні підтвердити чи спростувати вчинення цих діянь з прямим умислом, а й мають значення для призначення покарання.

Водночас позиції ВАКС щодо цього питання видаються суперечливими. В одному випадку у вироку ВАКС зазначено, що посилення захисту на відсутність мотиву й мети діяння, яке інкриміновано Особа_10, як на обставини, які свідчать про відсутність умислу на вчинення злочину, колегія суддів не бере до уваги, оскільки мотив і мета кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК України, не є обов'язковою ознакою складу злочину й окремому доведенню не підлягають. Такі обставини можуть брати до уваги в сукупності з іншими обставинами, які мають значення в конкретних кримінальних провадженнях [25]. В іншому судовому рішенні ВАКС зауважив, що мотиви й мета такого внесення знаходяться за межами предмета доказування, оскільки не є обов'язковою ознакою складу цього кримінального правопорушення. Наявність або відсутність мотиву й мети вчинення такого злочину можуть брати до уваги в сукупності з іншими обставинами, які мають значення в конкретних кримінальних провадженнях, які не встановлені в цьому судовому розгляді [27]. Справді, мотив і мета декларування недостовірної інформації не є обов'язковими ознаками цього делікту, однак вони мають значення для доказування умислу, адже певні мотиви чи мета можуть виключати кримінальну відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 366-2 КК України.

Тому логічною видається така позиція ВАКС: попри те, що мотив і мета не є обов'язковими елементами складу цього кримінального правопорушення, суд дійшов висновку, що в цьому випадку їх встановлення є важливим елементом, який має істотне значення для правильної кваліфікації діяння, з'ясування того, чи діяв обвинувачений із прямим умислом [21].

В іншому судовому рішенні колегія суддів ВАКС дійшла висновку, що Особа_8 не мав мотиву й мети приховати орендовану квартиру під час подання декларації за 2020 рік. Його дії засвідчують, що він нестаранно та несумлінно поставився до обов'язку внести достовірні відомості про об'єкти декларування, чим порушив визначений порядок декларування без прямого умислу. Проте лише наявність умислу в обвинуваченого є обов'язковим елементом для його діяння за ч. 1 ст. 366-2 КК України [21].

А. В. Агеєнко пропонує ст. 366-2 КК доповнити положенням такого змісту: «...з метою приховання порушення вимог антикорупційного законодавства під час набуття активів» [1, с. 144-145]. Однак ця пропозиція видається спірною, оскільки ускладнює процес доказування цих деліктів, а також сприяє уникненню кримінальної відповідальності суб'єктів декларування.

У межах дослідження підстав кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, слід спрямувати увагу на санкції ст. 366-2 та 366-3 КК України, результати призначення покарання за ці делікти, а також звільнення від кримінальної відповідальності.

За декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК України) встановлено такі альтернативні основні покарання, як штраф (за ч. 1 – від трьох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ч. 2 – від чотирьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), громадські роботи (за ч. 1 і 2 – на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин), обмеження волі (за ч. 1 та 2 – на строк до двох років), позбавлення волі (за ч. 2 – на строк до двох років).

Як додаткове покарання за ч. 1 і 2 ст. 366-2 КК України передбачено позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Аналізуючи зазначені санкції, доходимо висновку, що строки трьох покарань (громадських робіт, обмеження волі та позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю) обох частин статті ідентичні. Видається, що така позиція законодавця не узгоджується з правилами конструювання санкцій та диференціації кримінальної відповідальності.

За результатами вивчення вироків за 2021–2023 роки встановлено, що за ст. 366-2 КК України як основне покарання 7 особам (87,5 %) призначено штраф та 1 особі (12,5 %) – громадські роботи (додаток Б.1). Тому можна дійти висновку, що суди здебільшого призначають найменш суворе покарання за цей делікт.

За неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 366-3 КК України),

встановлено такі альтернативні основні покарання, як штраф (від двох тисяч п'ятисот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), громадські роботи (на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин), обмеження волі (на строк до двох років), позбавлення волі (строком на один рік).

Як додаткове покарання за ст. 366-3 КК України передбачено позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

За результатами вивчення вироків за 2021–2023 роки щодо застосування ст. 366-3 КК України встановлено, що як основне покарання 108 особам (90,8 %) призначено громадські роботи, 8 особам (6,7 %) – штраф, двом особам (1,7 %) – позбавлення волі та одній особі (0,8 %) – обмеження волі (додаток Б.2).

Отже, якщо за декларування недостовірної інформації найчастіше (87,5 %) призначають штраф, рідше (12,5 %) – громадські роботи, то за умисне неподання декларації, навпаки, найчастіше (90,8 %) призначають громадські роботи, і значно рідше (6,7 %) – штраф. Позбавлення волі й обмеження волі за неподання декларації призначають зрідка (в 1,7 % та 0,8 % випадків відповідно). Така позиція судів видається логічною, оскільки декларування недостовірної інформації пов'язане здебільшого з приховуванням об'єктів декларування, а тому в цьому випадку доцільно застосовувати штраф. Водночас умисне неподання декларації пов'язане з ігноруванням обов'язку суб'єкта декларування, тому за таких обставин краще застосовувати громадські роботи. Водночас не слід виключати винятки.

Як додаткове покарання за ст. 366-2 КК України до всіх засуджених (100 %) застосовано позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю («виборні посади в органах місцевого самоврядування», «посади, пов'язані з виконанням функцій органів місцевого самоврядування», «посади, пов'язані з виконанням функцій держави та місцевого самоврядування», «посади, пов'язані зі здійсненням функцій представника влади в органах державної влади»). Лише одну особу позбавлено права обіймати зазначені посади строком на два роки. У решті випадків такий строк становив 1 рік (додаток Б.1).

Щодо засуджених за ст. 366-3 КК України ситуація інша. Це покарання застосовано лише до 92,4 % засуджених. У судових рішеннях ідеться про позбавлення права обіймати такі посади чи займатися такою діяльністю: «посади, пов'язані з виконанням функцій органів місцевого самоврядування», «посади, пов'язані з виконанням функцій держави та місцевого самоврядування», «посади, пов'язані з виконанням функцій держави», «посади, пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або такої, що прирівнюється до цієї діяльності», «посаду депутата Кролевецької міської ради» [40], «посади, пов'язані з виконанням функцій представника влади та здійсненням правоохоронної діяльності в правоохоронних органах» [29], «посади в органах Національної поліції» [32], «посади депутата сільської (міської) ради» [45], «посади та займатися діяльністю, визначеною Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [33], «посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях всіх форм власності, посади, пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування» [37].

Формулювання цього покарання у вироків суду в певних випадках видається необґрунтованим. Наприклад, який сенс забороняти особі займати посаду депутата Кролевецької міської ради, адже вона може зайняти аналогічну посаду в іншій раді. У чому полягає доцільність заборони обіймати посади в органах Національної поліції, адже це дозволяє цій особі під час виконання зазначеного додаткового покарання обіймати інші посади, пов'язані з виконанням функцій держави й місцевого самоврядування.

98 осіб (89,1 %) засуджених за ст. 366-3 КК України позбавлено права обіймати зазначені посади строком на один рік. У шести випадках (5,5 %) такий строк становив 3 роки, у п'яти випадках (4,5%) – 2 роки. Лише щодо однієї особи (0,9 %) не вказано строк позбавлення права обіймати певні посади, пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування [34] (додаток Б.2).

Обвинувальними вироків судів не застосовано як додаткове покарання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю щодо

9 осіб (7,6 %). Ідеться про 7 вироків Шосткинського міськрайонного суду Сумської області відносно депутатів Богданівської, Глазівської, Каліївської сільських рад Шосткинського району Сумської області [47; 48; 49; 50; 52; 53; 54], а також двох поліцейських Управління патрульної поліції у м. Києві Департаменту патрульної поліції [42; 43]. У цих рішеннях ідеться про осіб, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, і немає вказівки на причини незастосування цього додаткового покарання (додаток Б.2).

Складається враження, що суди або не розуміють змісту цього покарання, або змушені призначати його формально, усвідомлюючи факт того, що в його застосуванні немає потреби.

У частині випадків з особами, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, укладають угоди про визнання винуватості (за ст. 366-2 КК України – з 12,5 % засуджених, а за ст. 366-3 КК України – з 15,1 % засуджених) (додатки Б.1, Б.2).

У частині випадків суб'єктів досліджуваних деліктів звільняють від покарання на підставі ст. 75, ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК України. Наявні випадки також застосування до них звільнення від кримінальної відповідальності.

За даними Державної судової адміністрації України, упродовж 2022–2023 років набрали законної сили судові рішення щодо 137 осіб, з яких 97 осіб (70,8 %) засуджено й щодо 40 осіб (29,2 %) матеріали кримінального провадження закрито. Серед підстав закриття кримінальних проваджень 13,9 % – звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки, 9,5 % – звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, 5,8 % – інші підстави (додаток А.6).

У ст. 45 (Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям) і ст. 48 (Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки) КК України встановлено заборону на звільнення від кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією. Однак практика застосування цих заборон є неоднозначною.

Наприклад, відповідно до ухвали Ульяновського районного суду Кіровоградської області у справі від 18 березня 2024 року № 402/26/24 Особа_4, обвинувачену у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України, суд звільнив на підставі ст. 48 КК України, у зв'язку зі зміною обстановки. Приймаючи це рішення, суд керувався тим, що обвинувачену вперше притягують до кримінальної відповідальності, вона щиро розкалася, активно сприяла розкриттю злочину, 18 грудня 2023 року подала відповідну декларацію, за місцем проживання характеризується позитивно, не займає посади, пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. Зазначені обставини свідчать про те, що вчинене обвинуваченою діяння втратило свою суспільну небезпечність, і вона перестала бути суспільно небезпечною, що є підставою для зміни обстановки. На час вчинення кримінального правопорушення ст. 366-3 КК України не була віднесена до корупційних правопорушень. Зазначене кримінальне правопорушення вчинила Особа_4 2 грудня 2020 року [218].

Однак постає проблемне питання. Моментом вчинення цього делікту визначено 2 грудня 2020 року. Однак обвинувачена подала декларацію лише 18 грудня 2023 року. Тому видається, що в цьому випадку вчинено триваючий злочин, який припинено лише через три роки.

Як підтвердження нашої гіпотези показовою є ухвала Гайворонського районного суду Кіровоградської області від 29 березня 2024 року, у якій суд відхилив клопотання захисника про звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 48 КК України, оскільки кримінальне правопорушення, передбачене ст. 366-3 КК України, станом на 19 березня 2024 року тривало [214].

Проблемні питання звільнення від кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 366-3 КК України, безпосередньо пов'язані з визначенням моменту його закінчення. Водночас має рацію і К. П. Задоя, який зауважив, що практику звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 48 КК України у випадку подання виправленої декларації вважати правильною не можна, оскільки вона не відповідає справжньому змісту поняття «зміна обстановки» в тексті ст. 48 КК України. Згідно з абз. 2 п. 7 постанови Пленуму

Верховного Суду від 23 грудня 2005 року № 1 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності», «треба розрізняти зміну обстановки в широкому розумінні, тобто соціальних, економічних, політичних, духовних, міжнаціональних, воєнних, міжнародних, природних, організаційних, виробничих та інших процесів у масштабах країни, регіону, області, міста, району, підприємства, установи, організації, та у вузькому, – тобто об'єктивних (зовнішніх) умов життя, у яких перебувала особа на час вчинення злочину». Очевидно, що у випадках виконання суб'єктом декларування обов'язку, від виконання якого він ухилився раніше, не відбувається жодної зміни зовнішніх умов його життя ні в широкому, ні у вузькому сенсах [117, с. 232-233].

Висновки до розділу 1

1. Головне призначення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, принаймні тих, що визначені в ст. 366-2 та 366-3 КК України, полягає в тому, що вони дають змогу виявити ознаки корупції або намагання її приховати.

Кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК України, – це важливий інструмент запобігання та протидії корупції в публічній сфері. Ці делікти є своєрідними індикаторами вчинення корупційних діянь суб'єктами декларування, а також їх намагань легалізувати свої незаконно здобуті активи. Їх слушно віднесено не до корупційних, а пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень. Водночас питання про перелік кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, залишається дискусійним.

Визнання певного кримінального правопорушення корупційним чи пов'язаним з корупцією в різних нормативно-правових актах відбувається по-різному. З метою усунення неузгодженості положень кримінального законодавства щодо цих деліктів з положеннями КПК України щодо предметної підсудності Вищого антикорупційного суду запропоновано внести зміни до

ч. 1 ст. 33-1 КПК України, після слова «корупційних» додавши «та пов'язаних із корупцією». Водночас перелік кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, потребує вдосконалення.

Нині немає ґрунтовних монографічних досліджень, присвячених проблемам запобігання декларуванню недостовірної інформації та умисного неподання декларації, а тому в кримінології ще не сформовано теоретичних основ тактики і стратегії недопущення, припинення та усунення причин й умов учинення зазначених деліктів.

Водночас є певні теоретичні напрацювання з цього приводу, які є важливими для забезпечення ефективного запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. У межах проблематики запобігання злочинам, підстави кримінальної відповідальності за які визначено в ст. 366-2 та 366-3 КК України, висвітлено передусім кримінально-правові заходи запобігання цим деліктам. Увагу зосереджено на методиці їх виявлення та розслідування (доказування). Водночас аспекти загальносоціального, спеціально-кримінологічного й індивідуального запобігання декларуванню недостовірної інформації та неподання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, частково досліджено в межах розроблення проблем запобігання та протидії корупційним кримінальним правопорушенням.

З огляду на зазначене, сучасний стан доктринального опрацювання проблем запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, не відповідає потребам практичної діяльності відповідних суб'єктів, що здійснюють недопущення та припинення цих деліктів, а також усунення причин й умов їх вчинення. Зазначене негативно позначається на стані протидії корупції, яку визнано однією з найбільших загроз для України поряд з міжнародним збройним конфліктом, що триває з 2014 року.

2. Декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є суспільно небезпечними діяннями. Ця обставина разом з іншими чинниками обумовлює криміналізацію таких діянь, однак не

виключає в перспективі визнання умисного неподання декларації кримінальним чи адміністративним проступком.

Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації абсолютно обґрунтовано віднесено до кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, адже декларування доходів і видатків публічними державними службовцями є необхідною умовою їх правомірної (належної) діяльності передусім у контексті запобігання вчиненню ними корупційних деліктів.

Основним безпосереднім об'єктом цих деліктів є порядок декларування, який має забезпечити таку складову правильної (нормальної) діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, як їх добросовісність під час виконання таких функцій або частково після припинення відповідних повноважень.

Такий додатковий об'єкт досліджуваних злочинів, як авторитет органів державної влади й органів місцевого самоврядування, є обов'язковим для декларування недостовірної інформації та факультативним для умисного неподання декларації. Додаткові факультативні об'єкти кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, є невизначеними й залежать від вчинення інших злочинів чи проступків, які передували декларуванню недостовірної інформації чи умисному неподанню декларації.

Предметом досліджуваних деліктів є декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Це документ, який заповнюють і подають в електронній формі відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» і Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

У складах кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, потерпілих у кримінально-правовому значенні немає.

Недостовірними відомостями в ст. 366-2 КК України слід вважати інформацію про об'єкти декларування, відображену в поданій декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування,

передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», яка не відповідає дійсності, на суму від 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

Під час декларування вказують вартість майна на дату набуття його у власність, володіння або користування або відповідно до останньої грошової оцінки майна, однак під час притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації вартість об'єкта декларування визначають на час вчинення злочину – найчастіше шляхом проведення експертизи.

Злочин, передбачений ст. 366-2 КК України, є закінченим з моменту подання декларації в порядку та в спосіб, визначені законом. У випадку повторного подання виправленої декларації цей делікт є закінченим з моменту подання виправленої декларації.

Складнощі визначення моменту закінчення неподання декларації (ст. 366-3 КК України) обумовлені положенням ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, що передбачає підстави відповідальності за несвоєчасне її подання без поважних причин, а також відсутністю в законодавстві вказівки, до якого моменту можливе несвоєчасне подання декларації. Отже, якщо особа не подала декларацію до моменту винесення вироку, наявне неподання декларації, а якщо подала, але після спливу порушених строків і без поважних причин, – це несвоєчасне подання.

За наявності чинних підстав адміністративної та кримінальної відповідальності особа може не подати декларацію. Тому в Законі від 14 жовтня 2014 року слід встановити якщо не заборону, то принаймні обмеження на подальшу можливість зайняття такими суб'єктами посад осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Водночас декриміналізація умисного неподання декларації не сприятиме виконанню суб'єктами декларування обов'язку подання декларації без створення додаткових механізмів забезпечення його виконання.

Суб'єкти кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, спеціальні. Це визначені ч. 1 та 2 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» суб'єкти декларування: особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, особи, які припинили таку

діяльність, і ті, кого прирівнюють до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Внесення до декларації недостовірної інформації під час її заповнення та подання особою, яка не є суб'єктом декларування, на прохання суб'єкта декларування утворює підстави для притягнення останнього до кримінальної відповідальності за ст. 366-2 КК України.

У таких ситуаціях можливі три варіанти поведінки, які підлягають різній кримінально-правовій оцінці:

1) якщо інша особа вносить дані з відома суб'єкта декларування, однак останній умисно не вживає заходів щодо перевірки їх достовірності, кримінальній відповідальності підлягає лише суб'єкт декларування за декларування недостовірної інформації;

2) якщо інша особа вносить дані й подає декларацію без відома суб'єкта декларування та всупереч його волі, то підстав кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації немає. Однак у такому разі суб'єкта декларування можуть притягнути до кримінальної відповідальності за умисне неподання декларації за ст. 366-3 КК України;

3) якщо наявна змова суб'єкта декларування та іншої особи на декларування завідомо недостовірних відомостей, теоретично можлива співучасть у злочині зі спеціальним суб'єктом, а тому обоє будуть нести відповідальність за декларування недостовірної інформації.

Пропозиції щодо виключення з переліку суб'єктів досліджуваних деліктів певних категорій суб'єктів декларування видаються необґрунтованими щонайменше через втрату важливого інструмента виявлення незаконного збагачення таких суб'єктів чи вчинення ними інших кримінально протиправних діянь. Водночас потребують уваги пропозиції щодо диференціації кримінальної відповідальності за досліджувані діяння залежно від статусу суб'єкта декларування як у чинному КК України, так і в його проєкті, зокрема сформулювавши в ст. 9.6.1 відповідні ознаки, що підвищують тяжкість злочину проти порядку декларування на один ступінь.

Під час доказування кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, важливо встановити мотив та / або мету вчинення цих деліктів. Вони не лише здатні підтвердити чи спростувати вчинення цих діянь з прямим умислом, а й мають значення для призначення покарання.

Санкції ст. 366-2 КК України сконструйовано з порушенням встановлених правил, оскільки строки трьох покарань (громадських робіт, обмеження волі та позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю) в обох частинах цієї статті ідентичні, що фактично ускладнює диференціацію кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації.

За результатами аналізу судової практики виявлено такі тенденції застосування заходів кримінально-правового характеру за досліджувани делікти: 1) як основне покарання за декларування недостовірної інформації найчастіше (87,5 %) призначають штраф, рідше (12,5 %) – громадські роботи, а за умисне неподання декларації, навпаки, найчастіше (90,8 %) призначають громадські роботи, значно рідше (6,7 %) – штраф; 2) додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю завжди застосовують за декларування недостовірної інформації, однак за умисне неподання декларації – у більшості випадків; 3) призначення покарання на підставі угоди про визнання винуватості відбувається зрідка (у 12,5 % випадків – за ст. 366-2 КК України та у 15,1 % випадків – за ст. 366-3 КК України); 4) звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 та 48 КК України застосовують за вчинення злочину, передбаченого ст. 366-3 КК України, попри пряму заборону застосування цих заохочувальних норм у випадку вчинення нетяжкого злочину, пов'язаного з корупцією, з використанням положень про зворотну дію закону про кримінальну відповідальність.

Водночас якщо застосування основних покарань видається обґрунтованим і логічним з огляду на відмінності злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, то застосування звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 та 48 КК України – необґрунтованим з огляду на пряму заборону цього та триваючий характер умисного неподання декларації.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ

2.1. Сучасний стан та основні тенденції вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією

Розроблення ефективної системи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, потребує з'ясування кількісно-якісних показників, а також основних тенденцій вчинення цих деліктів. Потреба комплексного кримінологічного аналізу зазначених деліктів обумовлена суспільно-політичними процесами, які відбуваються в Україні чи відбувалися в нещодавньому минулому, передусім визнання неконституційною ст. 366-1 КК України, змінами до законодавства, міжнародним збройним конфліктом.

За даними Офісу Генерального прокурора, 2015 року зареєстровано 25 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-1 КК України, 2016-го – 58 (+132 %), 2017-го – 1134 (+1855,2 %), 2018-го – 1541 (+35,9 %), 2019-го – 1118 (-27,4 %), 2020-го – 343 (-69,3 %), 2021-го – 1 (-99,7 %), 2022 року кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, зареєстровано 216 (+21500 %), а 2023-го – 70 (-67,6 %) (додаток А.1).

Аналіз цих даних засвідчує, що впродовж 2015–2018 років спостерігалось значне щорічне збільшення кількості облікованих фактів декларування недостовірної інформації та/або умисного неподання декларації. Водночас 2017 року зафіксовано надзвичайно стрімкий стрибок: кількість зареєстрованих деліктів збільшилася в понад 19 разів. Зазначене обумовлено передусім тим, що 2016 року НАЗК запустило електронну систему декларування, унаслідок чого НАЗК і НАБУ дістали можливість оперативніше виявляти декларування недостовірної інформації. Істотно збільшилася й кількість розділів декларації (із 6 до 17), що зумовило необхідність вказувати більше інформації про об'єкти декларування.

Незначну кількість досліджуваних деліктів 2015-го та 2016 року, порівняно з 2017, 2018, 2019 роками, можна також пояснити тим, що КК України доповнено ст. 366-1 лише внаслідок прийняття Закону від 14 жовтня 2014 року [188]. Правоохоронні та судові органи не мали досвіду притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. На браку досвіду розслідування цих деліктів акцентував А. М. Черенков, додатково зауважуючи ще й про недосконале законодавство [220, с. 13].

Стрімке зниження чисельності таких посягань 2020-го та 2021 року пов'язано з рішенням КСУ від 27 жовтня 2020 року, яким ст. 366-1 КК України визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною) [201]. У такий спосіб фактично скасовано підстави кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації. Ситуація змінилася лише з доповненням КК України ст. 366-2 та 366-3 унаслідок прийняття Закону України від 4 грудня 2020 року № 1074-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [183], який набрав чинності з 30 грудня 2020 року. Попри те, що кримінальну відповідальність на початок 2021 року фактично відновлено, в офіційних статистичних даних Офісу Генерального прокурора за 2021 рік відомостей про обліковані кримінальні правопорушення за ст. 366-2 та 366-3 КК України немає [189]. Однак чи означає це, що впродовж 2021 року не обліковано жодного з таких деліктів? А. М. Козачина висловила припущення, що на такі показники вплинула декриміналізація ст. 366-1 КК України [113, с. 56]. Водночас А. В. Русаєв зауважив, що відповідно до форми № 1 Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, розміщеного на сайті Офісу Генерального прокурора, 2021 року обліковано 130 фактів декларування недостовірної інформації [204, с. 18]. Однак підтвердження цього ми не виявили. Видається, що проблема в іншому: ст. 366-2 і 366-3 КК України не внесено до форми звітності за 2021 рік, що розміщена на сайті Офісу Генерального прокурора.

2022-го та 2023 року, порівняно з 2017–2019 роками, обліковано також значно меншу кількість випадків умисного неподання декларації чи декларування недостовірної інформації. Передумовою цього стало широкомасштабне вторгнення РФ на територію України та прийняття 3 березня 2022 року Законом України № 2115-IX «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», яким дозволено добровільне декларування на період дії воєнного стану або стану війни й унеможливлено застосування адміністративної та/або кримінальної відповідальності за неподання чи несвоєчасне подання декларації. Лише 12 жовтня 2023 року набрав чинності Закон України № 3384-IX «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» від 20 вересня 2023 року [182], яким декларування відновлено.

Отже, динаміка кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, є хвилеподібною: від стрімкого зростання (2017-го та 2022 року) до стрімкого падіння (2021 року), що обумовлено суспільно-політичними процесами, пов'язаними зі скасуванням, відновленням і тимчасовим «призупиненням» підстав кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Водночас НАЗК не має достатніх ресурсів для проведення повної перевірки всіх декларацій. Тому є навіть Порядок відбору декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, для проведення повної перевірки та черговості такої перевірки на підставі оцінки ризиків. Для проведення повної перевірки відбирають декларації в порядку черговості на підставі оцінки ризиків: 1) декларація службової особи, яка займає (займала) відповідальне й особливо відповідальне становище, суб'єкта декларування, який займає (займав) посаду, пов'язану з високим рівнем корупційних ризиків, перелік яких затверджений НАЗК; 2) у декларації, поданій іншим суб'єктом декларування, виявлено невідповідності (ризик) за результатами логічного й арифметичного контролю; 3) отримано інформацію від фізичних і юридичних осіб, із медіа та інших джерел про можливе відображення в декларації недостовірних відомостей, зокрема в

декларації, щодо якої наявна довідка про результати проведення автоматизованої перевірки декларації [191]. Слід також ураховувати, що повна перевірка не лише стосується доволі обмеженої кількості декларацій, а й не завжди надає можливість виявити неправдиві відомості в декларації. Наприклад, 2021 року НАЗК завершило повну перевірку 1026 декларацій та виявило недостовірні відомості на суму понад 1,2 млрд гривень. Порухення, які передбачають кримінальну або адміністративну відповідальність, виявлено лише в кожній третій декларації, зокрема кримінальних – у 119 деклараціях [95]. Водночас 2024 року публічні службовці подали понад 664 тис. декларацій за 2023 рік. За попередню кампанію, яка охоплювала одразу два звітні періоди (за 2021-й та 2022 рік) і проходила після відновлення декларування, було подано 744,6 тис. і 712,9 тис. відповідно [140]. Тож можна припустити, що значна частина випадків декларування недостовірної інформації може залишатися латентною.

Питома вага умисного неподання декларації та декларування недостовірної інформації в структурі кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, упродовж 2015–2023 років переважно була незначною: 0,17 % – 2015 року, 0,4 % – 2016 року, 5,9 % – 2017 року, 7,7 % – 2018 року, 5,6 % – 2019 року, 1,8 % – 2020 року, 1,9 % – 2022 року, 0,5 % – 2023 року (додаток А.2).

Неоднозначною є структура кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією. 2022 року обліковано 138 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-3 КК України, а за ст. 366-2 КК України – майже вдвічі менше – 78. Водночас 2023 року зазначених деліктів обліковано майже порівну (39 – за ст. 366-2 КК України, 31 – за ст. 366-3 цього Кодексу) (додаток А.1).

Вивчення судової практики засвідчує, що за ст. 366-2 КК України засуджують значно менше суб'єктів декларування, порівняно із засудженими за ст. 366-3 КК України. За результатами вивчення Єдиного реєстру судових рішень встановлено, що впродовж 2021–2023 років винесено 11 вироків за ст. 366-2 КК України, з яких 8 (72,7 %) – обвинувальних, 3 (27,3 %) – виправдувальні

(додаток Б.1). За цей період винесено 120 вироків за ст. 366-3 КК України, з яких 119 (99,2 %) – обвинувальних, 1 (0,8 %) – виправдувальний (додаток Б.2).

Отже, більшість підтверджених вироків суду фактів кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, становить умисне неподання декларації. Це може бути спричинено складнощами доказування декларування недостовірної інформації, на відміну від доведення умисного неподання декларації, що здійснюють значно простіше. Неподання декларацій є і менш латентним, оскільки для виявлення цього делікту непотрібна повна перевірка, достатньо перевірити Реєстр декларацій, а також з огляду на наявний механізм декларування, який охоплює, зокрема, повідомлення уповноваженими особами/органами НАЗК про неподання декларацій.

Показники облікованих кримінальних правопорушень за ст. 366-2 і 366-3 КК України необхідно співвідносити з іншими даними, зокрема з кримінальними правопорушеннями, у яких особам вручено повідомлення про підозру, а кримінальне провадження направлено до суду.

Упродовж 2022–2023 років із 286 облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, делікти, у яких особам вручено повідомлення про підозру, становили 37,4 %, кримінальні правопорушення, за якими провадження направлено до суду, – 33,6 %, а кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито, – 52,1 % (додаток А.3).

Серед кримінальних правопорушень, за якими провадження направлено до суду, 32,9 % – з обвинувальним актом, 0,7 % – з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності (додаток А.3).

Зазначене засвідчує, що результативність досудового розслідування цих деліктів є доволі низькою. Упродовж розглядуваного періоду з обвинувальним актом до суду направляли лише кожне третє кримінальне провадження. Водночас половину з них закривали, ймовірно, у зв'язку з відсутністю події чи складу кримінального правопорушення.

На підставі аналізу статистичних даних щодо кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, можна висловити гіпотезу, що найпроблемнішим і найскладнішим для розслідування є декларування недостовірної інформації. Адже, наприклад, 2022 року із 78 кримінальних правопорушень, облікованих за ст. 366-2 КК України, повідомлення про підозру вручено лише в 7 кримінальних правопорушеннях, що становить 9 %, а обвинувальний акт направлено до суду лише в 3 кримінальних правопорушеннях, що становить 3,8 %. 2023 року з 38 кримінальних правопорушень, облікованих за цією статтею, повідомлення про підозру вручено лише у 8 (21 %), а направлено до суду з обвинувальним актом – 3 (7,9 %).

Окреслена ситуація обумовлена об'єктивною складністю їх досудового розслідування, а також помилковою кваліфікацією вчинених порушень як кримінальних, так й адміністративних деліктів.

А. В. Агеєнко за результатами узагальнення статистичних даних зауважує, що порівняно низькі показники кримінальних проваджень за ст. 366-2 КК України можуть бути обумовлені недосконалістю норми, високою латентністю цих діянь або складнощами розслідування проваджень цієї категорії [1, с. 43-44].

Ситуація з розслідуванням кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-3 КК України, значно краща. 2022 року зі 138 кримінальних правопорушень, облікованих за цією статтею, повідомлення про підозру вручено в 71 кримінальному правопорушенні, що становить 51,4 %, а обвинувальний акт направлено до суду лише в 68 кримінальних правопорушеннях, що становить 49,3 %. 2023 року показники повідомлення про підозру й направлення обвинувального акта до суду становили 67,7 % і 64,5 % відповідно.

Аналіз статистичних показників дає підстави припустити, що певна частина фактів декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації залишається *латентною*, а тому особи, які вчинили ці діяння, уникають притягнення до кримінальної відповідальності.

Кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, – це не ті кримінальні проступки та злочини, із заявами про вчинення яких звертаються потерпілі, хоча інститут викривачів має забезпечити цей процес.

Виявлення цих кримінально протиправних діянь відбувається передусім за результатами перевірки реєстру декларацій та власне декларацій. Водночас слушно зауважує А. В. Шевчишен, що виявлення таких фактів можливе з інших джерел, наприклад, журналістських розслідувань, у межах розслідування іншого корупційного злочину тощо [226, с.210].

Визначальну роль у латентності та безкарності кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, відіграє корупція в судових, правоохоронних та інших інституціях, що призначені протидіяти корупційним і пов'язаним із корупцією кримінальним правопорушенням. На цьому неодноразово акцентували вчені [56; 132; 133; 134; 234; 235; 236; 237; 242]. Слід зазначити і про відсутність можливості повної перевірки всіх декларацій на предмет декларування недостовірних відомостей. Частина осіб, які знають про декларування недостовірної інформації та могли би стати потенційними викривачами, не звертаються до уповноважених органів. Вони не вірять, що правоохоронні чи судові органи зможуть притягнути до кримінальної відповідальності винних, а також побоюються проблем, які можуть у них виникнути у зв'язку з викриттям корупційного чи пов'язаного з корупцією кримінального правопорушення.

Тому оцінити реальні масштаби кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, навряд чи можливо. Водночас рівень латентності декларування недостовірної інформації значно вищий, порівняно з умисним неподанням декларації, передусім тому, що неподання декларації значно простіше виявляти й розслідувати.

Аналіз емпіричних даних дає змогу виокремити низку тенденцій у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, характерних для періоду застосування нових кримінально-правових норм.

По-перше, за декларування недостовірної інформації стали притягувати осіб, які займають відповідальне й особливо відповідальне становище (серед них, зокрема, і народні депутати). Водночас виправдувальні вироки також здебільшого стосуються топ-чиновників.

По-друге, значно удосконалено процес виявлення зазначених деліктів за рахунок покращення механізму перевірки декларацій, роботи працівників НАЗК і налагодження роботи з викривачами.

По-третє, фактів умисного неподання декларації та декларування недостовірної інформації стало значно менше через здобуття суб'єктами декларування певного досвіду електронного декларування, а також значне покращення роботи суб'єктів запобігання та протидії корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням.

По-четверте, удосконалення процесу виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, ускладнило їх приховування, а також обумовило необхідність здійснення суб'єктами декларування заходів щодо приховування об'єктів декларування.

2.2. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією

Розроблення ефективної системи заходів запобігання корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням потребує встановлення кримінологічних ознак їх суб'єктів. Важливо зосередити увагу на типології кримінальних правопорушників цієї категорії. Саме ці елементи кримінологічної характеристики дають змогу визначити оптимально ефективну систему загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 366-2, 366-3 КК України.

Під час створення системи соціальних, економічних, політичних, культурних, правових та інших заходів запобігання цим деліктам необхідно враховувати узагальнені відомості про їх суб'єктів, зокрема типологію кримінальних правопорушників цієї категорії. Слушно стверджують учені, що успішна боротьба зі злочинністю є неможливою без урахування особистісного фактора [89, с. 152-159]. Кримінологічний портрет і типологія особи злочинця є необхідними умовами ефективного запобігання кримінальним правопорушенням [62, с. 165].

Особа злочинця – це сукупність суттєвих й усталених соціальних властивостей та ознак і соціально значущих біопсихічних особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у конкретному злочині, надають вчиненому діянню характер суспільної небезпеки, а винному – властивість суспільної небезпечності, у зв'язку з чим особу притягають до кримінальної відповідальності [89, с. 157].

Узагальнене поняття особи злочинця є певною абстракцією, поки воно не наповнюється конкретним змістом, зокрема соціально-демографічною, психологічною та моральною характеристиками, адже комплексне вивчення особи злочинця не повинно обмежуватися встановленням окремих ознак, які часто характеризують особу поверхово, а його мають проводити з необхідною глибиною в їх взаємодії, що є гарантією повнішого виявлення чинників генези особи злочинця з метою застосування адекватних заходів для її корекції та недопущення вчинення нею нових злочинів. На підставі вивчення особистості та структури особи злочинця формують класифікацію та типологізацію особистості [89, с. 157].

Знаний український кримінолог О. М. Джужа стверджує, що як різновид особи загалом особа злочинця має загальні ознаки (стать, вік, фах, освіту, соціальний статус тощо), а також властиві лише їй ознаки, які виявляють характер і ступінь її суспільної небезпеки. Здебільшого ці ознаки поділяють на окремі групи (соціально-демографічні, кримінально-правові, соціально-рольові, морально-психологічні), у сукупності вони становлять структуру особи злочинця [197, с. 410]. Натомість А. А. Вознюк і В. С. Щирська вважають, що в межах кримінології під час дослідження особи злочинця необхідно з'ясувати ті

відомості, які необхідні для організації ефективного запобігання злочинам, зокрема про стать, вік, громадянство, національність, освіту, судимість, співучасть у злочині тощо [76, с. 69].

Загалом структура особистості злочинця повинна мати всі ознаки, властивості, риси й інші показники, які в сукупності характеризують особу, що нехтує законом, порушує заборони, яку притягують до кримінальної відповідальності та яка заслуговує покарання. Водночас структура особи злочинця має відображати не лише різноманітність ознак, що її утворюють, і різновид характеру, а й різну їх роль в етіології злочинної поведінки. Ознаки, які характеризують особу злочинця, пов'язані між собою та взаємозалежні. Соціально-демографічні ознаки особи визначають її соціальні ролі та є вирішальним фактором у формуванні моральних і психологічних характеристик особи. Деякі ознаки можуть бути альтернативними, тобто їх можна віднести водночас до кількох груп (наприклад, освіта є соціально-демографічною ознакою, водночас вона може визначати соціальну роль особи в суспільстві) [89, с. 157].

З огляду на зазначене, а також особливості злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, у межах кримінологічної характеристики особи, яка їх учиняє, слід вивчати:

1) соціально-демографічні ознаки (передусім відомості про громадянство, національність, стать, вік, освіту, сімейний стан, судимість, працевлаштування – місце роботи та посаду);

2) соціально-психологічні та морально-психологічні ознаки (насамперед риси характеру, емоційно-вольові риси, цінності, психічний стан);

3) кримінально-правові ознаки (ознаки, які характеризують особу винного, ураховують під час призначення покарання та застосування заохочувальних кримінально-правових і кримінально-процесуальних норм) [166, с. 195].

За основу кримінологічної характеристики суб'єктів злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, обрано відомості з вироків (додаток Б), а також із статистичної звітності суддів (Державної судової адміністрації України), а саме «Звіт про склад засуджених» (№ 7) за 2022-й і 2023 рік [103; 104], оскільки саме ці

дані характеризують правопорушників досліджуваної категорії, вину яких доведено в суді. Передусім слід спрямувати увагу на *соціально-демографічні ознаки*.

Громадянство й національність. Усі засуджені за ці злочини є громадянами України, що обумовлено займаними посадами відповідних суб'єктів. Вони є особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Обов'язковою ознакою таких суб'єктів є громадянство України, а отже, іноземці не можуть обіймати відповідні посади в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Дослідження судової практики засвідчило відсутність будь-яких особливостей, пов'язаних із національною чи етнічною приналежністю суб'єктів цих злочинів [166, с. 195].

Стать. Відомості про стать засуджених дають підстави стверджувати, що такі злочини вчиняють як чоловіки, так і жінки, з незначною перевагою осіб чоловічої статі. За показником статі серед засуджених протягом 2021–2023 років відповідно до результатів вивчення вироків суддів за ст. 366-2 КК України 3 (37,5 %) правопорушники – жінки, 5 (62,5 %) – чоловіки (додаток Б.1), а за ст. 366-3 КК України 44 (37 %) – жінки, 75 (63 %) – чоловіки (додаток Б.2).

Водночас відповідно до даних Державної судової адміністрації України, за декларування недостовірної інформації 2022 року засуджено 2 особи, з яких один чоловік (50 %) й одна жінка (50 %). За неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за цей період засуджено 76 осіб, зокрема 32 жінки (42,1 %). Водночас 2021 року серед 15 засуджених за ст. 366-3 КК України жінок було лише 3 (20 %) [166, с. 195].

Можна припустити, що таке співвідношення осіб жіночої та чоловічої статей обумовлено передусім тим, що в органах державної влади й місцевого самоврядування на відповідних посадах переважають чоловіки. Крім цього, вчені вважають, що жінки менш корумповані, ніж чоловіки [233], і значно рідше

погоджуються на неправомірну вигоду [240]. Хоча гендерні відмінності в ставленні до корупції в Україні є незначними [80, с. 21-25].

Вік. У кожному випадку суб'єкти злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, є повнолітніми, тобто такими, що досягли віку 18 років. Це обумовлено нормативними вимогами, які висувають до відповідних посад в органах державної влади й місцевого самоврядування. Їх можуть обіймати лише повнолітні й у більшості випадків після здобуття відповідного рівня освіти та досвіду роботи.

Наведені дані дають підстави стверджувати, що найбільше засуджених віком від 30 до 65 років (81,4 %). Значно менше їх віком від 18-ти до 25 років (5,1 %), від 25-ти до 30 років (9,3 %) та понад 65 років (4,1 %) (додаток А.4).

Освіта. Характеристика освітнього рівня кримінального правопорушника має важливе значення, адже рівень освіти тісно пов'язаний із загальною культурою особи, її інтелектуальним розвитком і соціальним статусом, правосвідомістю та правовою культурою, колом контактів, життєвими планами й можливостями їх реалізації [127, с. 75].

Упродовж 2022–2023 років найбільш криміногенну групу за рівнем освіти утворюють особи з повною вищою (32 %) і професійно-технічною (28,9 %) освітою. Трохи менше засуджених із базовою загальною середньою (19,5 %) і повною загальною середньою (12,4 %), а найменше – базовою вищою освітою (7,2 %) (додаток А.5). Особи без освіти й особи з початковою загальною освітою кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією (ст. 366-2, 366-3 КК України), за цей період не вчиняли.

Серед засуджених протягом 2021–2023 років за ст. 366-2 КК України 5 осіб (62,5 %) мали вищу освіту, 1 особа (12,5 %) – дві вищі освіти, зокрема юридичну, 1 особа (12,5 %) – середньо-спеціальну. Щодо однієї особи (12,5 %) відомостей про освіту не зазначено (додаток Б.1). Щодо засуджених за цей період за ст. 366-3 КК України щодо 41 особи (34,5 %) відомостей про освіту не зазначено. Серед решти 78 (65,5 %) засуджених 22 (28,2 %) особи мали вищу освіту, 5 (6,4 %) – повну вищу освіту, 1 (1,2 %) – неповну вищу освіту, 17 (22 %) – професійно-

технічну; 18 (23 %) – середньо-спеціальну; 14 (18 %) – середню, 1 (1,2 %) – неповну середню освіту (додаток Б.2).

Рівень освіти є відмітною рисою суб'єктів цих деліктів, оскільки обіймати посади в органах державної влади й місцевого самоврядування особам без освіти неможливо відповідно до вимог законодавства. Водночас більшість суб'єктів декларування має вищу освіту.

Здобуття значною частиною засуджених вищої та професійно-технічної освіти з високим ступенем імовірності може засвідчувати середній або високий рівень їх інтелекту. Хоча слушно зауважує А. В. Андрушко, що «наявність вищої освіти в деяких засуджених є формальністю, тобто свідчить лише про наявність відповідного диплома, а не підтверджує фактичний високий рівень у них культури, світогляду, моральних принципів і ціннісних орієнтирів. Окреслений стан речей, вочевидь, можна пояснити зниженням якості освіти, що відбувається в Україні протягом останніх десятиліть» [4, с. 123].

У кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із корупцією, не виявлено залежності між рівнем освіти та ймовірністю вчинення цих деліктів. Тобто з підвищенням рівня освіти ймовірність вчинення злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, не зменшується. Хоча не слід виключати того факту, що вищий рівень освіти в суб'єктів декларування знижує ймовірність вчинення зазначених злочинів або підвищує ймовірність ефективного їх приховування, що суттєво ускладнює або унеможлиблює їх виявлення правоохоронними органами (останнє стосується лише декларування недостовірної інформації).

Судимість. Важливою характеристикою особи є дані про судимість (наявність незнятої чи непогашеної судимості або, навпаки, судимості в минулому, а також її відсутність). Судимість може свідчити про негативну соціальну орієнтацію особи, наявність у неї кримінально протиправного досвіду [166, с. 195].

За даними Державної судової адміністрації України, протягом 2022-го та 2023 років за неподання декларації засуджено по одній особі, які мали одну незняту й непогашену судимість. Водночас за результатами вивчення вироків встановлено трьох засуджених за ст. 366-3 КК України, які мали судимість,

зокрема за ч. 1 ст. 307, ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 307 КК України [19], за ч. 1 ст. 246 КК України [51] та ч. 1 ст. 364 КК України [30].

Такі випадки є винятками з правил, оскільки особи із судимістю не можуть обіймати посади, пов'язані з виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування. Відсутність попередньої судимості в досліджуваній категорії особи кримінального правопорушника може в певних випадках бути пов'язаною з високим соціальним статусом, міцними соціальними зв'язками, наявністю офіційного місця роботи й офіційної заробітної плати тощо. Хоча не виключені випадки притягнення таких суб'єктів до адміністративної відповідальності за різні правопорушення, зокрема пов'язані з корупцією.

Сімейний стан. Важливим регулятором поведінки людини визнають сімейний стан [5, с. 374]. Він є надзвичайно значущим, оскільки до декларування недостовірної інформації можуть бути причетні члени сім'ї, на яких у певних випадках оформлюють незаконні активи, або вони їх отримують від суб'єкта декларування чи третіх осіб. Практика засвідчує, що під час побудови позиції захисту суб'єкт декларування, якого обвинувачують у декларуванні недостовірної інформації, може посилатися на те, що неправдиві відомості внесені членом сім'ї [27]. Серед правопорушників досліджуваної категорії є як одружені, так і неодружені.

Серед осіб, які подавали завідомо недостовірні відомості (ідеться про ст. 366-1 КК України, яка визнана неконституційною), за даними А. М. Черенкова, одружені становили 71,4 % [220, с. 44].

Водночас результати вивчення вироків суддів за 2021–2023 роки свідчать, що за сімейним статусом серед цих порушників, засуджених за ст. 366-2 КК України, було 6 (75 %) одружених осіб і 2 (25 %) неодружених (додаток Б.1). Серед порушників, засуджених за ст. 366-3 КК України, щодо 46 осіб (38,7 %) відомостей про сімейний стан не було, а серед решти 73 (61,3 %) засуджених 57 (78 %) – одружених, 16 (22 %) – неодружених (додаток Б.2).

Отже, більшість суб'єктів декларування, яких засуджують за декларування недостовірної інформації чи умисне неподання декларації, становлять одружені.

Водночас певна частина засуджених за такі делікти розлучені фіктивно з метою приховати незаконно здобуті активи. А. М. Черенков слушно зауважує, що розлучення в окремих випадках є фіктивним, його здійснюють лише з метою приховати справжнє майнове становище сім'ї. Насправді розлучені продовжують спільне проживання, ведуть спільний побут, мають взаємні права й обов'язки [220, с. 44].

Місце роботи й посада. Особу кримінального правопорушника характеризують займана посада і здійснювана діяльність.

Серед притягнутих до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК України) упродовж 2021–2023 років народних депутатів України було 3 (37,5 %), решта 5 осіб (62,5 %) – депутати місцевої, міської, сільської, районної та обласної рад (додаток Б.1).

На момент винесення вироків 3 особи (37,5 %) були депутатами, 2 особи (25 %) – працездатними, які не працювали й не навчалися, 1 особа (12,5 %) – бухгалтер, 1 особа (12,5 %) – приватний підприємець, 1 особа (12,5 %) – директор підприємства (додаток Б.1).

Серед притягнутих упродовж 2021–2023 років до кримінальної відповідальності за ст. 366-3 КК України 78 осіб (65,5 %) становили депутати сільської ради, 13 осіб (11 %) – працівники виправних колоній, 11 (9,2 %) – поліцейські, 4 (3,3 %) – депутати районної ради, 3 (2,5 %) – майстри лісу, 2 (1,7 %) – присяжні, 8 (6,8 %) – працівники інших категорій (додаток Б.2). Щодо 21 особи (17,6 %) відомостей про зайнятість не було. Серед решти 98 осіб на момент винесення вироків 43 особи (43,9 %) були працездатними, які не працювали й не навчалися, 17 осіб (17,3 %) – працівники підприємств, 16 осіб (16,3 %) – працівники закладів освіти та культури, 7 осіб (7,1 %) – працівники фельдшерської служби; по 2 особи кожної категорії (2 %) – пенсіонери, працівники сільської ради, приватні підприємці, працівники відділення засобів зв'язку (пошти) (разом – 8 осіб, 8,2 %); по 1 особі (1 %) кожна з категорій – працівники обласної, міської рад, голова фермерського господарства, діловод, технічна працівниця в суді, бібліотекар й особа, що перебуває в слідчому ізоляторі

за вчинення іншого кримінального правопорушення (разом 7 осіб, 7,1 %) (додаток Б.2).

За результатами вивчення 257 судових рішень (86 вироків і 171 ухвала про закриття кримінального провадження), прийнятих протягом 2017–2019 років, А. М. Черенков встановив, що серед засуджених за декларування недостовірної інформації (ст. 361-1 КК України, яку визнано неконституційною) були такі категорії суб'єктів: 1) депутати: сільських (34,6 %), селищних (2,6 %), міських (1,3 %), районних (5,1 %) рад; 2) сільські голови (1,3 %); 3) службові особи районних державних адміністрацій (5,1 %); 4) службові особи міських рад (2,6 %); 5) поліцейські (7,7 %); 6) працівники ДСНС (6,4 %); 7) працівники ДФС (2,6 %); 8) працівники кримінально-виконавчої служби (15,4 %); 9) службові особи державних, комунальних і казенних підприємств (10,3 %); 10) інші службові особи юридичної особи публічного права (5 %) [220, с. 39-40].

За соціальним статусом більшість засуджених мають щонайменше середній соціальний статус, а в окремих випадках на лаву підсудних потрапляють особи з високим соціальним статусом (наприклад, народні депутати, члени КМУ) [166, с. 197].

Оцінюючи результати судової практики, учені доходять слушного висновку, що до відповідальності притягують переважно суб'єктів декларування найнижчого рівня. Натомість службовим особам, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище і фігурують у низці скандалів у медіа (народні депутати, міністри, керівники правоохоронних органів, їх заступники, судді), вдається уникати кримінальної відповідальності або справедливої міри покарання. Це пов'язано передусім зі складністю розслідування злочинів, учинених цією категорією державних службовців, активною протидією розслідуванню, висновками НАЗК щодо відсутності ознак декларування недостовірної інформації тощо [60, с. 112-113; 221, с. 223].

Корупція настільки проникла в апарат держави, що до кримінальної відповідальності притягнути топ-корупціонера майже неможливо, оскільки він на кошти, одержані корупційним шляхом, може або просто відкупитися від

корумпованих правоохоронців чи суддів, або ж забезпечити себе кваліфікованою юридичною допомогою захисників, які, використовуючи системні прогалини в законодавстві й відповідні законодавчі перешкоди ефективному досудовому розслідуванню, досягають якщо не закриття кримінального провадження, то принаймні винесення виправдувального вироку [72, с. 46].

Соціальний статус є тим фактором, який породжує проблеми із застосуванням антикорупційного законодавства, а саме ускладнює притягнення особи до відповідальності за вчинене корупційне правопорушення. Особа, наділена владними повноваженнями, має можливість не лише зловживати ними для задоволення своїх потреб чи інших осіб, а й використовувати їх для захисту від дії закону, застосування правоохоронними органами антикорупційного законодавства щодо неї чи інших осіб. Що вищу посаду вона обіймає, то більше можливостей у неї є для нейтралізації заходів соціального контролю [143, с. 373].

Закономірним є те, що спроба притягнути до кримінальної відповідальності особу, яка є елементом корупційної мережі, постає перед протидією цієї мережі із застосуванням різноманітних засобів, яка є настільки сильною, наскільки є розгалуженою, стійкою та ефективною ця мережа [149, с. 47]. З огляду на зазначене, не випадково визнано неконституційною норму про незаконне збагачення та декларування недостовірної інформації.

Отже, найбільш уразливими перед законом є ті корупціонери, які вчинюють поодинокі корупційні злочини поза участю в корупційній мережі, чи ті, які є елементами корупційних мереж нижчого рівня, а також яких з певних причин виключено з корупційної мережі. Зазначеним можна пояснити одиничність обвинувальних вироків щодо службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, оскільки останні глибоко вплетені в корупційні мережі високого рівня [149, с. 47].

Соціально-психологічні й морально-психологічні ознаки. Усі особи, які вчиняють окреслені суспільно небезпечні діяння, на час учинення їх є психічно здоровими та психічно стійкими, а тому вони не перебувають на психіатричному чи наркологічному обліках.

Водночас можна припустити, що в частини корупціонерів, які вчиняють злочини, передбачені ст. 366-2, 366-3 КК України, формується *залежність*. Слушно зауважує А. А. Вознюк, що корупційна поведінка певних індивідів, яка має систематичний характер, може перетворитися на психічну залежність від неправомірної вигоди, яку в психології називають хабароманією. Це прагнення службової особи постійно одержувати неправомірну вигоду, що приносить задоволення (у разі позитивного результату) або пригнічення чи психологічний дискомфорт (у разі негативного результату). Так в особі виникає нагальна потреба в постійному одержанні неправомірної вигоди [71, с. 8].

Серед осіб, які подають недостовірні відомості до декларації або ж не подають її у встановлений законом строк, є такі, що прагнуть досягнути ще вищого соціального статусу, ніж той, у якому вони перебувають, вищого рівня матеріального забезпечення за рахунок кримінально протиправної діяльності, пов'язаної зі зловживанням владою, службовим становищем або здобуттям незаконних активів в інший протиправний спосіб, що не дозволяє їм вказувати справжнє джерело їх походження в декларації. Однак слід акцентувати на важливому аспекті: не всі суб'єкти злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, є корупціонерами в буквальному значенні цього терміна, тобто вони не вчиняли корупційних кримінальних правопорушень.

Суб'єкти корупційних діянь з-поміж посадових осіб вирізняються достатньо високим освітнім рівнем, володіють знаннями, що дозволяють їм приховувати справжній характер своєї діяльності, нерідко їм це вдається протягом тривалого проміжку часу, крім того, вони мають розвинуті комунікативні здібності (уміння впливати на людей, викликати довіру, вони обачні та спостережливі). Здебільшого суб'єкт корупційного злочину через свої зв'язки в будь-який спосіб намагається приховати злочинну діяльність, слідову картину й уникнути відповідальності, а отже, може втручатися в роботу слідчого, чинити тиск на нього, що не лише гальмуватиме процес розслідування, а й може поставити під сумнів питання законності прийнятого слідчим рішення в кримінальному провадженні. Більшість суб'єктів корупційних злочинів, а саме спеціальні суб'єкти, наділені

специфічними властивостями особистості, зокрема: спеціальними знаннями, можливо, і юридичними, щодо прийомів та методів розслідування зазначеної категорії злочинів, способів вчинення й приховування злочинних дій, а також уміннями висвітлювати окремі факти для встановлення обставин, характеру та дій учасників досліджуваної події так, що це дасть змогу формувати певну лінію поведінки задля протидії розслідуванню [91, с. 84–87].

Мотивація осіб, які вчиняють корупційні правопорушення, ґрунтується на гіпертрофованому прагненні до задоволення матеріальних потреб, низькому рівні духовного розвитку, схильності до ризику, байдужості до інтересів інших людей, заздрісності, амбіційності, користолобстві, кар'єризмі, здирництва й культу грошей та матеріальних цінностей, жадобі до накопичення і влади [228, с. 203–205].

Виокремлюють такі морально-психологічні характеристики особистості службового злочинця: корисливість, схильність до зловживання владою, зневага до закону, формальне або легковажно-безвідповідальне ставлення до наслідків своїх дій і рішень, зневага до людей тощо. Нерідко спостерігається і схильність до пияцтва, розгульного способу життя [115, с. 149].

На формуванні та виявах морально-психологічних і соціально-рольових рис особистості в службовців-корупціонерів істотно позначаються:

1) початкова налаштованість їх на використання роботи в особистих корисливих інтересах. Може бути кримінальна мотивація такого типу: «інші брали і беруть хабарі, їх не викривали, то чому б і мені не спробувати»;

2) наявність у їхньому середовищі осіб з високим рівнем матеріального добробуту, досягнутого за рахунок службово-кримінальної діяльності;

3) певне зниження вже досягнутого раніше рівня матеріальної забезпеченості особи й бажання підняти його за допомогою вчинення злочинів. Наприклад, коли молода людина створює сім'ю й починає жити на зарплату, її звичка до іншого рівня життя в певних умовах може провокувати обрання злочинного варіанта розв'язання проблеми;

4) орієнтованість на високі стандарти життя за рахунок служби;

5) наявність дорогих звичок й інтересів (уживання елітних спиртних напоїв, захоплення азартними іграми тощо);

б) бажання відшкодувати витрати на здобуття освіти, влаштування на роботу, а також долучитися до загального процесу корупції [142, с. 69].

Кримінально-правові ознаки. Суб'єкти злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, вчиняють зазначені делікти одноособово. Попри це, до зазначених діянь можуть бути причетними й інші особи.

А. М. Черенков з цього приводу зауважує, що вчинення злочинів одноособово зумовлено насамперед неможливістю вчинення цього злочину в співучасті, хоча в певних випадках можна встановити причетних осіб. Інколи до декларування недостовірної інформації можуть долучатися сторонні особи (наприклад, суб'єкт декларування може звернутися за допомогою в поданні декларації до колег, осіб, які надають юридичні консультації, членів сім'ї) [221, с. 225]. Правоохоронці слушно акцентують на складності підтвердження факту, що декларація, а отже, і вказані в ній відомості, була подана безпосередньо й особисто декларантом, а не його помічником, секретарем та ін. У такому випадку декларант займає позицію, що він не вміє користуватися комп'ютером чи має інші складнощі щодо заповнення електронної декларації, а тому попросив іншу особу допомогти й надав їй усю вичерпну інформацію про об'єкти декларування, однак така особа припустилася помилки. Фактично така позиція, на думку А. М. Черенкова, унеможлиблює доведення факту, що в діях особи наявні ознаки складу декларування недостовірної інформації [220, с. 47-48]. Водночас практика засвідчує, що у випадку заповнення декларації не суб'єктом декларування суд виносить обвинувальний вирок [27].

Мотиви й мета кримінально протиправної діяльності є різними. Корисливий мотив здебільшого притаманний тим особам, які подають до декларації завідомо недостовірну інформацію. Зрідка такий мотив мають особи, які не подають декларацію, однак переважно у випадках, коли вони так вчиняють з метою приховання реального майнового становища та/або кримінальних правопорушень, унаслідок вчинення яких набуто відповідні активи [220, с. 45].

Особи, які незаконно збагатилися внаслідок учинення певних злочинів чи проступків, не можуть прозоро користуватися своїм майном, надавати правдиву інформацію про свої доходи й витрати. Вони орієнтуються на задоволення особистих потреб за допомогою будь-яких засобів, зокрема шляхом вчинення корисливих злочинів з подальшим їх приховуванням, декларуючи недостовірну інформацію або не подаючи декларацію взагалі [220, с. 45].

У певних випадках неподання декларації здійснюють без чітко визначеного мотиву (особи байдуже ставляться до обов'язку подання декларації, умисно ігнорують його, не подають декларацію через надмірну зайнятість чи брак часу тощо) [220, с. 45].

Отже, загалом суб'єктів злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, слід класифікувати на *корупціонерів* й *інших кримінальних правопорушників*, які обіймають чи обіймали посади осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Правопорушники першого типу (умовно їх можна назвати корупціонерами) здебільшого намагаються приховати активи, здобуті незаконним шляхом, а тому їхні дії кваліфікують переважно як декларування недостовірної інформації. Тобто вчинення цього злочину обумовлене діяльністю з приховування своєї попередньої кримінально протиправної діяльності. Вони переважно подають декларацію, однак вказують у ній неправдиві відомості.

Натомість правопорушників другого типу здебільшого притягують до кримінальної відповідальності за неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Умовно їх можна назвати самовпевненими чи недбалими декларантами. Вони можуть не входити до категорії корупціонерів.

Не випадково злочини, передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК України, не віднесено до корупційних кримінальних правопорушень, хоча такими їх називають учені [222, с. 85], а в примітці до ст. 45 КК України ці делікти виокремлено як групу – кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією.

Безумовно, декларування недостовірної інформації має певне відношення до корупції, оскільки в окремих випадках особи, які вчиняють корупційні кримінальні правопорушення, намагаються приховати незаконно здобуті кошти чи майно і вдаються, зокрема, до подання в декларації недостовірної інформації. Водночас незаконно здобуте майно, яке приховує суб'єкт декларування, може бути отримано внаслідок учинення не лише корупційного, а й іншого адміністративного чи кримінального правопорушення [59, с. 110].

У межах класифікації суб'єктів кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, слід зосередити увагу на таких критеріях, як перебування відповідного суб'єкта декларування в статусі особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Відповідно до цього критерію суб'єктів декларування слід поділяти на тих, що перебувають у статусі особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і тих, які звільнені з таких посад. Перший тип – це декларанти-функціонери [96, с. 14-30], а другий тип – декларанти, звільнені з відповідних посад.

За *декларування недостовірної інформації* впродовж 2022–2023 років до кримінальної відповідальності притягнуто депутатів сільських, районних рад, а також народних депутатів. У більшості випадків, які одержали офіційну кваліфікацію у вироках суду, такі дії *фактично вчиняють з необережності*, хоча й кваліфікують їх як умисний злочин. Про це свідчать пояснення засуджених, які зазначають, що порушення відбулося виключно з технічних причин і без будь-якого умислу [44]; декларацію заповнювали члени сім'ї [36]; поставився невідповідально до заповнення декларації, не надав цьому належного значення [24]; не мав досвіду заповнення декларації, не мав достатньо часу, щоб ознайомитися з рекомендаціями щодо її заповнення [27]; забув зазначити відомості про об'єкти декларування та помилково не відобразив [25].

Звісно, складно встановити, наскільки такі пояснення є правдивими, однак виключати злочинну самовпевненість чи злочинну недбалість немає підстав. Не випадково допущення помилки цих суб'єктів [21] чи їх злочинна недбалість [26] є причинами виправдання підсудних за ст. 366-2 КК України.

У незначній частині судових рішень є підстави припустити, що особи, декларуючи недостовірну інформацію, справді намагаються приховати свої активи. *Ідеться, наприклад, про намагання народного депутата України приховати двоповерхове житлове приміщення, розташоване в Королівстві Іспанія, з паркувальним місцем ринковою вартістю 252 288 євро, що є еквівалентом 8 764 384 грн, яке належало йому та його дружині [23]. В іншому випадку депутат міської ради не задекларував три квартири, які належать на праві приватної власності його дружині, не вказав вартості житлового будинку, який належить йому на праві приватної власності, а також зазначив відомості щодо доходу в розмірі 1 387 562 грн. Обвинувачений визнав свою вину й уклав угоду про визнання винуватості [39].*

Вивчення вироків суддів за 2022–2023 років засвідчує, що правопорушники, які **не подають декларації** особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є менш небезпечними, ніж особи, які декларують недостовірну інформацію. Суб'єкти злочинів, передбачених ст. 366-3 КК України, ухиляються від виконання обов'язку подання декларації не з метою приховати свої активи, а з інших причин, зокрема через небажання подавати таку декларацію після звільнення, розраховуючи на можливість уникнення кримінальної відповідальності, недостатнє знання законодавства, складні сімейні обставини тощо. Наприклад, в *одному випадку засуджений пояснив, що вчасно не подав декларацію, у зв'язку зі складними сімейними обставинами та вживанням спиртних напоїв [35]. В іншому випадку обвинувачений свої дії пояснив незнанням закону, оскільки вважав, що йому достатньо було подати декларацію після припинення депутатських повноважень. Про те, що слід було подати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій місцевого самоврядування, щорічну після припинення повноважень наступного року обвинувачений забув [41].*

У значній частині випадків не подають декларацію особи, які звільнені з посади особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Ідеться про декларацію, яку подають після припинення повноважень, та / або наступну щорічну декларацію. За типом декларації

правопорушники не подали щорічні декларації (67,2 %), декларації перед звільненням (6,7 %) та декларації після звільнення (26,1 %) (додаток Б.2).

2.3. Детермінанти кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією

Корупція як соціально-економічне явище становить серйозну загрозу стабільності й розвитку суспільства, підриваючи довіру громадян до держави, паплюжачи авторитет представників влади, завдаючи шкоди утвердженню демократичних засад управління суспільством, суттєво обмежуючи конституційні права та свободи громадян, порушуючи встановлений порядок здійснення повноважень посадовими особами, а також знищуючи духовні, моральні й суспільні цінності. Вона запускає негативні процеси трансформації економічних, політичних і культурних інституцій. Поширення цього явища охоплює широкий спектр виявів, від хабарництва та вимагання неправомірної вигоди до зловживання службовим становищем і намагання відповідними службовими особами приховати незаконно здобуті статки у своїх деклараціях.

Попри спроби правоохоронних, судових і громадських інституцій боротися з цими деліктами, вони залишаються достатньо поширеними, що зумовлює необхідність здійснити ґрунтовний аналіз їх детермінант, оскільки ефективна боротьба з цією категорією протиправних діянь потребує системного підходу, що полягає в застосуванні комплексу заходів, спрямованих на усунення причин та умов корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень.

Вивчення детермінант кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, має важливе значення для усвідомлення масштабів поширення корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень у країні, а також є необхідною умовою напрацювання дієвих та ефективних заходів запобігання зазначеним деліктам. Видається, що єдиним показником реалізації успішної державної політики із запобігання кримінальним правопорушенням,

пов'язаним з корупцією, буде досягнення такого результату, який засвідчить нульову толерантність до корупції з боку всіх суб'єктів декларування, а також високий ступінь дотримання та виконання вимог антикорупційного законодавства.

Детермінантою вважають визначальну ознаку якогось об'єкта; подію, явище чи рису, яка здійснює безпосередній вплив на іншу подію чи інше явище і (чи) визначає її [111, с. 164-171]. Детермінанти злочинності (криміногенні фактори) – явища і процеси, існування, дія (взаємодія) яких впливає на збереження та ускладнення стану злочинності [212, с. 178]. Це вся сукупність різнорідних і різнорівневих явищ, процесів, станів, поява, існування, зміна, припинення (зникнення) яких спричиняє, обумовлює чи в інший спосіб впливає на появу, існування, відтворення злочинності й окремих злочинів [212, с. 176].

За результатами анкетування переважно суб'єктів декларування встановлено, що з-поміж причин неподання декларації опитані (479 осіб) називають складнощі тлумачення вимог антикорупційного законодавства, брак належних, чітких, зрозумілих роз'яснень цих вимог (225 респондентів, 47 %); легковажне ставлення суб'єктів декларування до притягнення до кримінальної відповідальності, сподівання на можливість її уникнення (207 респондентів, 43,2 %); суб'єкт забув подати таку декларацію (133 респонденти, 27,8 %); відсутність технічної чи іншої можливості (108 респондентів, 22,5 %); незнання суб'єктами декларування про обов'язок подання декларації (69 респондентів, 14,4 %). Серед інших причин опитані називають: прагнення розбагатіти в незаконний спосіб і приховати це; відсутність чіткої відповіді на те, з якого органу брати довідку про доходи, а вони різні в банку, податковій службі чи пенсійному фонді; необхідність заповнення значної кількості позицій; приховування інформації (додаток В).

Причинами внесення недостовірних відомостей до декларації опитані (479 осіб) вважають складнощі тлумачення вимог антикорупційного законодавства, брак належних, чітких, зрозумілих роз'яснень цих вимог (270 респондентів, 56,4 %); те, що суб'єкт декларування забув певні відомості (173 респонденти, 36,1 %); легковажне ставлення суб'єктів декларування до притягнення до

кримінальної відповідальності, сподівання на можливість її уникнення (142 респонденти, 29,6 %); намагання приховати незаконні активи (120 респондентів, 25,1 %); брак необхідних навичок поводження з комп'ютерною технікою та реєстрами (100 респондентів, 20,9 %); недосконалість програмних і технічних засобів (зокрема інтерфейсу), що ускладнює заповнення декларації (98 респондентів, 20,5 %) (додаток В).

Детермінанти кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, слід розділяти за принципом системного та комплексного підходу, що дає змогу враховувати взаємодію різноманітних факторів, що визначають поширення цих злочинів у суспільстві. У контексті цього слід спрямувати увагу передусім на соціально-економічні, суспільно-політичні, організаційно-управлінські, правові, культурно-психологічні й технічні фактори, що детермінують досліджувані делікти.

Соціально-економічні. Таке кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, як декларування недостовірної інформації, обумовлене недостатнім рівнем економічного й соціального забезпечення суб'єкта декларування. Недостатній рівень оплати праці державного службовця може спонукати його до пошуку альтернативних варіантів збагачення, серед яких – вчинення корупційних діянь [164, с. 318].

Слушно зауважує О. В. Легка, що умови служби більшості чиновників, розмір оплати їх праці, що не дають змоги гідно жити їм та їхнім сім'ям, на жаль, часто впливають на формування корисливої мотивації службовців, провокують їх на вчинення злочинів [130, с. 44-49]. Згодом такий чиновник з метою уникнення відповідальності може вдаватися до різних способів приховування своїх деліктів, зокрема декларувати недостовірну інформацію.

Слід також урахувати, що вивчення судової практики дає підстави стверджувати, що в частині випадків не подають декларацію особи, які звільнилися з відповідних посад у пошуках кращої роботи.

Суспільно-політичні. Видається, що серед суспільно-політичних детермінант першочергове значення мають *міжнародний збройний конфлікт і відсутність політичної волі на протидію корупції* [164, с. 318].

Учені, національні й міжнародні судові інституції аргументують, що в Україні з лютого 2014 року триває міжнародний збройний конфлікт [55, с. 57; 70, с. 23; 100; 109, с. 203-206; 217; 239], попри прагнення держави-агресора довести, що це збройний конфлікт неміжнародного характеру. Війна негативно позначається на антикорупційних реформах, зокрема гальмує їх проведення. Цей конфлікт також обумовив призупинення процесу декларування на певний час, а також приховування декларацій певних суб'єктів.

3 березня 2022 року ВРУ прийняла Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», яким встановила, що у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Верховна Рада України постановляє:

1) фізичні особи, фізичні особи – підприємці, юридичні особи подають облікові, фінансові, бухгалтерські, розрахункові, аудиторські звіти та будь-які інші документи, подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства в документальній та/або електронній формах, протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неподання звітності чи обов'язку подати документи;

2) у період дії воєнного стану або стану війни, а також протягом трьох місяців після його завершення до фізичних осіб, фізичних осіб – підприємців, юридичних осіб не застосовується адміністративна та/або кримінальна відповідальність за неподання чи несвоєчасне подання звітності та/або документів, визначених підпунктом 1 цього пункту;

3) особи, які не мають фізичної можливості протягом строку, визначеного цим Законом, подати звітність чи документи, зазначені в підпункті 1 цього пункту, у зв'язку з безпосередніми наслідками їх участі в бойових діях, звільняються від адміністративної та/або кримінальної відповідальності та подають звітність чи

документи протягом одного місяця з дня закінчення наслідків, які унеможливили їх подання;

4) у період дії воєнного стану або стану війни будь-які перевірки щодо своєчасності та повноти подання будь-яких звітів чи документів звітного характеру уповноваженими органами не здійснюються [196].

Отже, цим Законом декларування на період дії воєнного стану або стану війни перевів на добровільні засади й унеможливив застосування адміністративної та/або кримінальної відповідальності за неподання чи несвоєчасне подання декларації. Водночас нормативно-правовий акт стосувався не лише декларацій, а й будь-яких інших документів (облікових, фінансових, бухгалтерських, розрахункових, аудиторських звітів тощо), подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства в документальній та / або електронній формах.

Фактично під час війни протягом тривалого часу не застосували важливий інструмент виявлення та доказування корупційних кримінальних правопорушень, передусім незаконного збагачення. Такий тривалий проміжок часу, упродовж якого не подавали декларації, може призвести до помилок у них, з огляду на те, що суб'єкт декларування може забути певну інформацію за 2021 та 2022 роки. Тому відсутність обов'язку подання декларації суттєво вплинуло на запобігання корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням під час війни.

12 жовтня 2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» від 20 вересня 2023 року [182], яким відновлено декларування. Тож можна прогнозувати суттєве навантаження на НАЗК щодо контролю за поданням декларацій та проведенням їх перевірок, а також збільшення кількості виявлених фактів неподання декларацій та декларування недостовірної інформації.

За даними НАЗК, 1 млн 457 тис. декларацій подали публічні службовці за два роки, з них за 2021 рік – 744,6 тис., за 2022 рік – 712,9 тис. Проте понад половина цих декларацій, а саме 747 тис., була подана добровільно до набрання чинності Законом про відновлення декларування 12 жовтня 2023 року: за 2021 рік – 427,2 тис., за 2022 рік – 319,6 тис. Це може свідчити про укорінення звички подавати декларації, а також відкритість і добросовісність більшої частини публічних службовців [139]. Водночас інформація про наміри влади відновити зупинені складові механізму декларування була відомою до прийняття відповідного Закону, а тому певна частина суб'єктів декларування подала декларацію, усвідомлюючи це.

У попередні роки, до повномасштабного вторгнення РФ, кількість поданих декларацій була більшою: 2020 року було подано майже 792 тис. декларацій (щорічних і після звільнення), за 2019-й – 909 тисяч. Це може бути зумовлено можливістю відтермінування для окремих декларантів обов'язку подати декларацію до завершення/скасування воєнного стану [139].

Водночас, з огляду на збройний конфлікт, для низки суб'єктів декларування відтерміновано строк подання декларації. Ідеться про такі категорії суб'єктів декларування:

1) суб'єкти декларування з числа військовослужбовців Державної прикордонної служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Управління державної охорони України, Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, а також поліцейських поліції особливого призначення, які під час дії воєнного стану залучені до ведення бойових дій у порядку, визначеному частиною четвертою ст. 24 Закону України «Про Національну поліцію» (крім суб'єктів декларування із числа військовослужбовців, зазначених у п. 1–5 ч. 7 ст. 45 Закону України від 14 жовтня 2014 року), зобов'язані подати визначені цією статтею декларації не пізніше ніж за 90 календарних днів з дня настання першої з таких обставин – припинення або скасування воєнного стану чи звільнення з військової служби (служби в поліції);

2) суб'єкти декларування, на яких поширюється дія ст. 52-1 Закону України від 14 жовтня 2014 року, зобов'язані подати визначені цією статтею декларації не пізніше ніж за 90 календарних днів з дня настання першої з таких обставин – припинення чи скасування воєнного стану, звільнення з військової служби або в інший строк, визначений порядком здійснення заходів фінансового контролю, передбаченим абз. 1 ст. 52-1 Закону України від 14 жовтня 2014 року;

3) суб'єкти декларування, які для здійснення службових повноважень на постійній основі перебувають на територіях, на яких тривають активні бойові дії, перелік яких визначено в установленому законодавством порядку, зобов'язані подати визначені цією статтею декларації не пізніше ніж за 90 календарних днів з дня настання першої з таких обставин – припинення чи скасування воєнного стану, звільнення (припинення повноважень) або визначення дати завершення бойових дій для території активних бойових дій, на якій суб'єкт декларування перебуває;

4) суб'єкти декларування, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, перелік яких визначено в установленому законом порядку, зобов'язані подати визначені цією статтею декларації не пізніше ніж за 90 календарних днів з дня настання першої з таких обставин – припинення чи скасування воєнного стану або визначення дати завершення тимчасової окупації для тимчасово окупованих територій, на яких суб'єкт декларування перебуває;

5) суб'єкти декларування, які направлені до інших держав для участі в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки в складі національних контингентів або національного персоналу, зобов'язані подати визначені цією статтею декларації не пізніше ніж за 90 календарних днів з дня настання першої з таких обставин – звільнення (припинення повноважень) або повернення до місця проходження служби, роботи;

б) суб'єкти декларування, які є полоненими, інтернованими, зобов'язані подати визначені цією статтею декларації не пізніше ніж за 90 днів з дня повернення на підконтрольну Україні територію;

7) суб'єкти декларування, які внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, пов'язаних із виконанням обов'язків військової служби чи інших службових повноважень, перебувають на стаціонарному лікуванні (зокрема за кордоном) або у відпустці для лікування та / або реабілітації, зобов'язані подати визначені цією статтею декларації не пізніше ніж за 90 днів з дня завершення відповідного стаціонарного лікування чи відпустки;

8) суб'єкти декларування, які серед членів сім'ї у відповідному звітному періоді мають осіб, щодо яких наявні зазначені в ч. 7 (крім осіб, зазначених у п. 1–4 ч. 7 ст. 45 Закону України від 14 жовтня 2014 року), ч. 8–13 цієї статті обставини (зокрема якщо такі члени сім'ї не належать до суб'єктів декларування), зобов'язані подати визначені цією статтею декларації в строки, визначені ч. 7–13 ст. 45 Закону України від 14 жовтня 2014 року [188].

Міжнародний збройний конфлікт в Україні спричинив виїзд значної частини суб'єктів декларування за кордон². Ідеться, наприклад, про тих суб'єктів, що звільнилися з посад, перебування на яких вимагає подання декларації, або про осіб, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною до 3-х або до 6 років [241].

Керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа) з питань запобігання та виявлення корупції не завжди має можливість встановити зв'язок з частиною таких суб'єктів декларування, які виїхали за кордон. У тих випадках, коли такий зв'язок встановлено, керівнику уповноваженого підрозділу (уповноваженій особі) з питань запобігання та виявлення корупції не завжди вдається переконати декларанта, звільненого з посади, подати декларацію за минулий рік.

Постає також проблема притягнення їх до адміністративної чи кримінальної відповідальності за неподання декларації чи декларування недостовірної інформації. З огляду на те, що в ст. 366-2 та 366-3 КК України йдеться про нетяжкий злочин, виникають складнощі доказування цих деліктів, вчинених

² Відповідно до опублікованих статистичних даних ООН, з 24 лютого 2022 року по всьому світу фіксують понад 6,4 млн біженців з України [241].

особами, що перебувають за межами території України. Надалі у зв'язку із закінченням строків давності таку особу може бути звільнено від кримінальної відповідальності чи відбування покарання.

На запобігання та протидію корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням впливає власне корумпованість органів державної влади, які, діючи у власних інтересах, намагаються гальмувати антикорупційні реформи.

У цьому контексті слід зауважити про рішення КСУ № 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 року про визнання ст. 366-1 КК України неконституційною, прийняття якого пов'язують з учиненням правопорушень, пов'язаних із корупцією, окремими суддями цього суду.

У листі президентів GRECO та Венеційської комісії до Голови Верховної Ради стосовно конституційної кризи в Україні зазначено, що, приймаючи рішення, судді діяли у власних інтересах. За скасованими положеннями антикорупційного законодавства тривала процедура притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності трьох суддів КСУ – Мойсика, Сліденка та Завгородньої. Про цей факт вони були обізнані, однак не заявили про відвід, а скасували відповідні норми. У день постановлення рішення було встановлено факт недекларування 3,6 млн грн суддею Головатим, який був обізнаний з цим фактом на час участі в засіданні [230].

Унаслідок прийняття рішення КСУ про визнання ст. 366-1 КК України неконституційною відбулося припинення на певний час протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Слушно зауважив К. П. Задоя, що це рішення на певний час створило лакуну в системі заходів протидії корупції [98, с. 100]. Водночас чимало вчених висловили позицію про його необґрунтованість [58; 68; 98; 155; 199; 243], як і попереднього рішення, яке стосувалося незаконного збагачення [66; 67; 93; 97].

Корупція в судових, правоохоронних та інших державних інституціях сприяє уникненню кримінальної відповідальності за ст. 366-2 та 366-3 КК України.

Отже, корупція перешкоджає протидії корупційним і пов'язаним з ними деліктами. У такий спосіб корупція детермінує кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією.

Ще 2004 року М. І. Мельник виокремив політичні фактори корупції, до яких відніс: 1) прорахунки в політиці реформування Української держави й суспільства (помилкова ідеологія реформ); 2) гальмування назрілих політичних процесів, що призвело до незавершеності формування політичної системи, повільного розвитку політичної структури й свідомості суспільства; 3) політичну нестабільність, яка, зокрема, виявляється в нестабільності наявних політичних інститутів; 4) дисбаланс функцій та повноважень гілок влади; 5) звуження політичних основ демократії, посилення авторитаризму; 6) нерішучість і непослідовність у проведенні суспільних перетворень, безсистемне та нерішуче впровадження демократичних засад у різні сфери суспільного життя; 7) відсутність ефективного парламентського та громадського контролю за діяльністю вищих посадових осіб виконавчої гілки влади, зокрема керівників правоохоронних структур; 8) відсутність належної політичної волі щодо системної протидії корупції; 9) недостатню визначеність, непослідовність і неналежну наукову обґрунтованість здійснюваної антикорупційної політики [143, с. 189-190].

Сучасний стан протидії корупції в Україні дає підстави стверджувати, що значна частина зазначених політичних факторів корупції залишається актуальною і нині, а тому потребує подолання.

Політична воля теж відіграє важливу роль у запобіганні кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

Політична воля вищого державного керівництва є обов'язковим й одним з основних елементів системної протидії корупції, її відсутність зводить таку протидію нанівець. Без політичної волі найдосконаліше антикорупційне законодавство приречене на декларативне функціонування, а діяльність спеціальних правоохоронних структур – на імітацію протидії корупції [143, с. 374].

Політична воля в протидії корупції – це не просто власна воля політичного лідера (глави держави) як особистості, а й воля осіб з його найближчого оточення. Лише політична воля здатна забезпечити ефективність решти необхідних складових протидії корупції. Якщо немає політичної волі керівництва держави, то ні інші політичні умови, ні економічні, соціальні чи законодавчі важелі не забезпечать успіху в зниженні рівня корупції та корупційної злочинності [110, с. 363]. Ефективна дія наявного механізму кримінально-правової протидії корупції в Україні неможлива без політичної волі вищого керівництва держави реально протистояти цій загрозі національній безпеці, а цей механізм за своєю суттю є таким, що приводиться в рух виключно за наявності волевиявлення найвищих посадових осіб держави, корупція серед яких і є найнебезпечнішою для суспільства [146, с. 213].

В Україні політична воля щодо протидії корупції та пов'язаних із нею правопорушень знаходиться на низькому рівні. Навіть якщо гіпотетично вона була в окремих керівників держави, то системна корупція не дозволяла її реалізувати взагалі чи в бажаному ступені або ж суттєво перешкоджала цьому процесу [72, с. 47]. У жодному разі не ідеалізуючи гілки державної влади в Україні та її носіїв, учені зауважують, що несправедливо не помічати такі вияви політичної волі щодо протидії корупції, як, зокрема, створення нових антикорупційних інституцій – НАБУ, САП, НАЗК, ВАКС, запуск системи електронного декларування, законодавче запровадження різних правових режимів протидії корупції (зокрема невинувато жорсткого спеціального), знищення найбільшого корупційного «хабу» в межах НАК «Нафтогаз України», удосконалення адміністрування податку на додану вартість і системи публічних закупівель. Такі кроки справедливо визнають здійсненими саме керівництвом держави й спрямованими на усунення передумов для процвітання корупції [94, с. 210; 211].

Через низький ступінь вияву політичної волі чи її брак надзвичайно складно притягнути до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації топ-чиновників. Хоча нині ми маємо факти притягнення до

кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації народних депутатів України [25; 27].

Неефективність механізму кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні пов'язано з тим, що приведення його в дію щодо кожного окремого корупційного злочину залежить від наявності, відсутності чи нейтральності політичної волі управлінців вищої ланки державного менеджменту, перешкодами у формуванні та реалізації якого є властивості інституціоналізованої корупції в Україні. У зв'язку із цим, зазначена політична воля реально має низький потенціал для протидії інституціоналізованій корупції та не може зруйнувати корупційні мережі [148].

Організаційно-управлінські. Серед організаційно-управлінських детермінант кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, слід зосередити увагу на тому, що державні інституції, які забезпечують процес декларування, іноді не вживають необхідних і достатніх заходів щодо надання роз'яснень антикорупційного законодавства, повідомлення суб'єкта декларування про необхідність подання декларації та строк такого подання. Подеколи бракує адекватного реагування компетентних осіб чи органів на повідомлення про вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією.

Частково недоліки в діяльності таких інституцій обумовлені помилками, яких припустилися під час їх реформування [72, с. 47].

В Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки слушно акцентовано на тому, що інститут уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання корупції не цілком реалізує свій потенціал у зв'язку з недостатніми гарантіями автономності (проблема 2.1.4). Інша проблема полягає в тому, що попередня діяльність із проведення контролю та перевірки декларацій, моніторингу способу життя була недостатньо дієвою (проблема 2.4.3) [190]. Декілька проблем, порушених у Стратегії, стосуються безпосередньо захисту викривачів: 1) відсутність поваги до викривачів корупції в суспільстві, а також відсутність в осіб, які хочуть повідомити про корупцію, необхідних знань щодо правових гарантій захисту їхніх порушених прав (проблема 2.6.1); 2) брак необхідних знань

для належного повідомлення про випадки корупції, суб'єктів, уповноважених їх розглядати, а також механізму ефективного розгляду таких повідомлень (проблема 2.6.2); 3) захист викривачів не здійснюють на належному рівні через недостатню інституційну спроможність уповноважених на це органів і недоліки в законодавчому регулюванні (проблема 2.6.3) [190].

Слід зазначити і про *складнощі доказування декларування недостовірної інформації*. Ідеться щонайменше про складність доказування умисної форми вини. Учені зазначають, що найбільше складнощів під час розслідування цього злочину пов'язано з доказуванням умислу на подання недостовірної інформації до електронної декларації. Проблемні аспекти обумовлені тим, що суб'єкти декларування посилаються на різні обставини, що ставлять під сумнів наявність умисної форми вини, зокрема на такі: не володіння повною інформацією про активи членів сім'ї; використання помічників або членів сім'ї для заповнення декларації, які можуть щось переплутати або не вказати; недостатньо чіткі та зрозумілі законодавчі положення, що визначають особливості заповнення та подання електронної декларації; відповідні роз'яснення НАЗК тощо. Водночас ми не поділяємо позицію, за якою у випадку декларування недостовірної інформації не суб'єктом декларування, а на його прохання іншою особою складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, не буде [59, с. 111-112; 60, с. 112], адже судова практика свідчить про протилежне. *Наприклад, вироком ВАКС народну депутатку України визнано винуватою, попри те, що всі декларації до 2016 року й після за її згоди подавав її чоловік [27]. Аналогічний обвинувальний вирок винесено й депутату Кам'янець-Подільської районної ради Хмельницької області, який не перевіряв правильність заповнення декларації після того, як йому допомагав син [36].*

Не слід виключати й можливої змови суб'єкта декларування зі своїм «помічником» щодо внесення недостовірної інформації. У такому випадку довести факт вчинення кримінального правопорушення буде надзвичайно складно, а в певних випадках майже неможливо [59, с. 111-112].

Правові. До факторів правового характеру, які мають форму соціальних передумов корупції, слід віднести: 1) неналежне забезпечення реалізації в діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших інститутів держави й суспільства принципів верховенства права та законності; 2) поширений правовий нігілізм як з боку публічних посадових та службових осіб, так і з боку інших суб'єктів правовідносин, зокрема громадян; 3) відсутність у різних випадках передбачених законом можливостей задоволення громадянами своїх життєвих потреб легальним способом; 4) безсистемна, у низці випадків науково необґрунтована зміна законодавства. Наявна можливість порушувати закон, діяти всупереч йому, з одного боку, негативне ставлення до права та закону – з другого, вимушеність задовольняти життєві потреби незаконним шляхом – з третього, створюють сприятливі умови для корумпування суспільних відносин [143, с. 200].

Правовими чинниками, які можуть бути як загальними причинами й умовами корупції та безпосередніми причинами й умовами корупційних діянь, зокрема, є: недоліки нормативно-правової бази, яка не узгоджена з вимогами Конституції України та зберігає зверхність чиновництва над населенням, надмірну закритість, не сприяє створенню чіткої системи контролю за діяльністю службовців, надійного адміністративно-правового захисту особи від свавілля державних органів і службових осіб; відсутність на нормативному рівні цілісної системи засобів запобіжного впливу на причини й умови, що сприяють корупції та корупційним діянням; правова неврегульованість здійснення системного контролю за діяльністю службових осіб публічної сфери, їх доходами та витратами; прогалини й нечіткість законодавства, що передбачає відповідальність за корупційні правопорушення та регламентує діяльність державних органів, які здійснюють боротьбу з корупцією; неправильне, передусім через вибірковий підхід, застосування правових норм, що: стимулює розвиток службової злочинності; призводить до того, що виявляють переважно вияви «дрібної» корупції; породжує «легальну» великомасштабну корупцію, яка «прикривається»

неправомірними за суттю, але відповідними за формою офіційними рішеннями; обумовлює корупцію в правоохоронних органах, судах [143, с. 200-201].

Значна частина цих чинників притаманна не лише корупційним кримінальним правопорушенням, а й кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

Деякі норми антикорупційного законодавства в частині декларування є недосконалими, надто складними для тлумачення та застосування. Частина його положень є недостатньо чіткими, неоднозначними, необґрунтованими, а в певних випадках навіть помилковими.

Саме суперечливість і невідповідність законодавства актуальним суспільним потребам закладає підвалини неефективності діяльності правоохоронних органів, несвоєчасності вжиття загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів попередження корупційної злочинності [225, с. 179].

А. В. Мовчан привертає увагу до того, що діяльність спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції має низку проблем, пов'язаних із браком якісної законодавчої бази, зокрема, нерозробленням системних підходів стосовно діяльності суб'єктів протидії корупції та їх взаємодії з громадянським суспільством у цій сфері, несформованістю концептуального бачення організаційно-правового забезпечення протидії корупції. Показові затримання прокурорів, суддів, чиновників так і не дійшли до реальних судових вироків, оприлюднення декларацій із сотнями тисяч і мільйонами доларів готівки, десятками квартир, будинками, земельними ділянками, елітними автомобілями, іншими цінностями спричинило безліч запитань не лише в наших громадян, а й у західних партнерів [153, с. 113].

Не випадково в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки увагу акцентовано на деяких проблемах, які безпосередньо стосуються якості законодавства: 1) безсистемні зміни до законодавства у сфері запобігання та протидії корупції негативно позначаються на ефективності правозастосування (2.1.2); 2) положення нормативно-правових актів та їх проєктів потребують

подальшого вдосконалення для усунення можливих корупціогенних факторів (2.1.3) [190].

Складнощі тлумачення зазначених норм призводять до помилок у їх реалізації. Певні положення антикорупційного законодавства сприймаються неоднозначно. Положення цих норм часто зазнають змін, унаслідок чого суб'єкти декларування чи правозастосовні органи можуть просто не знати про них³. Після внесення змін до законодавства особа може навіть не знати, що зобов'язана подавати декларацію.

Подання декларації вимагає ознайомлення із сотнями сторінок різноманітних законодавчих положень, роз'яснень НАЗК. Неоднозначне їх тлумачення в певних випадках призводить до декларування недостовірної інформації. Наприклад, частина народних депутатів не вказувала нерухоме майно, яке на праві договору оренди знаходилося в їх користуванні. Приховувати таку інформацію не було потреби, оскільки це майно не було в їх приватній власності, а витрати на його оренду підлягають компенсації. Відомості про таке житло є

³ Наприклад, згідно обвинувального акту Особа_6 обвинувачується у тому, що він являючись депутатом Вільнослобідської сільської ради Глухівського району Сумської області, будучи суб'єктом декларування, не подав декларацію перед звільненням та після звільнення.

Суд, дослідивши і оцінивши представлені стороною обвинувачення докази, приходять до наступних висновків. Відповідно до примітки до статті 366-2 КК України (у редакції, яка діяла на час виникнення у ОСОБА_6 обов'язку з подання декларацій), суб'єктами кримінального правопорушення, передбаченого статтею 366-3 КК України, могли бути лише тільки ті особи, які на момент вчинення порушення перебували на службовій посаді. У той же час Особа_6 на момент вчиненого, не перебував на службовій посаді, а отже не був суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 366-3 КК України.

Лише 21 липня 2021 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 29 червня 2021 року № 1576-ІХ, яким примітку до статті 366-2 КК України викладено у редакції, що суб'єктами декларування у цій статті та статті 366-3 КК є особи, які відповідно до частин першої та другої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Крім того, цим законом також посилено кримінальну відповідальність за статтею 366-3 КК. Як слідує із пояснювальної записки до цього закону, метою його прийняття якраз і було усунення законодавчої прогалини, яка не дозволяла притягнути до відповідальності осіб, які на момент подання декларації перед звільненням і після звільнення вже звільнилися з посади.

Тому Особа_6 визнано невинуватим та виправдано у пред'явленому обвинуваченні за статтею 366-3 КК України в зв'язку з відсутністю в його діянні складу цього кримінального правопорушення [31].

публічно доступними. Наприклад, народний депутат Особа_8, якого виправдано у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення, і його захисники зауважили, що інформація про орендовану квартиру була загальнодоступною. Відомості про квартиру подавали до Апарату Верховної Ради України для компенсації витрат на оренду житла. Також інформацію про виплату компенсації за оренду житла оприлюднювали на сайті Верховної Ради України й медіа загальнодержавної сфери розповсюдження, а тому вона є загальновідомою [21].

В іншому випадку народний депутат Особа_10 свою вину у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК України, не визнала повністю, однак дала показання, які свідчать про часткове визнання вини. Суду показала, що 1 квітня 2021 року отримала лист від НАЗК щодо проведення повної перевірки декларації за 2020 рік, надала на нього пояснення, а також додаткове повідомлення НАЗК про те, що користується квартирою, яку орендує. На момент заповнення виправленої декларації за 2020 рік, у межах повної перевірки декларації, надійшов ще один лист від НАЗК, після чого вона повідомила про те, що забула вказати відомості про нерухоме майно, яке знаходилося в оренді [25].

Ще в одному випадку народний депутат Особа_7, яку визнано винуватою за ст. 366-2 КК України, пояснила, що не переслідувала мету приховати нерухоме майно, що знаходилося в оренді, оскільки такі відомості про оренду квартири опубліковують у різних виданнях та є публічно доступними для кожного громадянина України. Вважає, що недостовірних відомостей така декларація не містить. Відомо про те, що у виправленій декларації за 2020 рік не відображено відомостей про квартиру, що знаходилася в оренді. Як повідомив чоловік Особа_8, орендована квартира не зазначена в декларації у зв'язку з тим, що її використовували менше ніж протягом 100 днів 2020 року, не використовували станом на 31 грудня 2020 року. Дані про такий строк користування квартирою чоловіку відомі тому, що він завжди знає, де перебуває Особа_7. Також причинами невідображення відомостей про орендовану квартиру є те, що 2019

року за результатами проведеної НАЗК повної перевірки декларації за 2017 рік не встановлено порушень, які стосувалися невідображення однокімнатної квартири, яка знаходиться в неї в оренді на той час. Крім того, чоловік переглядав декларації інших народних депутатів України, які є юристами й отримували компенсацію за оренду житла, однак їх декларації не містили відомостей про квартири, що знаходилися в оренді [27].

Однак, на думку суду, рішення про невнесення інформації щодо квартири в декларацію за 2020 рік (виправлену) є свідомим і ґрунтується на власному тлумаченні Закону України «Про запобігання корупції», що може свідчити про неправильне уявлення особи про юридичні властивості вчиненого та його правову характеристику. Інших обставин, наприклад, складної життєвої ситуації, отримання хибних персональних чи наявності загальнодоступних роз'яснень НАЗК, які дали б колегії суддів підстави виключити кримінальну відповідальність Особа_7, не встановлено. Також і після проведення повної перевірки декларації за 2020 рік обов'язок Особа_7 внести до декларації достовірні відомості в строк до 6 березня 2022 року не виконано, хоча така можливість була й після введення воєнного стану в Україні, оскільки доступ до реєстру був обмеженим лише для сторонніх осіб, а також є можливість встановлення додаткового строку для такого виправлення за відповідним зверненням до НАЗК [27].

Певні складнощі виникали і з тлумаченням положень абз. 3 ч. 2 ст. 46 Закону України 14 жовтня 2014 року (дані про об'єкт декларування, що знаходився у володінні або користуванні суб'єкта декларування або членів його сім'ї, зазначають у декларації, якщо такий об'єкт знаходився у володінні або користуванні станом на останній день звітного періоду або протягом не менше ніж половини днів протягом звітного періоду). Про це зазначено, зокрема, у вирокі Вищого антикорупційного суду від 24 березня 2023 року у справі № 991/4851/22. У цьому рішенні сторона захисту зазначила про те, що сторона обвинувачення неоднозначно потрактувала ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції», що порушує концепцію «якості закону», викладену в рішенні ЄСПЛ від 14 жовтня 2010 року у справі «Щокін проти України» [25].

Про реальність цих та інших законодавчих недоліків свідчить прийняття законів, які їх усувають. Наприклад, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» у ч. 1 ст. 46 Закону України від 14 жовтня 2014 року пункт 2 доповнено абзацом п'ятим такого змісту: «Не підлягає декларуванню об'єкт нерухомості, який перебуває у народного депутата України в оренді або на іншому праві користування і витрати на оренду (винайм) якого компенсуються народному депутату України відповідно до статті 35 Закону України “Про статус народного депутата України”, за умови, що площа такого об'єкта не перевищує 75 квадратних метрів» [182].

Недосконалість підстав відповідальності за неподання декларації чи декларування недостовірної інформації також детермінує вчинення досліджуваних деліктів⁴.

Слушно зазначають науковці, що процес нормотворчості є безсистемним, не враховує цілісності інституційної розбудови, ігнорує наукову думку й висновки спеціалістів. Тому назріла нагальна потреба в екстремому порядку провести оцінювання правових інструментів законотворчої діяльності на предмет їхньої адекватності з позицій протидії корупції, інакше наявна законодавча основа для формування та реалізації антикорупційної політики неминуче зазнає краху [81, с. 23]. В Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки йдеться про те, що законодавче регулювання щодо належності окремих категорій осіб до суб'єктів декларування є недосконалим, що обмежує потенціал інструментів фінансового контролю (проблема 2.4.1) [190], тому перелік суб'єктів декларування потребує перегляду й уточнення.

Недосконалість юридичних підстав кримінальної відповідальності за досліджувані делікти, можливо, спонукали КСУ прийняти рішення про визнання ст. 366-1 КК України неконституційною, унаслідок чого утворилися певні

⁴ Детально про них йшлося в підрозділі 1.2. дисертації.

прогалини, що перешкоджали протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

Ситуація змінилася після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 4 грудня 2020 року [183], який набрав чинності з 30 грудня 2020 року. Він відновив підстави кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, шляхом доповнення КК України ст. 366-2 і 366-3.

Однак унаслідок прийняття цього Закону утворилася інша законодавча прогалина, оскільки в примітці до ст. 366-2 КК України (у редакції Закону від 4 грудня 2020 року) визначено, що суб'єктами декларування в цій статті й ст. 366-3 КК України є особи, зазначені в п. 1, пп. «а» та «в» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», які відповідно до частин першої, другої ст. 45 цього Закону зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Водночас у п. 1, пп. «а» та «в» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» йдеться про осіб, які обіймають посади, пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, чи посади, які прирівнюють осіб до уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування на момент подання декларації. Тобто ці положення Закону не поширювалися на осіб, які припиняють чи припинили виконання таких повноважень. Отже, суб'єктами кримінального правопорушення, підстави кримінальної відповідальності за яке визначено в ст. 366-3 КК України, могли бути тільки ті особи, які на момент вчинення порушення перебували на зазначеній вище посаді.

Лише 21 липня 2021 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи,

уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 29 червня 2021 року № 1576-IX [184], яким зазначену прогалину усунуто.

Через цю законодавчу прогалину, а також помилки в тлумаченні положень антикорупційного законодавства були намагання притягнути до кримінальної відповідальності за неподання декларації перед звільненням і після звільнення, які завершилися винесенням виправдувального вироку [31].

Водночас у будь-якому випадку невідворотність кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, має стати важливим стримувальним фактором.

У межах дослідження зазначених детермінант слід акцентувати на обмеженнях законодавця щодо строків і кількості можливостей подання виправленої декларації, адже судова практика засвідчує, що суб'єкти декларування звертаються після спливання строку подання декларації до НАЗК з проханням надати технічну можливість для подання виправленої декларації [20; 21].

Донедавна декларант мав можливість подати виправлену декларацію до трьох разів упродовж семи днів після подання декларації. Водночас після внесених змін [182], відповідно до ч. 4 ст. 45 Закону України від 14 жовтня 2014 року, подати виправлену декларацію суб'єкт декларування може впродовж 30 днів після подання декларації, проте лише один раз.

У разі притягнення суб'єкта декларування до відповідальності за неподання декларації або в разі виявлення в ній недостовірних відомостей, що підтверджується відповідним рішенням суду, яке набрало законної сили, або рішенням НАЗК, суб'єкт декларування впродовж десяти днів зобов'язаний подати відповідну декларацію, зокрема виправлену декларацію з достовірними відомостями [188].

У разі самостійного виявлення суб'єктом декларування в декларації недостовірних відомостей після спливання терміну для подання виправленої декларації, але до початку проведення НАЗК повної перевірки цієї декларації, суб'єкт декларування може звернутися до НАЗК з листом з поясненням причин,

що призвели до внесення недостовірних відомостей та неподання виправленої декларації в зазначений термін, додавши підтверджувальні документи. Подані суб'єктом декларування в такий спосіб відомості мають бути розглянуті НАЗК під час повної перевірки цієї декларації.

Надання можливості подання виправленої декларації сприяє виправленню відомостей в декларації і як наслідок запобігає подальшому декларуванню недостовірної інформації.

Наприклад, Особа_10 як суб'єкт декларування показала, що 1 квітня 2021 року отримала лист від НАЗК щодо проведення повної перевірки декларації за 2020 рік, надала на нього пояснення, а також додаткове повідомлення НАЗК про те, що користується квартирою, яку орендує. На момент заповнення виправленої декларації за 2020 рік у межах повної перевірки декларації надійшов ще один лист від НАЗК, після чого вона повідомила про те, що забула вказати відомості про нерухоме майно, що знаходилося в її оренді. У декларації за 2020 рік не зазначила відомості про нежитлові приміщення в м. Харкові, оскільки втратила правостановлювальні документи. За результатами повної перевірки щорічної декларації за 2020 рік подала виправлену декларацію та усунула допущені недоліки [25].

Однак подання виправленої декларації з усуненням виявлених під час перевірки помилок не перешкоджає притягненню суб'єкта декларування до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації.

Слід зауважити й про інші правові фактори, що детермінують кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією. Зокрема, старт щорічної кампанії декларування з 1 січня не є вдалим, оскільки офіційні відомості про доходи можна отримати в другій частині лютого.

Культурно-психологічні детермінанти охоплюють передусім низький рівень моральних й етичних стандартів у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, толерування корупції в суспільстві.

Досліджуючи культурно-психологічні фактори виникнення корупційної злочинності, учені-кримінологи виокремлюють такі: а) зорієнтованість значної

частини населення на протиправне вирішення життєвих питань, унаслідок чого корупція із соціальної аномалії перетворюється на правило поведінки; б) низька психологічна готовність громадян до протидії корупції та брак належного механізму залучення громадян до здійснення соціального контролю за діяльністю службових осіб органів влади й місцевого самоврядування; в) корислива спрямованість державних службовців, що призводить до порушення закону, норм моралі та професійної етики; г) моральна деформація частини керівників, яка виявляється як у вчиненні ними злочинів, так і в поблажливому ставленні до корупційних діянь з боку підлеглих (кругова порука) [128, с. 424–425].

Суб'єктивною передумовою існування корупції в усіх країнах є психологічна допустимість (схильність) певної частини людей задовольняти життєві потреби в протиправний спосіб, зокрема шляхом неправомірного використання влади чи службових повноважень. Така допустимість (схильність) може мати різні ступені вираження: від цілеспрямованого проникнення у владні структури з метою досягнення відповідної мети шляхом зловживання владою – до виявів ситуативного використання влади в особистих чи групових інтересах [143, с. 189]. Отже, з одного боку, такі особи вчиняють корупційні кримінальні правопорушення, які є способом їх незаконного збагачення, а з другого, перебуваючи в статусі суб'єкта декларування, вони змушені вдаватися до практик декларування недостовірної інформації.

Не випадково в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки слушно зауважено, що корупційні практики на побутовому рівні є усталеною нормою поведінки й не сприймаються як порушення моральних чи правових норм. З боку населення немає стійкого запиту (вимоги) до публічних осіб щодо дотримання ними визначених правил етичної поведінки й доброчесності (проблема 2.2.1). Відсутність об'єктивного висвітлення ситуації із запобігання та протидії корупції в Україні призводить до викривленого сприйняття населенням причин корупції, її рівня, ефективності антикорупційних інституцій (проблема 2.2.2) [190].

У межах культурно-психологічних детермінант важливо спрямувати увагу на ідеологічні фактори, зокрема відсутність чітко визначеної та впровадженої в

практику ідеології державної служби, системи цінностей держави (державної служби) [143]. Проблема формування ідеології державної служби особливо актуальні для України, яка, з одного боку, прагне стати правовою державою європейського спрямування, а з другого – уже понад 10 років знаходиться в умовах збройного конфлікту, що спрямований на знищення української державності та під час якого тривають не лише бойові дії, а й використовується корупція з метою максимального ослаблення держави.

Технічні. Через технічні проблеми суб'єкти декларування можуть припуститися помилок або не встигнути подати вчасно декларацію. На практиці трапляються випадки, коли «зависає» реєстр декларацій, не працює ключ, неможливо його отримати через заміну паспорта, система не зберігає зміни до декларації тощо.

Наприклад, у судовому засіданні суб'єкт декларування, якого визнано невинуватим вироком суду, пояснив, що заповнював декларацію 9 березня 2021 року, проте система працювала некоректно, вибивало із системи, зникали дані, у декларації повідомлялося про логічні помилки [21].

Інтерфейс і наповнення декларації є занадто складним, громіздким, необхідно ознайомлюватися із сотнями сторінок тексту, розтлумачити певні положення антикорупційного законодавства в частині декларування.

В Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки слушно зазначено, що процес подання інформації до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є обтяжливим через недостатню обізнаність суб'єктів декларування з вимогами до заповнення декларацій; періодичні проблеми у функціонуванні цього реєстру, неналежну якість законодавства (проблема 2.4.2) [190].

Зазначені й інші фактори створюють комплексну картину виникнення та поширення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, що потребує системного підходу до їх усунення.

Висновки до розділу 2

1. Упродовж 2015–2018 років спостерігалось значне щорічне збільшення кількості облікованих фактів декларування недостовірної інформації та/або умисного неподання декларації. 2017 року зафіксовано надзвичайно стрімкий стрибок: кількість зареєстрованих деліктів збільшилася в понад 19 разів.

Динаміка кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, мала хвилеподібний характер: від стрімкого зростання (2017-го та 2022 року) до стрімкого падіння (2021 року), що обумовлено суспільно-політичними процесами, пов'язаними зі скасуванням, відновленням і тимчасовим «призупиненням» підстав кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Питома вага умисного неподання декларації та декларування недостовірної інформації в структурі кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, упродовж 2015–2023 років здебільшого була незначною – у середньому 3 %.

Аргументовано, що структура кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, неоднозначна. 2022 року обліковано 138 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-3 КК України, а за ст. 366-2 КК України майже вдвічі менше – 78. Водночас 2023 року зазначених деліктів обліковано майже порівну (39 – за ст. 366-2 КК України та 31 – за ст. 366-3 цього Кодексу). Водночас більшість підтверджених вироком суду фактів кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, становлять умисне неподання декларації. Це спричинено складнощами доказування декларування недостовірної інформації, адже довести умисне неподання декларації значно простіше. Неподання декларацій є також менш латентними, оскільки наявний механізм декларування охоплює повідомлення уповноваженими особами / органами НАЗК про неподання декларацій. Умисне неподання декларації легко виявити, перевіривши Реєстр декларацій. Для цього не потрібна повна перевірка.

Результативність досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, є доволі низькою. Упродовж

розглядуваного періоду з обвинувальним актом до суду направляли лише кожне третє провадження. Водночас половину проваджень закривали, імовірно, у зв'язку з відсутністю події чи складу кримінального правопорушення. Така ситуація, очевидно, обумовлена об'єктивною складністю їх досудового розслідування, а також помилковою кваліфікацією вчинених порушень як кримінальних, а не адміністративних деліктів.

Певна частина фактів декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації залишається *латентною*, а тому особи, які вчинили ці діяння, уникають притягнення до кримінальної відповідальності. Оцінити реальні масштаби кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, навряд чи можливо. Водночас рівень латентності декларування недостовірної інформації значно вищий, порівняно з умисним неподанням декларації, передусім тому, що неподання декларації значно простіше виявити й розслідувати.

Виокремлено сучасні тенденції вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, зокрема: 1) поява практики притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації осіб, які займають відповідальне й особливо відповідальне становище (як засуджених, так і виправданих); 2) удосконалення процесу виявлення зазначених деліктів за рахунок покращення механізму перевірки декларацій, роботи працівників НАЗК, налагодження роботи з викривачами; 3) зменшення кількості фактів умисного неподання декларації та декларування недостовірної інформації через здобуття суб'єктами декларування певного досвіду електронного декларування, а також значне покращення роботи суб'єктів запобігання та протидії корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням; 4) удосконалення процесу виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, що ускладнило їх приховування, а також обумовило необхідність здійснення суб'єктами декларування заходів з приховування об'єктів декларування.

2. За результатами вивчення судової практики й статистичних даних за 2021–2023 роки сформульовано кримінологічний портрет особи, яка вчинила злочини, передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК України. Встановлено, що здебільшого це чоловіки (62,8 %) віком від 30-ти до 65 років (81,4 %), громадяни України (100 %), які мають повну вищу (32 %) або професійно-технічну (28,9 %) освіту, несудимі (98,7 %), одружені (76,5 %). Вони обіймають посади державних та інших службовців нижчого та середнього рівнів. Усі особи, які вчиняють досліджувані суспільно небезпечні діяння, на час їх учинення є психічно здоровими та психічно стійкими, а тому не перебувають на психіатричному чи наркологічному обліках. Водночас можна припустити, що в частини корупціонерів, які вчиняють ці злочини, формується залежність – хабароманія.

Значна частина ознак суб'єктів таких деліктів обумовлена їх посадою як особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до якої зазвичай висувають нормативні вимоги щодо громадянства, освіти, досвіду роботи.

Суб'єкти злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, вчиняють зазначені делікти одноособово, однак, попри це, до зазначених діянь можуть бути причетними й інші особи (члени сім'ї та помічники). Мотиви й мета кримінально протиправної діяльності можуть бути різними й не завжди пов'язані з незаконним збагаченням.

Серед суб'єктів злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, слід виокремити як корупціонерів, які прагнуть приховати результати свого незаконного збагачення, так й інших кримінальних правопорушників, які обіймають чи обіймали посади осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, з інших причин (умовно їх можна назвати самовпевненими чи недбалими декларантами).

3. Серед детермінант кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, зазначено передусім про: **соціально-економічні фактори** (недостатній рівень економічного й соціального забезпечення суб'єкта

декларування), **суспільно-політичні** (міжнародний збройний конфлікт, корумпованість представників влади та відсутність політичної волі на протидію корупції), **організаційно-управлінські** (невжиття суб'єктами запобігання необхідних і достатніх заходів щодо надання роз'яснень антикорупційного законодавства, повідомлення суб'єкта декларування про необхідність подання декларації та строк такого подання, складнощі доказування декларування недостовірної інформації), **правові** (надмірна ускладненість і нестабільність норм антикорупційного законодавства в частині декларування, що обумовлює складнощі їх тлумачення та застосування, недосконалість підстав відповідальності за неподання декларації чи декларування недостовірної інформації, обмеження законодавця щодо строків і кількості можливостей подання виправленої декларації), **культурно-психологічні** (низький рівень моральних й етичних стандартів у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, відсутність ідеології державної служби, толерування корупції в суспільстві, психічна залежність окремих суб'єктів декларування від корупційних практик), **технічні** (недосконалість і технічні проблеми роботи реєстру декларацій, проблеми отримання ключа для електронно-цифрового підпису).

Зазначені чинники формують комплексну картину виникнення та поширення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, що потребує системного підходу до їх усунення.

Запропонована система детермінант максимально повно окреслює різнобічні аспекти, що можуть сприяти виникненню та поширенню кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, у суспільстві. Водночас ця система обумовлює необхідність застосування комплексного підходу до усунення виокремлених детермінант, які охоплюють майже всі сфери життєдіяльності суспільства.

РОЗДІЛ 3

СУБ'ЄКТИ І ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З КОРУПЦІЄЮ

3.1. Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією

Важливим елементом механізму запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, є діяльність суб'єктів, які забезпечують виявлення таких деліктів, розслідування відповідних кримінальних проваджень, а також уповноважені на запобігання їм. Саме вони забезпечують невідворотність відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення, формування в суспільстві нетерпимості до корупції, а отже, уможливають стримування громадян від корупційних практик.

Вивчення системи таких суб'єктів та аналіз їх повноважень дає змогу сформулювати пропозиції з удосконалення їхньої діяльності в контексті запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а також оптимізувати державний ресурс у протидії зазначеним кримінально караним деліктам.

За результатами антикорупційної реформи в Україні створено потужну систему органів, уповноважених на запобігання та протидію кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Ця система охоплює як спеціалізовані судові та правоохоронні інституції, так і не спеціалізовані. До них слід віднести передусім: 1) НАЗК; 2) НАБУ; 3) НПУ; 4) ДБР; 5) САП; 6) ВАКС; 7) інші суди; 8) антикорупційних уповноважених; 9) викривачів та ін. [170, с. 611-616].

Зауважимо, що такі спеціалізовані органи, як НАБУ та ВАКС, уповноважені протидіяти деліктам, передбаченим ст. 366-2, 366-3 КК України, які вчиняють переважно службові особи, що займають відповідальне чи особливо відповідальне становище. Тобто вони спеціалізуються на протидії топ-корупціонерам, яких, як свідчить практика, до кримінальної відповідальності притягують зрідка.

Натомість засуджують переважно службових осіб, що обіймають найнижчі щаблі в структурі державного апарату. Така ситуація була й раніше [72, с. 44-47]. Навіть після створення спеціальної триланкової антикорупційної системи (НАБУ, САП, ВАКС) протидія елітній корупції залишається на низькому рівні [210, с. 337].

Тому основний тягар виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, покладено на слідчих НПУ, які розслідують відповідні кримінальні провадження, і районні й міжрайонні суди, які здійснюють судовий розгляд таких проваджень.

Однак кількісні показники кримінального переслідування осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, не завжди забезпечують необхідні результати. Важливими є поодинокі факти притягнення до кримінальної відповідальності службових осіб, що займають відповідальне чи особливо відповідальне становище, оскільки це може мати значно сильніший запобіжний вплив на суб'єктів декларування з метою недопущення вчинення ними корупційних чи пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень [170, с. 612-615].

Ці правоохоронні й судові інституції застосовують переважно кримінально-правові заходи протидії деліктам, передбаченим ст. 366-2, 366-3 КК України. Пріоритетною в їхній діяльності є каральна, а не запобіжна функція, що обумовлено їх правовим статусом (у них значно менше повноважень щодо недопущення вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією). Водночас кримінальне переслідування суб'єктів декларування за вчинені ними делікти є важливим заходом запобігання вчиненню таких кримінальних правопорушень іншими особами.

НАЗК є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику у межах, визначених Законом України від 14 жовтня 2014 року й іншими законами, а також відповідає перед ВРУ, підконтрольній їй та підзвітний КМУ [188].

НАЗК є спеціалізованим органом у сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що впливає з його повноважень [188].

Відповідно до ст. 11 Закону України від 14 жовтня 2014 року, НАЗК має низку повноважень, що стосуються запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією:

1) здійснення контролю та перевірки декларацій суб'єктів декларування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування;

2) забезпечення ведення Єдиного порталу повідомлень викривачів, Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

3) координація в межах компетенції, методичне забезпечення та здійснення аналізу ефективності діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції;

4) ініціювання проведення службового розслідування, ужиття заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, надсилання до інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції матеріалів, що свідчать про факти таких правопорушень [188].

НАЗК проводить щодо декларацій, поданих суб'єктами декларування, такі *види контролю*: 1) щодо своєчасності подання; 2) щодо правильності й повноти заповнення; 3) логічний та арифметичний контроль. Саме ці види контролю надають можливість виявити факти неподання декларації та декларування недостовірної інформації, а також ужити відповідних заходів щодо припинення правопорушення [188].

Якщо за результатами контролю встановлено, що суб'єкт декларування не подав декларацію, НАЗК письмово повідомляє його про факт неподання декларації, і суб'єкт декларування повинен протягом десяти днів з дня отримання

такого повідомлення подати декларацію в порядку, визначеному ч. 1 ст. 45 зазначеного Закону (ч. 2 ст. ст. 51-2 Закону України від 14 жовтня 2014 року) [188].

Одночасно НАЗК письмово повідомляє про факт неподання декларації спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, а також керівнику державного органу, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування, їх апарату, юридичної особи публічного права про факт неподання декларації відповідним суб'єктом декларування (ч. 2 ст. 51-2 Закону України від 14 жовтня 2014 року) [188].

У разі встановлення НАЗК факту неподання декларації суддею, суддею КСУ агентство письмово повідомляє про такі обставини відповідно Вищій раді правосуддя або Голові КСУ (ч. 3 ст. ст. 51-2 Закону України від 14 жовтня 2014 року) [188].

Повну перевірку декларацій здійснюють на підставі ст. 51-3 Закону України від 14 жовтня 2014 року, вона полягає в з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірці на наявність конфлікту інтересів й ознак незаконного збагачення чи необґрунтованості активів. Її можуть проводити в період здійснення суб'єктом декларування діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а також протягом трьох років після припинення такої діяльності. Повній перевірці підлягають декларації службових осіб, які займають відповідальне й особливо відповідальне становище, суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, перелік яких затверджено НАЗК, а також декларації, подані іншими суб'єктами декларування, у разі виявлення в них невідповідностей за результатами логічного й арифметичного контролів [188].

НАЗК проводить повну перевірку декларації на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, із медіа й інших джерел, про можливе відображення в декларації недостовірних відомостей. Агентство визначає порядок відбору декларацій для проведення повної перевірки, черговість такої перевірки, забезпечує ведення черги декларацій, відібраних для проведення їх повної

перевірки, інформує суб'єкта декларування про включення поданої ним декларації до зазначеної черги декларацій [188].

У разі встановлення за результатами повної перевірки відображення в декларації недостовірних відомостей НАЗК письмово повідомляє про це керівника відповідного державного органу, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування, їх апарату, юридичної особи публічного права, у якому працює відповідний суб'єкт декларування, та спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції [188].

У разі виявлення за результатами повної перевірки ознак необґрунтованості активів НАЗК надає можливість суб'єкту декларування протягом десяти робочих днів надати письмове пояснення за таким фактом з відповідними доказами. У разі ненадання суб'єктом декларування в установлені строки письмових пояснень і доказів чи надання не в повному обсязі НАЗК інформує про це НАБУ та САП [188].

НАЗК упродовж останніх років постало перед значними складнощами та спробами підірвати його інституційну спроможність. Ідеться передусім про резонансне рішення КСУ від 27 жовтня 2020 року, яким фактично не лише скасовано повноваження цього органу, а й «знищено» підстави кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання декларації.

Схожим викликом для НАЗК стали обмеження, які впровадили з початком війни. Народні депутати заборонили НАЗК перевіряти декларації чиновників і проводити спецперевірки, а також перетворили обов'язок декларування на добровільну дію. З-поміж усіх антикорупційних органів такі «воєнні» обмеження найбільше стосувалися саме НАЗК. Також слід зазначити про затягнутий з боку парламенту й уряду процес ухвалення важливих для нашої країни Державної антикорупційної стратегії та програми у 2020–2023 роках. Стратегію прийняли в послабленій версії лише через 4,5 роки після завершення дії попередньої. Державну антикорупційну програму затвердили із затримкою у два місяці після законодавчого дедлайну – під заклики громадськості й НАЗК [200].

Обов'язок щодо вжиття заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, серед працівників НАЗК покладено на **підрозділ внутрішнього контролю НАЗК**. Діяльність цього підрозділу регламентовано ст. 17-1 Закону. Він створений з метою забезпечення доброчесності працівників НАЗК, забезпечення дотримання цього Закону в апараті НАЗК [188].

Підрозділ внутрішнього контролю НАЗК у контексті запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією серед працівників НАЗК, здійснює такі повноваження:

1) проводить контроль своєчасності подання та повну перевірку декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що подають працівники НАЗК, у порядку, визначеному Головою НАЗК;

2) проводить моніторинг способу життя працівників НАЗК;

3) перевіряє інформацію, що міститься у зверненнях фізичних або юридичних осіб, медіа, інших джерелах, зокрема отриману через спеціальну телефонну лінію, сторінку в мережі Інтернет, засоби електронного зв'язку НАЗК, щодо причетності працівників НАЗК до вчинення правопорушень тощо [188].

Суб'єктами запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, відповідно до ч. 1 ст. 51-2 Закону України від 14 жовтня 2014 року, є **державні органи, органи влади АРК, органи місцевого самоврядування, а також юридичні особи публічного права**. Вони зобов'язані перевіряти факт подання суб'єктами декларування, які в них працюють (працювали або входять чи входили до складу утвореної в органі конкурсної комісії, до складу Громадської ради доброчесності), відповідно до цього Закону декларацій та повідомляти НАЗК про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному ним порядку [188].

Повноваження цих органів, передбачені й іншими статтями антикорупційного закону, зокрема у ч. 1 ст. 53-1 (державні органи, органи влади АРК, органи місцевого самоврядування, юридичні особи публічного права та

юридичні особи, зазначені в ч. 2 ст. 62 цього Закону, мають забезпечити функціонування внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти пов'язаних із корупцією правопорушень), ч. 4 ст. 53-1 (органи, зазначені в ч. 1 ст. 53-1, і юридичні особи, зазначені в ч. 2 ст. 62 цього Закону, забезпечують викривачам умови для здійснення повідомлення про можливі факти пов'язаних із корупцією правопорушень, шляхом: 1) упровадження механізмів заохочення та формування культури повідомлення про можливі факти пов'язаних із корупцією правопорушень; 2) надання працівникам й особам, які проходять у них службу або навчання чи виконують певну роботу, методичної допомоги та консультацій щодо здійснення повідомлення про можливі факти пов'язаних із корупцією правопорушень; 3) організації та забезпечення розгляду повідомлень про можливі факти пов'язаних із корупцією правопорушень; 4) обов'язкового забезпечення функціонування у випадках, передбачених цим Законом, внутрішніх і регулярних каналів для повідомлення про можливі факти пов'язаних із корупцією правопорушень), ч. 6 ст. 53 (посадові й службові особи державних органів, органів влади АРК, посадові особи органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, їх структурних підрозділів у разі виявлення пов'язаного з корупцією правопорушення чи одержання повідомлення про вчинення такого правопорушення працівниками відповідних державних органів, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, їх структурних підрозділів, юридичних осіб, зазначених у ч. 2 ст. 62 цього Закону, зобов'язані в межах своїх повноважень ужити заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно, протягом 24 год, письмово повідомити про його вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції) [188].

Аналіз зазначених законодавчих положень надає можливість зрозуміти обсяг їх повноважень у контексті запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а також дає підстави стверджувати, що в Законі України від 14 жовтня 2014 року ці суб'єкти позначаються в певних випадках некоректно й неоднозначно, що не сприяє якісному правозастосуванню. В одних випадках, окрім державних органів, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування,

юридичних осіб публічного права, ідеться також про юридичних осіб, зазначених у ч. 2 ст. 62 цього Закону, а в інших – ні. Те саме стосується структурних підрозділів юридичних осіб: в одних випадках положення антикорупційного законодавства, що стосуються запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, поширюються на структурні підрозділи юридичних осіб, а в інших – ні.

Про можливі факти пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень можуть повідомляти *викривачі*. Визначення терміна «викривач» міститься в ст. 1 Закону України від 14 жовтня 2014 року. Це фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю в передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання [188].

Викривачі можуть реалізувати своє право щодо повідомлення про можливі факти пов'язаних із корупцією правопорушень через:

внутрішні канали повідомлення – способи захищеного (зокрема анонімного) повідомлення інформації викривачем керівнику або уповноваженому підрозділу (особі) органу, юридичної особи, у яких викривач працює, проходить службу чи навчання або на замовлення яких виконує роботу, а так само до органу вищого рівня, уповноважена особа якого здійснює контроль за дотриманням антикорупційного законодавства на підвідомчих підприємствах, в установах та організаціях;

зовнішні канали повідомлення – шляхи повідомлення інформації викривачем через фізичних чи юридичних осіб, зокрема через медіа, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки та ін.;

регулярні канали повідомлення – способи захищеного (зокрема анонімного) повідомлення інформації викривачем органам прокуратури, НПУ, НАБУ, ДБР, НАЗК [188].

Особливість діяльності цієї категорії суб'єктів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, полягає в тому, що вони можуть здійснювати таку викривальну діяльність з мотивів нетерпимого ставлення до пов'язаних із корупцією деліктів, але не за винагороду, оскільки право на винагороду має викривач, який повідомив про корупційний злочин, а кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2, 366-3 КК України, до таких не належать. Водночас деякі повідомлення про декларування недостовірної інформації можуть стосуватися недекларування активів у великих чи особливо великих розмірах. Тому слід розглянути можливість створення механізму отримання винагороди викривачу й за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2 КК України.

Найскладнішою в системі суб'єктів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, є система уповноважених суб'єктів.

У Законі України від 14 жовтня 2014 року можна виокремити три категорії таких суб'єктів:

1. **Уповноважені особи НАЗК.** Відповідно до ст. 13 Закону, це Голова, заступник Голови НАЗК, а також інші посадові особи, уповноважені Головою НАЗК. У контексті протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, вони мають право: безперешкодно входити до приміщень державних органів, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права та юридичних осіб, зазначених у ч. 2 ст. 62 цього Закону, за службовим посвідченням і мати доступ до документів та інших матеріалів, необхідних для проведення перевірки; вимагати необхідні документи й іншу інформацію; отримувати в межах своєї компетенції письмові пояснення від посадових осіб і службових осіб державних органів, органів АРК, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та їх посадових осіб, громадян та їх об'єднань; відповідно до розподілу обов'язків складати протоколи про адміністративні правопорушення у справах, що належать до компетенції НАЗК; проводити перевірки з питань, які цим Законом віднесено до повноважень НАЗК [188].

2. Уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції. Відповідно до ст. 13-1 Закону України від 14 жовтня 2014 року, вони утворюються (визначаються) в: Офісі Президента України, Апараті ВРУ, Секретаріаті КМУ, Секретаріаті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; апаратах Ради національної безпеки і оборони України, Рахункової палати, Верховного Суду, ВАКС, КСУ, Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; секретаріатах Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; апаратах і територіальних органах міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України (крім НАБУ, НАЗК); апараті Ради міністрів АРК, апаратах органів виконавчої влади АРК; обласних, Київській та Севастопольській міських, районних, районних у місті Києві державних адміністраціях; апаратах Верховної Ради АРК, обласних, районних, міських рад, Севастопольської міської ради, секретаріаті Київської міської ради; на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління державного органу (крім юридичних осіб, у яких відповідно до цього Закону затверджуються антикорупційні програми); у державних цільових фондах [188].

Керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа) підзвітний і підконтрольний керівнику відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування. Останній забезпечує гарантії незалежності уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) від впливу чи втручання в його роботу [188].

Уповноважений підрозділ (уповноважена особа) з метою запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, вживає таких заходів:

- 1) оцінює ризики вчинення таких деліктів і вживає заходів щодо їх усунення;
- 2) надає консультаційну допомогу в заповненні декларацій;
- 3) проводить перевірку факту її подання та повідомляє НАЗК про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій;
- 4) співпрацює з викривачами в цих питаннях;

5) організовує роботу внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти пов'язаних із корупцією правопорушень, отримує та організовує розгляд повідомленої через такі канали інформації;

6) здійснює моніторинг Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, з метою забезпечення дотримання відповідним органом вимог ч. 1 ст. 59 та ч. 2 ст. 65-1 Закону, повідомляє в письмовій формі керівника відповідного органу про вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, працівниками відповідного органу;

7) у разі отримання офіційної інформації стосовно вчинення працівником відповідного органу кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, здійснює моніторинг офіційного вебпорталу «Судова влада України», Єдиного державного реєстру судових рішень з метою отримання інформації щодо результатів розгляду відповідної справи судом;

8) організовує роботу й бере участь у службовому розслідуванні, яке проводять з метою виявлення причин та умов, що призвели до вчинення таких деліктів, за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції або приписом НАЗК;

9) інформує НАЗК у разі ненаправлення службою управління персоналом відповідного органу засвідченої в установленому порядку паперової копії розпорядчого документа про накладення дисциплінарного стягнення та інформаційної картки до розпорядчого документа про накладення (скасування розпорядчого документа про накладення) дисциплінарного стягнення на особу за вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, для внесення відомостей до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

10) веде облік працівників відповідного органу, притягнутих до відповідальності за вчинення таких кримінальних правопорушень [188].

З метою забезпечення діяльності уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) НАЗК затвердило наказом від 27 травня 2021 року

№ 277/21 Типове положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції, яким визначено основні завдання, функції та права уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) [194]. Серед них, зокрема, обов'язок подавати до НАЗК звіт щодо своєї діяльності.

Отже, керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа), з одного боку, підзвітний і підконтрольний керівнику відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування, а з другого – звітує НАЗК. Підзвітність і підконтрольність керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) керівнику відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування може поставити під сумнів об'єктивність і неупередженість зазначеного вище звітування. У таких випадках може виникнути потенційний або реальний конфлікт інтересів між уповноваженим підрозділом (уповноваженою особою) та керівником державного органу або місцевого самоврядування, у разі вчинення останнім або його підлеглими неподання декларації або декларування недостовірної інформації [163, с. 156].

Не зрозуміло, як керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа) може здійснювати контроль за проведенням заходів щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, щодо керівника відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування, якщо він йому підзвітний і підконтрольний. Зазначене є прямим порушенням заборони щодо недопущення реального чи потенційного конфлікту інтересів.

Змоделюємо ситуацію: Голова Національної поліції України несвоєчасно подав щорічну декларацію за 2022 рік. Цей факт був виявлений уповноваженим підрозділом (уповноваженою особою). Однак як саме повинен діяти уповноважений підрозділ (уповноважена особа), чи зобов'язаний він повідомити такого керівника, потенційного корупціонера, тобто особу, яка допустила це порушення, невідомо.

Постає логічне питання: у який спосіб і чи на достатньому рівні керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа) здійснює контроль за

дотриманням антикорупційного законодавства керівником відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування [163, с. 156].

Про значущість цієї та інших проблем діяльності відповідних суб'єктів свідчать положення Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки.

Зокрема, проблему 1.1.4 сформульовано так: «інститут уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції не повною мірою реалізує свій потенціал у зв'язку з недостатніми гарантіями автономності» [90]. В Антикорупційній стратегії цю проблему окреслено пунктом 2.1.4 [7].

Основними причинами, які стримують реалізацію уповноваженими підрозділами (особами) з питань запобігання та виявлення корупції їх потенціалу, є відсутність лідерської позиції керівника в утвердженні антикорупційних стандартів у діяльності інституції, нерозуміння та несприйняття керівником переваг від діяльності антикорупційного уповноваженого як незалежного професіонала, що забезпечує реалізацію антикорупційної політики в інституції; певна правова невизначеність у питанні утворення антикорупційного уповноваженого підрозділу (призначення/визначення антикорупційного уповноваженого) з питань запобігання та виявлення корупції в окремих державних органах, суб'єктах господарювання державного сектору економіки, а також правового статусу таких підрозділів (осіб); несформованість системи професійного розвитку антикорупційних уповноважених і нерозвинута їх професійна мережа; відсутність визначених пріоритетів у діяльності антикорупційних уповноважених; брак чітких гарантій автономії [90].

Відсутність лідерської позиції керівника в утвердженні антикорупційних стандартів у діяльності інституції обумовлена передусім недостатнім розумінням керівником інституції вимог антикорупційного законодавства щодо своєї лідерської місії, обов'язку впровадити систему запобігання корупції в діяльності інституції, обсягу та напрямів роботи із запобігання корупції, відповідальності за невиконання вимог законодавства щодо її належної організації та переваг від її ефективності, а також неузгодженістю законодавства, що регулює питання

підпорядкування, підзвітності й підконтрольності антикорупційних уповноважених на різних рівнях державного управління [90].

Правова невизначеність у питанні утворення антикорупційного уповноваженого підрозділу (призначення / визначення антикорупційного уповноваженого) в окремих державних органах і суб'єктах господарювання державного сектору економіки полягає в недостатній врегульованості питання можливості призначення уповноважених осіб у судах загальної юрисдикції, господарських структурах [90].

Наявність у правовому полі двох різних за своїм правовим статусом видів антикорупційних уповноважених (антикорупційних уповноважених у публічних інституціях, правовий статус яких визначено в ст. 13-1 Закону України від 14 жовтня 2014 року, й антикорупційних уповноважених з реалізації антикорупційних програм юридичних осіб, правовий статус яких визначено в ст. 62, 64 цього Закону) призводить до надмірно ускладненого правового регулювання та помилок у правозастосуванні [90].

У зв'язку з відсутністю системи професійного розвитку антикорупційних уповноважених як професіоналів, які забезпечують реалізацію антикорупційної політики в діяльності інституцій, і нерозвиненістю професійної мережі антикорупційних уповноважених постає потреба у створенні управлінської моделі організації навчання, що забезпечить підготовку кадрового резерву антикорупційних уповноважених, спеціалізоване навчання наявних антикорупційних уповноважених. Як окремий елемент системи потребує популяризації професія антикорупційного уповноваженого та підвищення цінності антикорупційної роботи для керівників інституцій публічного й приватного сектору [90].

Відсутність визначених пріоритетів у діяльності антикорупційних уповноважених є однією з причин поширеної практики неправильної організації та планування роботи за напрямом запобігання корупції в інституції, асоціювання функціональних обов'язків антикорупційного уповноваженого насамперед з організацією кампанії декларування та сприйняття як другорядних таких напрямів

роботи, як управління корупційними ризиками, проведення аналізу проєктів актів на предмет наявності корупціогенних факторів тощо [90].

Недостатній рівень автономії антикорупційного уповноваженого обумовлений передусім не конкретизованими в законодавстві гарантіями його незалежності, фактично необмеженою discreцією керівника інституції в питаннях зміни структури або штатного розпису, що призводить до переміщення або звільнення працівників антикорупційного уповноваженого підрозділу, недотриманням керівниками обов'язкових вимог щодо мінімальної штатної чисельності антикорупційного уповноваженого підрозділу, обмеженнями гарантій від незаконного звільнення за ініціативою керівника й залежністю розміру оплати праці працівників антикорупційного уповноваженого підрозділу від дискреційних рішень керівника інституції [90].

Зазначені чинники перешкоджають формуванню збалансованих систем запобігання корупції в державних органах, органах місцевого самоврядування, суб'єктах господарювання, а також впливають на ефективність антикорупційного комплаєнсу в кожній зі сфер реалізації державної політики на національному, регіональному й місцевому рівнях [90].

Отже, діяльність керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) необхідно цілком убезпечити від можливості втручання в їхню діяльність керівника відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування.

Керівник уповноваженого підрозділу (уповноважений орган) повинен мати інституційну незалежність, відокремленість, а також владні повноваження, тоді буде забезпечено належну його діяльність з питань запобігання та виявлення корупції в такому органі.

Одним з можливих способів розв'язання проблеми може стати підпорядкування керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) не керівнику відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування, а безпосередньо НАЗК.

Зміни в механізмі підзвітності й підконтрольності дають змогу розширити повноваження уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) і дадуть змогу

НАЗК володіти об'єктивною інформацією про реальний стан оцінки корупційних ризиків, факти порушення законодавства у сфері запобігання та протидії корупції, здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства у відповідному органі.

НАЗК повинно здійснювати не тільки координацію та методичне забезпечення діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб), а й бути їх єдиним контролюючим органом, якому вони будуть підзвітні. Адже такі уповноважені підрозділи (уповноважені особи), діючи де-юре на засадах самостійності та функціональної незалежності у відповідному органі, де-факто не можуть бути нейтральними й автономними, оскільки підпорядковуються керівнику органу, у якому працюють і за який відповідають.

Слід зауважити про розширення завдань уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) у частині декларування. Одним з основних таких завдань є перевірка факту подання суб'єктами декларування декларацій та повідомлення НАЗК про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному відповідно до Закону порядку. *Водночас слід наділити уповноважений підрозділ (уповноважену особу) повноваженням щодо проведення стосовно поданих декларацій такого виду контролю, як правильність і повнота заповнення декларації.*

У зв'язку із зазначеним пропонуємо внести зміни до ст. 13-1 Закону України «Про запобігання корупції», а саме:

1) частину шосту доповнити пунктом б такого змісту:

«б) проведення щодо декларацій, поданих суб'єктами декларування, таких видів контролів, як правильність і повнота заповнення та повідомлення Національного агентства про випадки неправильного чи неповного заповнення таких поданих декларацій у визначеному відповідно до цього Закону порядку;»;

2) у частині шостій цифри «б–8» замінити цифрами «7–9».

Необхідно також внести зміни до Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції,

затвердженого наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 27 травня 2021 року № 277/21:

1) пункт 1 розділу II доповнити підпунктом б такого змісту:

«б) проведення щодо декларацій, поданих суб'єктами декларування, таких видів контролів, як правильність і повнота заповнення та повідомлення Національного агентства про випадки неправильного чи неповного заповнення таких поданих декларацій у визначеному відповідно до Закону порядку;»;

2) у пункті 1 цифри «б–9» замінити цифрами «7–10»;

3) пункт 2 розділу II доповнити підпунктом 1б такого змісту:

«1б) проводить щодо декларацій, поданих суб'єктами декларування, таких видів контролів, як правильність і повнота заповнення, відповідно до пункту шостого частини б статті 13-1 Закону, і повідомляє Національне агентство про випадки неправильного чи неповного заповнення таких поданих декларацій у визначеному законодавством порядку;»;

4) у пункті 2 цифри «16–27» замінити цифрами «17–28».

Частина 5 ст. 51-1 Закону України від 14 жовтня 2014 року визначає, що передбачені в ч. 1 цієї статті види контролю щодо декларацій, поданих особами, які за посадами, які вони обіймають, належать до кадрового складу розвідувальних органів України та/або посади, перебування на яких пов'язане з державною таємницею у зв'язку з безпосереднім здійсненням такими особами оперативно-розшукової, контррозвідувальної, розвідувальної діяльності, а також особами, які претендують на зайняття таких посад, й особами, які припинили діяльність, проводять уповноважені підрозділи (уповноважені особи) відповідних державних органів чи військових формувань у порядку, що визначений НАЗК [188].

Це дасть змогу запобігти певній кількості випадків внесення недостовірних відомостей до декларацій. За результатами аналізу практики, навіть частина слідчих НПУ не знає, до якої категорії належать їхні посади – «Б» чи «В».

Запропоновані законодавчі зміни узгоджуватимуться з повноваженнями НАЗК, передбаченими статтею 55-1 Закону, щодо проведення контролю стосовно декларацій, поданих суб'єктами декларування.

Один і той самий уповноважений підрозділ/одна й та сама уповноважена особа з питань запобігання та виявлення корупції, який/яка здійснює заходи запобігання стосовно декількох осіб або певної категорії корупціонерів, може діяти як на спеціально-кримінологічному, так й індивідуальному рівнях. Наприклад, якщо уповноважений підрозділ (уповноважена особа) застосовує почергово профілактичні заходи стосовно декількох осіб в окремому органі або установі, ідеться про індивідуальне запобігання. Якщо ж він (вона) здійснює профілактичні заходи щодо певної групи одночасно – це спеціально-кримінологічний рівень.

Керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа) у межах запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, може вивчати особистість суб'єкта декларування, передусім того, хто займає відповідальне або особливо відповідальне становище (у зв'язку з наявністю високих корупційних ризиків), а також надавати йому допомогу з метою недопущення вчинення ним таких деліктів.

Одним із повноважень уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи), визначених пп. 14 п. 2 розділу II Положення, є надання консультаційної допомоги в заповненні декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [188].

Водночас доцільно передбачити обов'язок проведення уповноваженими підрозділами (уповноваженими особами) роз'яснювальної роботи в частині недопущення вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, під час кампанії декларування, з огляду на важливий елемент: надавати роз'яснення не тільки за ініціативою суб'єкта декларування, коли останній звертається за роз'ясненням, а кожному працівнику з необхідністю проведення так званого інструктажу й занесенням відомостей про це до відповідного журналу інструктажів.

Отже, з початком щорічної кампанії декларування уповноваженим підрозділом (уповноваженим органом) з кожним працівником буде проведена відповідна консультаційна (роз'яснювальна) робота, що дасть змогу зменшити кількість фактів внесення недостовірної інформації до декларації суб'єктами декларування (принаймні до щорічних декларацій) [163, с. 159].

3. У визначених законом юридичних особах для реалізації антикорупційної програми призначають *особу, відповідальну за реалізацію антикорупційної програми* (далі – *Уповноважений*). Ідеться про дві категорії юридичних осіб: 1) державні, комунальні підприємства, господарські товариства (у яких державна або комунальна частка перевищує 50 відсотків), де середньооблікова чисельність працівників за звітний (фінансовий) рік перевищує п'ятдесят осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період перевищує 70 млн грн; 2) юридичні особи, які є учасниками процедури закупівлі відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі», якщо вартість закупівлі товару (товарів), послуги (послуг), робіт дорівнює або перевищує 20 млн грн [188].

Уповноважений є посадовою особою юридичної особи, що призначається відповідно до законодавства про працю керівником юридичної особи або її учасниками (засновниками) у порядку, передбаченому ухваленою антикорупційною програмою (ст. 64 Закону України від 14 жовтня 2014 року) [188].

Повноваження Уповноваженого, на відміну від інших суб'єктів запобігання та протидії пов'язаним з корупцією правопорушенням, не визначено окремою статтею Закону України від 14 жовтня 2014 року. Водночас аналіз ст. 63 цього Закону дає підстави виокремити положення, які стосуються його повноважень.

Антикорупційна програма може містити, зокрема, такі положення: права й обов'язки Уповноваженого як посадової особи, відповідальної за запобігання корупції, і підпорядкованих йому працівників (у разі їх наявності); порядок регулярного звітування Уповноваженого перед засновниками (учасниками) юридичної особи; умови конфіденційності інформування Уповноваженого працівниками про факти підбурення їх до вчинення корупційного

правопорушення або про вчинені іншими працівниками чи особами корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; процедуру інформування Уповноваженого працівниками про виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів, а також порядок урегулювання виявленого конфлікту інтересів; порядок проведення індивідуального консультування Уповноваженим працівників юридичної особи з питань застосування антикорупційних стандартів і процедур [188].

Водночас, щоб визначити права й обов'язки Уповноваженого як посадової особи, відповідальної за запобігання корупції, необхідно в Законі України від 14 жовтня 2014 року передбачити його завдання.

З огляду на викладене вище, Закон України від 14 жовтня 2014 року необхідно доповнити статтею 64-1 в такій редакції:

«Стаття 64-1. Основні завдання Уповноваженого

Основними завданнями Уповноваженого є:

1) здійснення заходів щодо виконання (реалізації) Антикорупційної програми;
2) організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, внесення керівнику такого органу відповідних пропозицій;

3) за фактом виявленого під час заходів щодо оцінки корупційних ризиків порушення Антикорупційної програми, вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення ініціювання перед керівником питання проведення внутрішнього розслідування в порядку, передбаченому розділом XV Антикорупційної програми;

4) регулярне звітування перед засновниками (учасниками) юридичної особи;

5) отримання інформації від працівників про факти підбурення їх до вчинення корупційного правопорушення або про вчинені іншими працівниками чи особами корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

6) отримання інформації від працівників про виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів, а також ужиття заходів щодо врегулювання виявленого конфлікту інтересів;

7) проведення індивідуального консультування працівників з питань застосування антикорупційних стандартів і процедур» [170, с. 615].

Увагу слід зосередити на невиконанні уповноваженими підрозділами (уповноваженими) особами своїх безпосередніх обов'язків, що стосуються запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Їх невиконання чи неналежне виконання може безпосередньо призвести до неподання декларації чи декларування недостовірної інформації. У випадку невиконання зазначеного обов'язку працівники уповноваженого підрозділу можуть бути притягнуті до відповідальності, передбаченої ст. 172-9 КУпАП за нежиття заходів щодо протидії корупції [112]. Така бездіяльність трапляється на практиці й призводить до незаконного притягнення до кримінальної відповідальності. Наприклад, ухвалою Дніпровського апеляційного суду від 12 грудня 2023 року апеляційну скаргу захисника на вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпра від 11 липня 2023 року задоволено та вирок обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України, скасовано у зв'язку з таким. Обвинувачена обіймала посаду начальника відділу служби матеріально-технічного й адміністративно-господарського забезпечення ПУМА ДП «Укрхімтрансміак». Водночас у матеріалах кримінального провадження немає відомостей про виконання уповноваженими особами ДП встановлених законом обов'язків щодо виявлення факту неподання особою щорічної декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», за 2020 рік і звернення за цим фактом до НАЗК у порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання корупції»; немає і повідомлення про факт неподання або несвоєчасного подання нею декларації за 2020 рік з боку уповноважених осіб цього органу. З цього вбачається, що обвинувачена не отримувала від НАЗК передбаченого законом повідомлення про неподання нею декларації, отримання якого безумовно свідчило б про наявність у неї обов'язку подати таку декларацію, а подальше невиконання припису уповноваженого органу – про умисність її дій [215].

З метою вдосконалення системи суб'єктів, уповноважених на запобігання та протидію кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, слід акцентувати на необхідності збалансування їхньої діяльності, усунення повноважень, які дублюються, забезпечення ефективної координації їх діяльності. Розпорошеність повноважень та їх дублювання не спрощує, а, навпаки, ускладнює протидію корупції [12, с. 254], а відсутність координації, комунікації та взаємодії між спеціальними суб'єктами запобігання корупції призводить до неефективної, несистемної, неорганізованої, несвоєчасної, подекуди незаконної їх діяльності в протидії корупційній злочинності. Пропонується навіть створення дорадчого органу при КМУ на кшталт Національної ради з питань профілактики злочинності, що вирішить питання щодо комунікативної поведінки між усіма суб'єктами, що здійснюють заходи з протидії корупційній злочинності, дасть поштовх для створення ефективної, оперативної, соціальної антикорупційної системи в державі [198, с. 442].

Нерозв'язаними лишаються проблеми, які позначаються на запобіганні та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Серед таких проблем виокремимо: 1) необхідність пропорційного збільшення кількості працівників НАБУ, прокурорів САП, суддів ВАКС і працівників апарату суду, оскільки від спроможності кожної з цих інституцій залежить ефективність роботи всієї ланки НАБУ–САП–ВАКС; 2) забезпечення права НАБУ на автономне прослуховування (необхідне законодавство було прийнято ще восени 2019-го, але прописані в ньому норми й досі не реалізовано на практиці; СБУ має необхідне обладнання, і НАБУ може отримувати його за запитом); 3) для ефективних антикорупційних розслідувань необхідне створення незалежного органу, який відповідатиме за проведення експертиз у справах про корупцію на високому рівні; 4) скасування «поправок Лозового» (наслідки їх застосування вже проглядаються в рішеннях про закриття кримінальних проваджень у низці справ через, на думку суддів, неправильного суб'єкта подовження строків досудового розслідування, ідеться, зокрема, про справи «Укрзалізниці», братів Дубневичів, Ощадбанку, перший епізод справи «Роттердам+», справу Альперіна) [200].

Виокремимо зауваження щодо НАЗК у звіті за результатами його першого незалежного аудиту. Зокрема, аудитори зазначили, що всупереч положенням Закону України «Про доступ до публічної інформації» НАЗК не публікує в повному обсязі власних нормативно-правових актів, актів індивідуальної дії та проєктів рішень, що підлягають обговоренню. Не оприлюднювали також правила логічного й арифметичного контролю е-деклярацій (попри численні заклики з боку громадськості до їхнього оприлюднення та вдосконалення) та низка інших документів, як-от правила перевірки деклярацій окремих співробітників СБУ, НАБУ. Зауважимо, що Єврокомісія у своєму звіті теж акцентувала, що недоліки в правилах автоматизованого контролю е-деклярацій досі наявні, і НАЗК має розглянути їх у середньостроковій перспективі [200].

До запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, дотичні й інші суб'єкти. Зокрема, Ю. В. Дем'янчук виокремлює неспеціалізованих суб'єктів, пов'язаних зі спеціалізованими суб'єктами спільною метою, а також інформаційними, координаційними та правовими зв'язками, зокрема: комерційні та некомерційні організації з різними формами власності, підприємства й установи, громадські, міжвідомчі та місцеві комісії, асоціації, фонди; політичні партії та масові громадські організації, що діють на підставі статутів і положень та мають вертикальну й горизонтальну структури на різних рівнях; медіа; об'єднання та молодіжні формування; профспілки; громадські організації і формування, створювані на добровільних засадах [88, с. 95].

Серед цих суб'єктів слід виокремити медіа, адже саме матеріали розслідувань журналістів неодноразово давали змогу викрити топ-високопосадовців у декляруванні недостовірної інформації. Медіа також є вагомим стримувальним аргументом, який сприяє забезпеченню прозорості деклярування та змушує в певних випадках задеклярувати активи, які знаходяться у власності чи якими користується суб'єкт деклярування. Не випадково розвинену й ефективну діяльність журналістів та медіа визнають одним із маркерів повноцінної демократичної держави [108, с. 6].

Активні суб'єкти громадянського суспільства є найефективнішими комунікаторами з громадянами України щодо успіхів і невдач в антикорупційній діяльності. Подекуди саме від їхньої оцінки та позиції залежать результативність роботи певних органів державної влади, аргументованість прийнятих рішень у сфері протидії корупції тощо. У поєднанні з активним використанням медіа, соціальних мереж, фінансової підтримки міжнародними донорами, вплив громадських організацій, що здійснюють антикорупційну активність в Україні, надзвичайно вагомий [210, с. 348].

Перемогти корупцію можна тільки шляхом залучення інститутів громадянського суспільства, оскільки саме воно найбільше зацікавлене в такій перемозі. Це вкрай необхідно в умовах відчуження суспільства від влади. Залучаючи громадські організації до повноцінного співробітництва під час розв'язання проблеми такого масштабу, держава отримує шанс підвищити довіру громадян, а отже, шанс на досягнення поставленої мети. Без залучення громадськості не можна приборкати низову корупцію, оскільки на нижніх рівнях управління корупція малочутлива до владних імпульсів, що йдуть зверху, але може бути потіснена тільки внаслідок напору знизу зусиллями громадян й інститутів громадянського суспільства [145, с. 92].

3.2. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією

Необхідність здійснення наукових пошуків, присвячених заходам запобігання корупції як одній з найактуальніших проблем сучасності, не викликає сумнівів. Особливої значущості такі кримінологічні дослідження набули з початком повномасштабного російського вторгнення в Україну, адже в умовах війни корупція становить безпосередню загрозу безпеці держави. У цьому зв'язку визначення комплексу ефективних загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, з огляду на

необхідність мінімізації намагань суб'єктів декларування приховати свої матеріальні активи, є актуальним як для розвитку науки кримінології, так і для практики нормотворення і правозастосування. Свого часу Арістотель у праці «Політика» зазначав: «Найголовніше для всякого державного устрою – це за допомогою законів та інших норм влаштувати справу так, щоб посадовим особам неможливо було наживатися» [8, с. 135]. Саме підстави кримінальної відповідальності за злочини, передбачені в ст. 366-2, 366-3 КК України, є важливими елементами такого «влаштування справи». Тому запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, є водночас запобіганням корупційним деліктам.

Запобігання злочинності, на думку знаного вченого-кримінолога А. Ф. Зелінського, передбачає систему заходів, які застосовує суспільство з метою стримування зростання рівня злочинності й зниження її реального рівня шляхом усунення та нейтралізації причин та умов, що їй сприяють, а також запобігання конкретним кримінальним правопорушенням [105, с. 140]. Запобігання суспільно небезпечним діям, зауважує А. А. Вознюк, – це діяльність фізичних і юридичних осіб, спрямована на профілактику, відвернення та припинення суспільно небезпечних діянь. Запобігання суспільно небезпечним діям повинне мати тричленну структуру й охоплювати:

- 1) профілактику – усунення причин та умов їх учинення;
- 2) відвернення – недопущення суспільно небезпечних діянь особами, у яких виник умисел, однак вони не вчинили жодних підготовчих дій;
- 3) припинення – зупинення (переривання) тих суспільно небезпечних діянь, що вже розпочалися, але ще не завершилися: готування, замаху, а також продовжуваного й такого, що триває, злочинів. Припинення злочину – це недопущення доведення його до кінця чи настання його суспільно небезпечних наслідків [62, с. 159-160].

Для запобігання кримінально протиправній діяльності необхідно реалізовувати комплекс соціально-економічних, політичних, організаційно-управлінських, виховних, технічних, правових та інших заходів. Кримінальні

правопорушення, пов'язані з корупцією, не є винятком. Лише за умови застосування комплексу заходів можна сподіватися на належну антикорупційну поведінку суб'єкта декларування [165, с. 544].

У кримінологічній науці сформувалися різні погляди щодо системи заходів запобігання злочинності. Наприклад, І. Г. Богатирьов й А. М. Бабенко пропонують чотири рівні запобігання: перший – загальносоціальне запобігання (містить комплекс політичних, соціально-економічних і культурно-виховних заходів); другий – спеціально-кримінологічне запобігання (сукупність запобіжних заходів, які використовують держава та громадські інституції в соціальних групах і колективах); третій – індивідуальне запобігання злочинності (заходи, спрямовані на конкретну особу; передбачає вивчення поведінки та способу життя осіб з високою ймовірністю вчинення кримінального правопорушення, виявлення несприятливих умов довколишнього середовища на особу, схильну до вчинення кримінального правопорушення, визначення криміногенної ситуації, яка полегшує вчинення кримінального правопорушення); четвертий – регіональне запобігання злочинності як допоміжна система загальнодержавного запобігання (розгалужена система, що охоплює своїм впливом усі види злочинності в містах, областях, районах, селищах, поселеннях міського типу, тобто в межах усієї країни) [10, с. 114]. Водночас науковий підхід О. М. Джужі та Ю. Ф. Іванова видається виваженішим. Автори залежно від ієрархії причин та умов злочинності розрізняють три основні рівні запобігання: загальносоціальний, соціально-кримінологічний та індивідуальний [107, с. 112].

Розглянемо передусім загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, які безпосередньо пов'язані із заходами запобігання кримінально караним корупційним деліктам. Слушно зауважує М. І. Мельник, що загальносоціальне запобігання за характером і масштабом профілактичного впливу є головним у системі запобігання корупції [143, с. 375].

Мають рацію вчені в тому, що загальносоціальне запобігання пов'язане майже з усіма соціально-економічними перетвореннями в нашій державі.

Реформування господарського механізму, формування ринкових відносин як засад ефективної економіки, забезпечення соціального та правового захисту є передумовою ліквідації, обмеження, нейтралізації криміногенних факторів, що слугують підґрунтям учинення злочинів [219, с. 41]. Загальносоціальне запобігання – це позитивний ефект виваженої соціальної політики, спрямованої передусім на виконання загальних економічних і соціальних завдань держави. Його здійснення знижує рівень безробіття, підвищує життєві стандарти, створює необхідні умови для легального одержання громадянами достатніх прибутків, сприяє створенню міцного базису для нормального функціонування всіх соціальних сфер, виховання дітей та молоді, оздоровлення морального клімату в суспільстві, упровадження високих моральних цінностей, дотримання демократичних засад тощо [126, с. 143]. Загальносоціальний рівень запобігання вирізняється тим, що його складові є невід’ємною частиною соціально-економічного розвитку, поліпшення морально-психічної та духовної сфер суспільства [124, с. 53–54]. Оскільки загальний рівень запобігання суспільно небезпечним діянням стосується всіх осіб, поведінка яких є як правомірною, так і кримінально протиправною, то й заходи цього рівня розраховані на невизначене коло суб’єктів (наприклад, підвищення матеріального добробуту населення, протидія безробіттю, реформування правоохоронної системи – це заходи, що стосуються запобігання всім злочинам, зокрема й окремим видам злочинів) [62, с. 160]. Тому загальносоціальними заходами запобігання злочинам пропонують вважати сукупність ефективних заходів соціально-економічного, правового, ідеологічного, організаційно-управлінського, культурно-виховного змісту, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин й усунення чи нейтралізацію детермінант злочинності [131, с. 111–117].

З огляду на особливості кримінальних правопорушень, пов’язаних із корупцією, слід виокремити соціально-економічні, суспільно-політичні, культурно-виховні, організаційно-управлінські, технічні, правові заходи запобігання таким деліктам. Їх проводять в органах державної влади всіх рівнів і в різних сферах життєдіяльності суспільства. Водночас їх поділ за сферами є

умовним, оскільки віднесення певного заходу до певної групи є дискусійним (наприклад, певний захід може бути як правовим, так й організаційно-управлінським).

Соціально-економічні заходи є основою ефективної державної політики із запобігання корупції загалом і кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, зокрема. Ідеться про зміцнення економіки, зокрема шляхом протидії тіньовій економіці держави, встановлення конкурентної заробітної плати за працю тощо. Ми поділяємо підхід, за яким першочерговим кроком має бути підвищення рівня життя людей, що потребує проведення відповідних реформ [76, с.104].

Очевидно, що високе фіскальне навантаження на бізнес, неефективні й негнучкі видатки, а також непрозорість державних фінансів спричиняють тінізацію економіки та підвищення рівня корупції. Тому підґрунтям успішного загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, є насамперед сталий економічний розвиток, формування базових передумов економічного зростання через утримання низького рівня інфляції та створення стійкої фінансової системи [165, с. 544].

До основних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, соціально-економічного спрямування насамперед можна віднести: 1) посилення фінансової та фіскальної дисципліни (посилення фінансового контролю за цільовим й ефективним використанням бюджетних коштів, унеможливлення корупційної практики у сфері держзакупівель); 2) підвищення ефективності державних видатків; 3) підвищення прозорості державних фінансів (щомісячне оприлюднення інформації про стан виконання бюджету й позабюджетних фондів у мережі Інтернет; розширення інформації, яку подають під час прийняття бюджету й разом з річним звітом про його виконання); 4) поліпшення управління державними фінансами [6, с. 49].

Важливу роль у таких соціально-економічних заходах відіграє механізм державного регулювання оплати праці. Він ґрунтується на співвідношенні таких складових, як мінімальна заробітна плата, граничні розміри її зростання в період інфляції, податкова політика; загальний порядок індексації доходів, форми й

системи оплати праці тощо; розміри тарифних ставок та окладів, доплат і надбавок; середня заробітна плата [141]. Опитані суб'єкти декларування (166 респондентів, 34,7 %) також акцентують увагу на необхідності підвищення оплати праці, рівня матеріального забезпечення, соціального та правового захисту суб'єктів декларування (додаток В).

Забезпечення належної заробітної плати є дієвим заходом загальносоціального запобігання корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням, адже гідна оплата праці працівників зменшує стимул до вчинення корупційних діянь, зокрема отримання неправомірної вигоди, незаконного збагачення, і як результат – порушення вимог фінансового контролю, пов'язаних із декларуванням. Однак встановлення належної матеріальної винагороди за виконання професійних обов'язків – не єдина передумова формування чесного, компетентного та дисциплінованого апарату. До таких умов можна також віднести: дотримання принципу відбору й просування кадрів на основі об'єктивної оцінки їх професійної придатності, стабільність правових норм, які регламентують відносини, пов'язані з просуванням особи кар'єрними сходами (у службовій або іншій діяльності), надання соціального пакету, а також моральних винагород за результатами виконання професійних обов'язків. Це надає особі можливість планувати кар'єру, підвищувати кваліфікацію, створювати позитивний імідж як для себе, так і для місця роботи загалом [87, с. 41–42].

Наступний вид загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, на яких слід зосередити увагу, – це *суспільно-політичні заходи*. Учені-кримінологи зауважують, що нині загальносоціальний рівень запобігання злочинності послаблений через наявність різних негативних соціально-економічних і політичних процесів, які ускладнюють життєдіяльність членів суспільства [123, с. 53–54]. Війна в Україні погіршує ситуацію – знижує економічне зростання, сприяє тінізації економіки, сповільнює процеси реформ, зокрема антикорупційних, перешкоджає успішній реалізації антикорупційної державної політики загалом. Отже, одним із найпріоритетніших суспільно-політичних заходів запобігання є закінчення міжнародного збройного

конфлікту в Україні, який є міжнародним і триває з лютого 2014 року [55, с. 57; 70, с. 23].

З початком повномасштабного вторгнення Президент України підписав Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 3 березня 2022 року [196], яким було відтерміновано строк подання фізичними особами документів, подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства в документальній та/або електронній формі, на строк до трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період обов'язку подати документи. До жовтня 2023 року обов'язку декларування не було встановлено, але таке право цілком реально було реалізувати на добровільних засадах. Водночас міжнародні організації, зокрема Міжнародний валютний фонд, Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Transparency International та інші, очікували від нашої країни відновлення кампанії декларування. Адже, очевидно, її відсутність породжувала негативні наслідки для антикорупційної політики держави, гальмуючи процес інтеграції України до Європейського Союзу. Зрештою прийняттям Закону України від 20 вересня 2023 року № 3384-IX обов'язки декларування було повернуто [182].

Ще однією глобальною проблемою, яку прирівнюють до війни в Україні, є корупція. Тому важливим є *формування політичної еліти, яка володітиме політичною волею щодо здатності ефективно протидіяти корупційним деліктам*. Адже саме в руках політичної еліти всі важелі впливу на формування вищих посад в органах державної влади. І саме втручання у формування цих посад на конкурсних засадах, а також призначення на посади державних службовців з найближчого оточення, а не за професійною ознакою, негативно впливає на рівень корупції в державі. Водночас що вищий рівень корупції в державі, то складніше протидіяти їй, усунути її причини й умови. Що вищий рівень корупції в судових, правоохоронних чи контролюючих органах, то складніше застосовувати юридичні підстави відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією.

О. О. Кваша слушно акцентує на необхідності розроблення науково обґрунтованого механізму політичного впливу керівництва держави на ефективність заходів протидії корупції в Україні [110, с. 363].

Заслуговує на увагу і пропозиція Д. Г. Михайленка, який у контексті подолання «фактора політичної волі» окремим шляхом підвищення ефективності антикорупційного механізму держави пропонує визнати передання правоохоронних функцій з протидії корупції політичній опозиції, яка має бути сформована відповідно до конституційних правил і практик, які слід законодавчо регламентувати. Влада повинна мати повноваження щодо прийняття найважливіших політичних рішень і розпорядження національними коштами та ресурсами, а опозиція в цей час повинна мати повноваження здійснювати антикорупційну діяльність, зокрема щодо найвищих посадових осіб держави через відокремлені й не залежні від інших органів державної влади правоохоронні органи [146].

Слід також забезпечити незалежність медіа, недопущення втручання в їх діяльність, оскільки вони беруть активну участь не лише у викритті осіб, які вчиняють корупційні чи пов'язані з корупцією делікти, а й допомагають проведенню антикорупційних реформ і здатні зробити вагомий внесок у формування верховенства права, доброчесності, а також культури негативного ставлення до корупції.

Не менш важливим видом загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, є *культурно-виховні заходи*, планування та здійснення яких проводять не лише заради протидії та запобігання злочинам, а й для підвищення рівня правової культури й свідомості населення [83, с. 20–21], формування моральної позиції, орієнтованої на професійне, чесне, добросовісне, правомірне виконання професійних обов'язків державними службовцями всіх рівнів. Потреба в цих заходах обумовлена тим, що «зміна політичного й соціально-економічного устрою в Україні сприяла певному зсуву у свідомості її громадян, коли визначальним стала наявність грошей, поступившись іншим цінностям, перш за все моральним, з якими народилось і виросло не одне покоління українців» [223, с. 376], тому нині «значна частина

населення втратила суспільно корисні орієнтири та прагне лише матеріального збагачення» [5, с. 430].

Серед *організаційно-управлінських* заходів передусім слід забезпечити належну реалізацію Державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії, що містить чіткі переліки заходів, яких слід ужити з метою мінімізації корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень.

Коли йдеться про організаційно-управлінські заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, слід зазначити про наявну в Україні систему суб'єктів запобігання і протидії корупції та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень. Ідеться не лише про спеціалізовані антикорупційні інституції, такі як НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС, а й інші судові та правоохоронні інституції, які відіграють важливу роль у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, – НПУ, суди загальної юрисдикції. Саме оптимізація та координація діяльності всієї системи органів, задіяних у справі протидії зазначеним деліктам, дасть змогу досягти бажаних результатів. Необхідно розв'язати проблеми, які перешкоджають ефективному функціонуванню системи суб'єктів запобігання та протидії корупції та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень. На деяких із них акцентують міжнародні інституції. Наприклад, Єврокомісія у відповідному звіті за 2023 рік у контексті посилення боротьби з корупцією в Україні рекомендує усунути необґрунтовані правові обмеження повноважень НАЗК з перевірки декларацій з метою забезпечення ефективності системи електронного декларування активів без шкоди для правил, які застосовують для захисту національної безпеки під час збройного конфлікту [238, с. 31].

У контексті реалізації організаційно-управлінських заходів слід орієнтуватися на такі основні принципи антикорупційної політики на 2021–2025 роки:

1) оптимізація функцій держави й місцевого самоврядування, реалізація чого передусім передбачає: усунення дублювання повноважень різними органами; тимчасове припинення реалізації малоефективних повноважень, що

супроводжуються високим рівнем корупції, до запровадження належних процедур, які мінімізуватимуть відповідні корупційні ризики; усунення випадків реалізації одним і тим самим органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики;

2) цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади й органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності;

3) створення на противагу наявним корупційним практикам зручніших і законних способів задоволення потреб фізичних та юридичних осіб [190].

Розглядаючи організаційно-управлінські заходи запобігання, особливу увагу насамперед слід зосередити на підвищенні рівня фахової підготовки працівників уповноважених органів. Вважаємо за доцільне дотримання практики системного навчання працівників уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, які діють у державних органах й органах місцевого самоврядування, з метою підвищення ефективності їх роботи із запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Важливим є залучення працівників НАЗК до розроблення освітніх програм з метою підвищення їх кваліфікації, насамперед до програм навчання або обміну досвідом у країнах, які є лідерами за Індексом сприйняття корупції, тобто країн з високою ефективністю реалізації державних антикорупційних програм.

До організаційно-управлінських заходів на цьому рівні слід віднести: 1) встановлення ефективного парламентського контролю за діяльністю вищих посадових осіб органів державної влади; 2) проведення незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності НАБУ та САП за участю незалежних експертів; 3) забезпечення дотримання на практиці правил підслідності з притягненням до відповідальності прокурорів, які допустили їх порушення; 4) налагодження ефективної взаємодії між НАБУ, САП та іншими державними органами (насамперед органами досудового розслідування, органами прокуратури, НАЗК, АРМА, Державною службою фінансового моніторингу) тощо; 5) створення

прозорої та відкритої процедури відбору кадрів до державних органів влади на конкурсній основі [190].

У контексті організаційно-управлінських заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, необхідно зосередити увагу на *технічних заходах*, які забезпечують автоматизацію визначених законодавством процесів діяльності уповноважених суб'єктів. Зокрема, ідеться про модернізацію та оптимізацію роботи Реєстру декларацій, держателем якого є НАЗК, відповідно до п. 3 розділу I Порядку формування, ведення та оприлюднення (надання) інформації Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженого наказом НАЗК від 23 липня 2021 року № 448/21 [193].

Опитані суб'єкти декларування в контексті цього пропонують розширення функціоналу автоматичного виявлення помилково та / або неправильно введених даних у момент заповнення декларації (211 респондентів, 44,1 %), а також модернізацію Реєстру декларацій, оптимізацію його роботи (наприклад, розроблення технічної можливості автоматичного заповнення відповідних розділів декларації інформацією з наявних реєстрів і баз даних) (188 респондентів, 39,3 %) (додаток В).

Окремі респонденти зазначають, що вагомою є потреба в нормальному ресурсі для декларування. Сайт хоч і сучасний, проте незрозуміло, де як і що вказувати. Пропонується розроблення можливості автоматичного заповнення певних розділів (форм) декларації з інших реєстрів, а також запровадження онлайн підтримки, де людина зможе написати свою проблему або питання під час заповнення й оперативно одержати на нього відповідь. Окремі респонденти також зауважують про відсутність інтеграції державних реєстрів й інших баз різних міністерств (додаток В).

В. М. Трепак дійшов висновку про необхідність удосконалення системи логічного й арифметичного контролю декларацій, включення до неї аналітичних модулів і під'єднання до всіх державних реєстрів [210, с. 315].

Справді, робота Реєстру декларацій має бути максимально спрощеною та передбачуваною, чому сприяла б цілковита автоматизація наповнення відомостей під час подання декларації. Видається, що наразі, з огляду на останні нормативні зміни, внесені наказом НАЗК від 6 грудня 2023 року № 282/23, передбачено функціонування зручних інтерфейсів і сервісів, що за ініціативою зареєстрованого в Реєстрі декларацій суб'єкта декларування дають йому змогу безоплатно отримувати відомості стосовно себе та членів своєї сім'ї з інформаційно-комунікаційних і довідкових систем, реєстрів, баз даних, зокрема тих, що містять інформацію з обмеженим доступом, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, до яких Національне агентство має автоматизований доступ, з метою заповнення декларацій [185]. І така практика вдосконалення роботи Реєстру має бути продовжена, зокрема, наступним кроком могло б бути розроблення технічної можливості автоматичного заповнення відповідних розділів декларації інформацією з наявних зазначених вище реєстрів та баз даних.

Аналіз системи загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, буде неповним без розгляду правових заходів. Фактично більшість соціально-економічних, суспільно-політичних, культурно-виховних, організаційно-управлінських і технічних заходів можуть бути реалізовані за наявності правових підстав.

Правові заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, полягають передусім в удосконаленні чинного кримінального, кримінального процесуального, адміністративного, цивільного й іншого законодавства задля обмеження фактів вчинення цих деліктів. Ідеться про: 1) удосконалення підстав застосування заходів кримінально-правового характеру в кримінальних провадженнях щодо корупційних і пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушеннях; 2) узагальнення слідчої та судової практики притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних і пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень, що забезпечить її сталість та передбачуваність; 3) удосконалення підстав і порядку

антикорупційної експертизи; 4) запровадження системи електронного кримінального провадження; 5) спрощення процедур проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій з урахуванням стандартів дотримання прав людини та практики ЄСПЛ; 6) уточнення положень законодавства щодо статусу НАБУ в системі органів державної влади (зі збереженням наявних гарантій незалежності), а також суб'єкта призначення та звільнення Директора НАБУ; 7) удосконалення нормативного регулювання проведення конкурсних відборів на заміщення посад державних службовців [190].

Важливим заходом протидії корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням є проведення *антикорупційної експертизи*. З цією метою окремі положення законодавства слід удосконалити. Зокрема, слід підтримати розроблений НАЗК проект Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про запобігання корупції” щодо удосконалення деяких антикорупційних механізмів» (від 4 липня 2023 року № 9457), який передбачає: 1) надання НАЗК повноважень здійснювати антикорупційну експертизу чинних нормативно-правових актів; 2) запровадження однакових підходів до проведення антикорупційної експертизи для всіх заінтересованих суб'єктів шляхом застосування єдиної методології; 3) недопущення розгляду й ухвалення актів, проекти яких не пройшли антикорупційну експертизу в НАЗК; 4) обов'язок органів державної влади розглядати матеріали громадської антикорупційної експертизи [160].

Підбиваючи підсумок наукових пошуків, присвячених загальносоціальному запобіганню кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, доречно навести слова В. Д. Гвоздецького, які влучно відображають його зміст і мету. Посадовій особі, яка стоїть перед вибором: чесно виконати свій обов'язок чи зловживати службовим становищем – за умов панування правового нігілізму, соціальної нестабільності й невпевненості у своєму майбутньому, культивування психології користолюбства, падіння моральності, відсутності чіткої ідеології державної служби легше схилитися до корупційної форми поведінки. Суть запобігання корупційним правопорушенням має зводитися до того, що проблема

такого вибору перед уповноваженою особою поставала якомога менше, а в разі її виникнення така особа мала всі підстави розв'язати її на користь правомірної поведінки [82, с. 141].

Отже, стратегія запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, має передбачати інтегрований і системний підхід застосування соціально-економічних, суспільно-політичних, культурно-виховних, організаційно-управлінських, правових і технічних заходів як з боку державних структур, так і громадських інститутів.

3.3. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією

З огляду на поширеність фактів неподання декларацій та спроб суб'єктів декларування приховати свої незаконно набуті активи, важливим є розроблення дієвих механізмів запобігання кримінальним правопорушенням цього виду на спеціально-кримінологічному рівні.

У кримінологічній літературі є різні підходи до трактування спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням. Його визначають як сукупність заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [129, с. 55]. Спеціально-кримінологічним запобіганням злочинам, що здійснюють правоохоронні органи, пропонують тлумачити як специфічну діяльність цих суб'єктів, спрямовану на проведення комплексу спеціальних заходів запобігання злочинам; недопущення, усунення чи нейтралізацію (спільно з іншими суб'єктами цієї діяльності) комплексу детермінант; участь у розробленні або вдосконаленні в практичній діяльності вже наявних спеціальних видів, форм і методів підвищення захисних можливостей потенційних жертв злочинів [106,

с. 52–53]. Вважається, що спеціальний (спеціально-кримінологічний) рівень запобігання орієнтований на певний вид чи групу злочинів [62, с. 161]. У цьому дослідженні таку групу утворюють декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Безпосередньою метою спеціально-кримінологічних заходів запобігання корупційній злочинності, на відміну від загальносоціальних заходів, є не врегулювання загальнодержавних значущих питань (політичного, соціально-економічного та культурно-виховного змісту), а безпосередня боротьба з виявами корупції. Тобто спеціально-кримінологічний рівень запобігання злочинам – це вже професійна діяльність, яка потребує використання спеціальних знань і методів кримінології, спеціальних заходів планування, прогнозування та управління [125, с. 7]. У контексті корупційних кримінальних правопорушень спеціально-кримінологічна профілактика передбачає діяльність органів кримінальної юстиції з розроблення та втілення в життя комплексу заходів спеціального характеру, які спрямовані на усунення, обмеження чи викорінення корупційних чинників, припинення вчинюваних корупційних злочинів (правопорушень) [144, с. 384].

Отже, спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, – це комплекс заходів з виявлення причин, умов і факторів, які детермінують ці делікти, їх усунення, а також ужиття заходів реагування на них, що здійснюють органи кримінальної юстиції, а також інші державні та громадські інституції.

Видається слушною наукова позиція вчених стосовно того, що спеціально-кримінологічний рівень тісно пов'язаний з індивідуальним, який стосується вживання заходів запобігання щодо однієї особи [76, с. 149]. Тобто заходи спеціально-кримінологічного запобігання в разі їх персоналізованого застосування до конкретної особи набувають характеру індивідуального запобігання.

Серед *суспільно-політичних* заходів запобігання можна виокремити підвищення рівня інформаційної взаємодії, з одного боку, між інститутами громадянського суспільства і, з другого, НАЗК, судовими та правоохоронними інституціями. Передусім слід залучати громадськість до моніторингу й аналізу поданих декларацій [169]. Слушно зауважує О. Ю. Бусел, що активність громадян, зацікавлених у подоланні корупції, є головною передумовою мінімізації корупційної злочинності [17, с. 471].

З огляду на невдоволеність суспільства масштабними виявами корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування та бажання протидіяти корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням, залучення громадян може бути ефективним та дієвим. У разі отримання інформації від фізичних і юридичних осіб, з медіа й інших джерел про можливе відображення в декларації недостовірних відомостей, зокрема в декларації, щодо якої наявна довідка про результати проведення автоматизованої перевірки декларації, така декларація підлягає повній перевірці (ч. 1 ст. 51-3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року та пп. 3 п. 3 Порядку відбору декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, для проведення повної перевірки та черговості такої перевірки на підставі оцінки ризиків [191]).

Це не випадково, адже відповідно до ст. 13 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції («Участь суспільства») кожна Держава-учасниця вживає належних заходів у межах своїх можливостей та згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, для сприяння активній участі окремих осіб і груп за межами державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що створюються нею. Цю участь слід зміцнювати за допомогою таких заходів, як: а) посилення прозорості та сприяння залученню населення до процесів прийняття рішень; б) забезпечення для населення ефективного доступу

до інформації; с) проведення заходів щодо інформування населення, які сприяють створенню атмосфери неприйняття корупції, а також реалізація програм державної освіти, зокрема навчальних програм у школах й університетах; d) повага, заохочення та захист свободи пошуку, отримання, опублікування та поширення інформації про корупцію. Кожна Держава-учасниця вживає належних заходів для забезпечення того, щоб відповідні органи з протидії корупції, про які йдеться в цій Конвенції, були відомі населенню, і забезпечує доступ до таких органів для надання їм повідомлень, зокрема анонімно, про будь-які випадки, які можна розглядати як злочин відповідно до цієї Конвенції [114].

Слід розширювати практику створення громадських органів у вигляді рад доброчесності. Наприклад, у судовій гілці влади функціонує такий громадський орган, як Громадська рада доброчесності, який допомагає роботі Вищої кваліфікаційної комісії суддів. При НАЗК функціонує Громадська рада з питань запобігання корупції, яка є колегіальним органом, що утворюється відповідно до Закону від 14 жовтня 2014 року для забезпечення прозорості та громадського контролю за діяльністю НАЗК. Одним з основних її завдань є сприяння взаємодії НАЗК з громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства з питань, пов'язаних із діяльністю НАЗК, а також сприяння врахуванню НАЗК громадської думки під час виконання покладених на нього завдань [86]. Такі ради можуть виявляти інформацію про можливе вчинення пов'язаних із корупцією правопорушень. Свого часу О. Ю. Бусел актуальною визнала ідею створення єдиної громадської організації, яка об'єднувала б і координувала діяльність усіх інституцій громадянського суспільства в протидії корупції [17, с. 471].

Вагоме місце в системі заходів запобігання посідають **правові заходи**. У цьому зв'язку вважаємо за доцільне порушити питання вдосконалення антикорупційного законодавства. На необхідності удосконалення законодавства, передусім антикорупційного, акцентували 44,8 % опитаних (214 респондентів) у контексті зменшення кількості фактів неподання декларації та 42,5 % опитаних

(203 респонденти) у контексті зменшення кількості фактів внесення недостовірних відомостей до декларації. Водночас на питання, чи є потреба в удосконаленні положень законодавства, що стосується неподання декларації та декларування недостовірної інформації 290 респондентів (59,9 %) з 484 не дало відповідей. Зі 194 респондентів, що надали відповідь на питання, більшість – 99 респондентів (51 %) – висловили думку щодо відсутності потреби в удосконаленні законодавства, 28 респондентів (14,4 %) вважають, що така потреба є, проте не зазначили свої пропозиції, 18 респондентів (9,3 %) зазначили, що їм складно надати відповідь на поставлене питання, і лише 49 респондентів (25,3 %) надало розгорнуті відповіді. Респонденти в цьому контексті зазначають, що «положення антикорупційного законодавства повинні бути чіткі, зрозумілі, однозначні, значно простіше викладені», «законодавство необхідно зробити більш зручним й адаптованим для людей», «має бути правова визначеність», «необхідне спрощення положень Закону України “Про запобігання корупції”, щоб норми були доступнішими для читання», «слід зробити чіткі вимоги та формулювання законів», «необхідно створити конкретніші положення законодавства», «адаптувати антикорупційне законодавство для кращого розуміння» (додаток В).

Отже, антикорупційне законодавство має бути юридично визначеним, чітким, прозорим і зрозумілим [169]. Принаймні задля того, щоб кожному суб'єкту декларування були зрозумілі передбачувані наслідки кримінально-правового характеру за вчинене ним протиправне діяння. Удосконалення потребують деякі положення Закону від 14 жовтня 2014 року, які визначають правові й організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст і порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [188].

Слід акцентувати на потребі систематичного розроблення та оновлення роз'яснень НАЗК щодо правил заповнення декларацій суб'єктами декларування, доводити їх до відома широкого загалу. Це дасть змогу зменшити кількість помилок під час заповнення декларацій, підвищити обізнаність про вимоги

фінансового моніторингу й усунути дискусійні питання, які виникають у суб'єктів декларування. Водночас опитані слушно акцентують на необхідності роз'яснень норм розділів декларації, наведення прикладів для всіх випадків, а також наданні вказівок щодо недоліків і помилок у вже поданих деклараціях задля недопущення аналогічних помилок у майбутньому (додаток В).

Щодо окремих напрямів удосконалення законодавства необхідно внести зміни до нормативного визначення підзвітності й підконтрольності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, які діють у відповідних органах, переглянути наявні повноваження цих підрозділів (осіб) і доповнити перелік основних завдань уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) у частині декларування. Потребують урегулювання питання про звільнення особи, яка виконує функції держави чи органу місцевого самоврядування у випадку вчинення корупційного чи пов'язаного з корупцією кримінального правопорушення. Слід удосконалити порядок проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування.

Заслуговує на увагу вдосконалення юридичних підстав включення до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. Адже складається ситуація, коли до цього реєстру вносять відомості про різні категорії осіб: з одного боку, осіб, які незаконно збагатилися внаслідок вчинення корупційних кримінальних правопорушень, а з другого – осіб, які подали декларацію несвоєчасно без поважних причин. Отже, нівелюється значення такого реєстру, оскільки він містить інформацію про справжніх корупціонерів, а також випадкових осіб, які не вчиняли корупційних правопорушень. У зв'язку із цим запропоновано декілька шляхів розв'язання проблеми: 1) виключити з реєстру правопорушення, пов'язані з корупцією (передусім неподання декларації); 2) створити інший реєстр для осіб, які вчинили пов'язані з корупцією правопорушення; 3) у межах зазначеного реєстру розділити осіб, які вчинили корупційні правопорушення, й осіб, які вчинили пов'язані з корупцією правопорушення.

Уваги потребують питання *вдосконалення положень кримінального законодавства* в частині кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, а також практики його застосування, про що неодноразово зауважували вчені [1; 78; 94; 59]. Опитані суб'єкти декларування висловлюють пропозиції з удосконалення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2, 366-3 КК України, зокрема шляхом її посилення, диференціації відповідальності за умисне й необережне декларування недостовірної інформації. Зокрема, пропонується у випадках умисного декларування недостовірної інформації вживати заходів щодо конфіскації майна у фонд держави, але не в межах кримінального провадження, а потім у межах кримінального провадження встановлювати факти незаконного отримання майна. У деяких державах цей механізм уже передбачено, він передбачає необхідність доказування того, що майно, яке є в декларанта, придбане або набуто право на нього в межах офіційного доходу. Необхідно перевіряти осіб, які надали декларанту кошти на придбання певного майна, можливість їх офіційно заробляти, встановлюючи причинно-наслідковий зв'язок. Необхідно чітко прописати диспозицію статті, щоб виключити неоднозначність її тлумачення (зокрема, виключити можливість притягнення невинних осіб до відповідальності), а також забезпечити правильну кримінально-правову кваліфікацію з метою унеможливлення ухилення осіб від кримінальної відповідальності. Рекомендовано також урахувати положення проєкту нового КК України (додаток В).

Опитані суб'єкти декларування як правові заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, пропонують також здійснити такі заходи:

- 1) удосконалення положень Закону України «Про запобігання корупції», а саме розширення повноважень спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та покращення їхнього правового статусу, удосконалення законодавства в контексті суб'єктності адвокатів як членів дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури;

2) удосконалення законодавства в частині системи захисту викривачів, оскільки чимало інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень не розголошується у зв'язку із внутрішніми побоюваннями викривачів щодо витoku інформації про них, зокрема їх установчих даних, а також відомостей про членів сім'ї, що своєю чергою створює загрозу їх життю, житлу, здоров'ю та майну, застосування з боку посадових осіб негативних заходів впливу на викривача та членів сім'ї;

3) удосконалення всього кримінального процесу для ефективнішого розслідування всіх злочинів, не лише корупційних;

4) спрощення механізму притягнення особи до відповідальності;

5) створення запобіжників і механізмів, які можна буде використати як доказову базу під час розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії та які допоможуть підтверджувати фіктивність правочинів і набуття права власності підставними особами (додаток В).

Деякі із зазначених заходів є протилежними за змістом. З одного боку, респонденти обстоюють пропозиції щодо запровадження декларування для всіх громадян, а з другого – щодо зменшення кількості суб'єктів декларування, адже основна їх частина обіймає посади з низькими корупційними ризиками, зокрема запропоновано виключити слідчих із суб'єктів декларування (додаток В).

Частина зазначених респондентами заходів здійснюються, однак, імовірно, не достатньо якісно, якщо на них акцентують увагу опитані суб'єкти декларування.

У системі заходів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, важливе місце має бути відведено **інформаційно-просвітницьким** заходам, завдяки яким суб'єкти декларування матимуть змогу отримати вичерпну інформацію та консультації щодо заповнення та подання декларації, передусім завдяки належному проведенню інформаційно-роз'яснювальної та просвітницької роботи.

Інформаційно-просвітницька робота має ґрунтуватися на *інформуванні суб'єктів декларування про зміст основних положень антикорупційного*

законодавства, що стосується декларування, зокрема щодо тлумачення його положень, надання відповідних роз'яснень і рекомендацій щодо заповнення та подання декларацій. Слід акцентувати на підставах відповідальності за вчинення кримінальних й адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією.

У закладах вищої освіти, де здійснюють підготовку, перепідготовку чи підвищення кваліфікації потенційних суб'єктів декларування (ідеться передусім про заклади, де здобувають вищу юридичну освіту) в обов'язковому порядку мають бути *навчальні дисципліни (спеціальні курси) з питань антикорупційного законодавства*. Основи антикорупційного законодавства з обов'язковим відображенням питань декларування слід викладати всім здобувачам вищої освіти, оскільки вони можуть стати згодом викривачами. Зазначені навчальні дисципліни (спеціальні курси) необхідно постійно вдосконалювати, можливо, навіть стандартизувати на рівні МОН [169, с. 361-362].

Вважаємо за доцільне також зауважити про важливість *проведення інформаційно-просвітницької роботи саме уповноваженими підрозділами (уповноваженими особами) з питань запобігання та виявлення корупції*. Відповідно до пп. 14 п. 2 розд. II Положення, одним з повноважень зазначених суб'єктів є надання консультаційної допомоги в заповненні декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Така допомога, на нашу думку, має охоплювати обов'язок проведення уповноваженими підрозділами (особами) систематичної роз'яснювальної роботи щодо недопущення вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, під час кампанії декларування. Роз'яснення мають надавати не тільки за ініціативою суб'єкта декларування, коли останній звертається за консультацією, а на постійній основі кожному працівникові з обов'язковим проведенням так званого інструктажу і внесенням відомостей про це до відповідного журналу реєстрації інструктажів. Видається, що така практика допоможе зменшити кількість фактів внесення недостовірної інформації до декларації суб'єктами декларування (принаймні до щорічних декларацій) [169, с. 361-362].

Важливо визначити *категорії осіб, на яких має бути спрямована інформаційно-просвітницька робота*. Передусім це суб'єкти декларування. Водночас увагу в контексті інформаційно-просвітницької роботи, спрямованої на запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а також корекцію стереотипів поведінки девіантного характеру, слід зосереджувати на категоріях суб'єктів декларування, *яких найчастіше притягують до кримінальної відповідальності* за неподання декларації чи декларування недостовірної інформації, а також суб'єктам декларування, які обіймали (обіймають) посаду службової особи, яка займає відповідальне або особливо відповідальне становище, пов'язану з високим рівнем корупційних ризиків. Окремо увагу має бути спрямовано на осіб, які вже здійснили недостовірне внесення відомостей до декларації, але ще мають можливість подати виправлену декларацію (наразі законодавець передбачив можливість один раз подати виправлену декларацію протягом 30 днів після подання декларації). Інформаційно-просвітницьку роботу мають проводити також *серед членів сім'ї декларанта*, оскільки від них може залежати достовірність інформації, що відображена в декларації. Такі особи могли б сприяти отриманню інформації про наявні грошові активи, об'єкти нерухомості, рухоме майно, цінні папери тощо, що зрештою допомогло б відобразити реальне матеріальне становище родини. Вони можуть полегшити процес заповнення декларації суб'єктом декларування. Суб'єкт декларування повинен роз'яснювати той факт, що в разі відмови надання членом сім'ї необхідної інформації можуть виникнути підстави для притягнення його до кримінальної відповідальності. Викривачі повинні бути обов'язково проінформованими про свої права, обов'язки та гарантії їх захисту. Водночас громадяни, які не набули статусу викривачів, повинні бути поінформовані про порядок і способи повідомлення про корупційні й пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення.

Слід удосконалювати практику *функціонування «гарячих ліній»* з питань роз'яснення вимог антикорупційного законодавства, зокрема в частині декларування. Передусім слід забезпечити їх ефективну роботу й цілодобову діяльність у період проведення щорічної кампанії декларування.

Дієвим може бути неодноразове *нагадування* про необхідність подання декларації, передусім суб'єктам декларування, яких звільнено з посад осіб, уповноважених на виконання функцій державної влади й місцевого самоврядування.

Водночас і під час призначення на такі посади потенційних суб'єктів декларування слід підпис *ознайомлювати їх з правилами подання всіх видів декларацій*, акцентуючи на деклараціях, які подають після звільнення. Має бути відповідний журнал інструктажів.

Ефективне запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, неможливе без належної ***інформаційно-аналітичної роботи***. Важливими є систематичне узагальнення та аналіз інформації про стан і тенденції досліджуваних правопорушень, а також розроблення на основі цього відповідних кримінологічних прогнозів та вжиття необхідних заходів реагування [169, с. 361-362].

Про необхідність підвищення рівня правової освіти населення та правового виховання, зміну правосвідомості й формування добросовісної поведінки в контексті протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, зауважило 45,4 % (у контексті зменшення кількості фактів неподання декларації) та 33,9 % (у контексті зменшення кількості фактів декларування недостовірної інформації) опитаних суб'єктів декларування. Респонденти акцентують також на необхідності підвищення особистої дисциплінованості декларантів. Деякі з них переконані, що не все залежить від законодавства. Навіть якщо зробити покарання суворішим або систему зручнішою, усе одно будуть особи, які намагатимуться її обійти (щось приховати, щось «забути»). Вагоме значення мають права свідомість суб'єкта декларування, етика поведінки. Суб'єкт декларування в будь-якому разі повинен виконувати Закон, зважати на те, що статки мають бути відкритими (додаток В).

До культурно-виховних заходів на спеціально-кримінологічному рівні слід віднести формування культури негативного ставлення до корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень. Повідомлення про такі

делікти має бути невід'ємною складовою такої культури. Водночас має бути повага до викривачів.

Важливим є формування культури добросовісного декларування, яке стає можливим завдяки наявності механізму щорічного подання декларації, відображення в ній відповідних доходів і видатків, діяльності судових та правоохоронних органів щодо притягнення винних до кримінальної відповідальності. Добросовісне декларування часто враховують під час проходження суб'єктами декларування конкурсів на відповідні посади в державні органи. Тому в методиці підготовки таких конкурсів, а також під час їх проведення обов'язково повинні бути враховані відомості про декларацію конкурсанта.

Не випадково формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури добросовісності й поваги до верховенства права визнано одним з основних принципів антикорупційної політики на 2021–2025 роки [190]. Водночас в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки акцентовано на тому, що корупційні практики на побутовому рівні є усталеною нормою поведінки й не сприймаються як порушення моральних чи правових норм. З боку населення немає стійкого запиту (вимоги) до публічних осіб щодо дотримання ними визначених правил етичної поведінки й добросовісності [196].

Цього можна досягти шляхом антикорупційної освіти, правового виховання, підвищення кваліфікації, розвитку антикорупційної культури.

Культурно-виховні заходи запобігання мають бути спрямовані на зміну правосвідомості населення, ставлення до корупційних виявів як з боку державних службовців, депутатів, суддів й інших суб'єктів декларування, так і пересічних громадян, утвердження культури верховенства права, атмосфери добросовісності та нетерпимості до корупції [190].

Джерело наших стандартів є впливом зовнішніх чинників. Модель поведінки та її запозичення походять від наших батьків, ідейних лідерів, безпосередніх керівників чи звичайних громадян, які на нас впливають, формуючи наші правосвідомість і світогляд. Ми поділяємо позицію В. Д. Гвоздецького, який застерігає вважати особу, що стає на шлях вчинення корупційних правопорушень,

скорумпованою від природи. Стане чи не стане особа на шлях вчинення корупційних правопорушень – залежить від того, який психологічний клімат панував навколо неї, у якій суспільній атмосфері вона зростала, які вчинки визнавали аморальними, а які з боку моралі заохочували. Ідеться про суспільну свідомість, у якій фокусується чимало аспектів суспільного життя, зокрема ставлення громадян до закону та їх реакція на корупційні правопорушення. Отже, одним зі стратегічних напрямів запобігання корупції є захист громадської свідомості від корупційного впливу, який, зокрема, передбачає збереження моральних цінностей та зростання рівня суспільної свідомості [82, с. 141].

Культурно-виховні заходи мають охоплювати підвищення рівня правової освіти населення та правового виховання через інтеграцію сучасних форм і методів профілактики, уведення антикорупційної тематики до змісту всіх рівнів формальної та неформальної освіти, розроблення інформаційно-довідкових і культурно-виховних програм, зокрема розроблення та прийняття в Україні державних програм із формування антикримінальної культури й антикорупційної свідомості населення; розроблення курсів і лекцій з моральної етики для держслужбовців, підготовки та видання посібників і монографій з питань запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Позитивним кроком буде інтенсифікація роз'яснювальної роботи серед населення уповноважених органів та організацій, насамперед НАЗК, щодо функціонування інституту викривачів корупції як одного з ефективних запобіжників, який впливає на зменшення корупційних практик. Необхідно систематично інформувати громадян про негативні наслідки корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень.

Коли йдеться про участь громадськості в запобіганні та протидії корупції, слушною видається пропозиція О. Ю. Бусол, яка обґрунтовує необхідність створення відповідних координуючих і моніторингових органів, а також забезпечення реальної, а не формальної участі громадянського суспільства в протидії корупційній злочинності за допомогою просвітницьких методів, що сприяють формуванню антикорупційної культури в суспільстві [16, с. 23].

Реалізація суспільно-політичних, правових, інформаційно-просвітницьких, інформаційно-аналітичних, культурно-виховних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, на спеціально-кримінологічному рівні неможлива без відповідних організаційно-управлінських заходів.

Має рацію В. М. Трепак стосовно того, що потребує суттєвого вдосконалення прикладний процес перевірки декларацій з метою максимально повного охоплення всієї інформації, що підлягає перевірці. Такий підхід повноцінно забезпечуватиме усунення можливостей (умов) для корупційної поведінки, створюючи стійке переконання потенційного корупціонера в неможливості уникнути відповідальності. Функціонально він має призвести до ситуації, за якої корупція стане суспільно та юридично невігідною справою [210, с. 367].

Необхідно підвищити ефективність проведення контролю та перевірки декларацій, моніторингу способу життя, у зв'язку з чим слід: 1) оптимізувати процеси перевірки й оцінювання ризиків; 2) підвищити результативність заходів контролю та перевірки, зокрема завдяки: використанню ефективної системи логічного й арифметичного контролів, інших програмних засобів й аналітичних інструментів; запровадженню автоматизованої системи моніторингу інформації; оптимізації отримання доступу НАЗК до відомостей, необхідних для належного виконання ним своїх функцій з фінансового контролю; міжнародному співробітництву НАЗК з компетентними органами іноземних держав; активному використанню НАЗК іноземних реєстрів і баз даних; 3) запровадити автоматизований контроль за своєчасністю подання декларації; 4) забезпечити НАЗК ефективними інструментами для унеможливлення зловживань особливим порядком здійснення заходів фінансового контролю щодо осіб, які належать до кадрового складу розвідувальних органів та/або безпосередньо здійснюють розвідувальну, контррозвідувальну, оперативно-розшукову діяльність [190].

Потребує спрощення процедура заповнення декларації. Деякі респонденти вважають проблемою нерозуміння суті декларування, а процедуру заповнення декларації вважають надзвичайно складною. Тому вони пропонують спростити декларацію, процедуру її подання та можливість доступу до інформації, яку

вказують у декларації, а також надати можливість декларанту пояснити причину внесення неправдивих відомостей до декларації, після чого прийняти рішення згідно із законом. Увагу слід акцентувати на необхідності вдосконалення механізму отримання інформації для заповнення декларації, зокрема пропонується його автоматизувати, відкрити доступ до всіх баз для заповнення декларації, удосконалити взаємодію реєстрів для відображення коректної інформації, створити єдиний загальний реєстр, у якому має автоматично збиратися інформація про доходи (додаток В).

Необхідним є систематичне та своєчасне нагадування про необхідність подання декларації. Серед причин неподання декларації опитані зазначають, що наявні випадки, коли суб'єкт забув подати декларацію (133 респонденти, 27,8 %) або не знав про обов'язок подання декларації (69 респондентів, 14,4 %) (додаток В).

Опитані суб'єкти декларування висловлюють рекомендації щодо створення автоматичного та своєчасного нагадування щодо необхідності подання декларації, зокрема за допомогою месенджерів. Один з респондентів пропонує створити відповідний відділ на базі компетентного органу, забезпечений відповідними ресурсами, який буде нагадувати суб'єкту декларування про необхідність подання декларації, зокрема в разі припинення виконання функцій органу державної влади або місцевого самоврядування. Прикладом може бути використання методів, аналогічних до SMS-банкінгу. Рекомендують також увести штатну посаду консультанта із заповнення декларації та проведення із суб'єктами декларування інструктажу щодо недопущення порушення вимог антикорупційного законодавства (додаток В).

Важливим визнають покращення науково-методичного забезпечення проведення роз'яснювальної роботи («детальне і зрозуміле роз'яснення, зібране в одному посібнику (електронному ресурсі) щодо кожного пункту, що міститься в декларації», «визначення чітких методичних рекомендацій щодо заповнення декларації») (додаток В).

Серед організаційно-управлінських заходів увагу слід зосередити також на: 1) підвищенні професійного рівня працівників правоохоронних органів, передусім

детективів НАБУ, слідчих НПУ, ДБР, які здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією (шляхом розроблення спеціальних програм навчання та підвищення кваліфікації); 2) удосконалення методики виявлення і розслідування неподання декларації та декларування недостовірної інформації; 4) ужиття ефективних заходів реагування на порушення антикорупційного законодавства; 3) захисті викривачів, зокрема від переслідування за місцем роботи, шляхом надання правової та психологічної допомоги, застосування заходів безпеки.

Значна частина цих заходів має вагомий вплив на запобігання не лише кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а й власне на кримінально й адміністративно караним корупційним деліктам. Тому запобігання декларуванню недостовірної інформації чи неподанню декларації ґрунтується також на заходах запобігання корупційним правопорушенням.

Висновки до розділу 3

1. В Україні створено потужну систему суб'єктів, що здійснюють запобігання та протидію кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. До них належать як спеціалізовані правоохоронні та судові інституції, так й інституції загальної юрисдикції, а також інші суб'єкти. Ідеться, зокрема, про НАЗК, НАБУ, НПУ, САП, ВАКС, суди загальної юрисдикції, державні органи, органи влади АРК, органи місцевого самоврядування, а також юридичних осіб публічного права, викривачів, уповноважені підрозділи (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми (уповноважених), представники інституту громадянського суспільства (передусім медіа).

Ефективна діяльність цих суб'єктів залежить від рівня їх професіоналізму, фінансового, матеріально-технічного й іншого ресурсного забезпечення, а також якісного нормативно-правового регулювання їх діяльності.

Попри те, що в Україні функціонує триланкова антикорупційна система протидія корупції у вищих органах державної влади (НАБУ, САП, ВАКС), основний тягар виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, покладено на слідчих НПУ, які розслідують відповідні кримінальні провадження, і районні чи міжрайонні суди, які здійснюють судовий розгляд таких проваджень. Однак кількісні показники кримінального переслідування осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, не завжди забезпечують необхідні результати. Поодинокі факти притягнення до кримінальної відповідальності службових осіб, що займають відповідальне чи особливо відповідальне становище можуть мати значно відчутніший запобіжний вплив на суб'єктів декларування з метою недопущення вчинення ними корупційних чи пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень.

За результатами аналізу проблем функціонування зазначених суб'єктів визначено перспективи вдосконалення їхнього правового статусу: 1) створити механізм винагороди викривача не лише за корупційні злочини, а й кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2, 366-3 КК України; 2) забезпечити інституційну незалежність, відокремленість керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) шляхом його (її) підпорядкування безпосередньо НАЗК; 3) розширити повноваження уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) у частині декларування (наділити їх повноваженнями щодо проведення контролю за правильністю та повнотою заповнення декларації, а також покласти обов'язок проведення роз'яснювальної роботи в частині недопущення вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, під час щорічної кампанії декларування, з огляду на важливий елемент – надавати роз'яснення не тільки за ініціативою суб'єкта декларування, коли останній звертається за роз'ясненням, а кожному працівнику, з необхідністю проведення так званого інструктажу й занесенням відомостей про це до відповідного журналу інструктажів); 4) доповнити Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року основними завданнями особи, відповідальної за реалізацію антикорупційної програми.

З метою вдосконалення системи суб'єктів, уповноважених запобігати й протидіяти кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, увагу зосереджено на необхідності збалансування їхньої діяльності, усунення повноважень, які дублюються, забезпечення ефективної координації такої діяльності.

Щодо спеціалізованих антикорупційних судових і правоохоронних інституцій потребують вирішення питання, що стосуються кількісного складу працівників НАБУ, прокурорів САП, суддів ВАКС, забезпечення права НАБУ на автономне прослуховування, створення незалежного органу, який відповідатиме за проведення експертиз у справах про корупцію на високому рівні, скасування сумнозвісних «поправок Лозового».

2. Стратегія запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, повинна передбачати інтегрований та системний підхід до застосування соціально-економічних, суспільно-політичних, культурно-виховних, організаційно-управлінських, правових і технічних заходів з боку як державних структур, так й інститутів громадянського суспільства.

За результатами дослідження системи загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, встановлено, що важливими її елементами є заходи в різних сферах суспільного життя, зокрема:

соціально-економічні (протидія тінізації економіки, оптимізація фінансової системи, удосконалення механізму державного регулювання оплати праці);

суспільно-політичні (закінчення збройного конфлікту, формування політичної еліти, здатної ефективно протидіяти корупції, забезпечення незалежності медіа);

культурно-виховні (підвищення рівня культури та свідомості громадян, а також формування моральної позиції, орієнтованої на професійне, чесне, добросовісне, правомірне виконання своїх професійних обов'язків державними службовцями всіх рівнів);

організаційно-управлінські (забезпечення належної реалізації Державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії; створення прозорості та відкритої процедури відбору кадрів до державних органів влади на конкурсній основі; удосконалення діяльності суб'єктів запобігання та протидії

корупції та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень; здійснення оптимізації та забезпечення ефективної координації їхньої діяльності; налагодження ефективної взаємодії; підвищення рівня підготовки їх працівників; підвищення рівня професіоналізму державних службовців, прозорості й відкритості державних органів, а також удосконалення системи контролю за ними; здійснення ефективного моніторингу й аудиту у сферах, які вразливі до корупції, а також серед антикорупційних органів, вивчення досвіду інших країн і міжнародних інституцій);

технічні (модернізація та оптимізація роботи Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, інтеграція державних реєстрів і баз даних, необхідних для декларування);

правові (удосконалення підстав застосування заходів кримінально-правового характеру в кримінальних провадженнях щодо корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушеннях, узагальнення слідчої та судової практики притягнення до кримінальної відповідальності за ці делікти, удосконалення підстав і порядку антикорупційної експертизи, запровадження системи електронного кримінального провадження, спрощення процедур проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, з огляду на стандарти дотримання прав людини та практики ЄСПЛ, уточнення положень законодавства щодо статусу НАБУ, а також суб'єкта призначення і звільнення Директора НАБУ, удосконалення нормативного регулювання проведення конкурсних відборів на заміщення посад державних службовців).

3. За результатами дослідження системи спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, встановлено, що важливими її елементами є заходи в різних сферах суспільного життя, зокрема:

1) суспільно-політичні (підвищення рівня інформаційної взаємодії, з одного боку, між інститутами громадянського суспільства та, з другого, НАЗК, судовими й правоохоронними інституціями під час перевірки декларацій та моніторингу способу життя суб'єкта декларування; розширення практики створення громадських органів

у вигляді рад доброчесності, які можуть виявляти інформацію про можливе вчинення пов'язаних із корупцією правопорушень);

2) правові (удосконалення антикорупційного законодавства, що стосується декларування, в аспекті юридичної визначеності правових норм, їх однозначності, чіткості, зрозумілості; удосконалення правового статусу суб'єктів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією; спрощення механізму притягнення особи до відповідальності; урегулювання питання про звільнення суб'єкта декларування у випадку вчинення корупційного чи пов'язаного з корупцією кримінального правопорушення; удосконалення порядку проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування; удосконалення юридичних підстав включення до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; удосконалення положень кримінального законодавства в частині кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, а також практики його застосування, систематичне розроблення та оновлення роз'яснень НАЗК щодо правил заповнення декларацій);

3) інформаційно-просвітницькі (удосконалення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації потенційних суб'єктів декларування або викривачів; удосконалення порядку та розширення обсягу консультаційної допомоги уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції; підтримання й удосконалення практики функціонування «гарячих ліній» з питань роз'яснення вимог антикорупційного законодавства, зокрема в частині декларування; зосередження уваги на інформаційно-роз'яснювальній роботі серед категорій суб'єктів декларування, яких найчастіше притягують до кримінальної відповідальності за неподання декларації чи декларування недостовірної інформації, а також суб'єктів декларування, які обіймали (обіймають) посаду службової особи, що займає відповідальне або особливо відповідальне становище, пов'язану з високим рівнем корупційних ризиків; удосконалення порядку подання виправленої декларації; проведення інформаційно-просвітницької роботи суб'єктом декларування серед членів своєї сім'ї);

4) інформаційно-аналітичні (систематичний збір, узагальнення та аналіз інформації про стан і тенденції досліджуваних правопорушень, розроблення кримінологічних прогнозів);

5) культурно-виховні (правове виховання населення та підвищення рівня правової культури, розроблення державних програм із формування антикримінальної культури й антикорупційної свідомості населення, проведення роз'яснювальної роботи щодо функціонування державних і громадських антикорупційних інституцій; формування культури добросовісного декларування);

6) організаційно-управлінські (підвищення професійного рівня працівників правоохоронних органів, передусім детективів НАБУ, слідчих НПУ, ДБР, які здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією (зокрема шляхом розроблення спеціальних програм навчання та підвищення кваліфікації); удосконалення методики виявлення і розслідування неподання декларації та декларування недостовірної інформації; ужиття ефективних заходів реагування на порушення антикорупційного законодавства; створення системи автоматичного й своєчасного нагадування щодо необхідності подання декларації; спрощення процедури заповнення декларації; захист викривачів, зокрема від переслідування за місцем роботи, шляхом надання правової та психологічної допомоги, застосування заходів безпеки; покращення науково-методичного забезпечення проведення роз'яснювальної роботи).

Значна частина цих заходів має вагомий вплив на запобігання не лише кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а й власне кримінально та адміністративно караним корупційним деліктам. Тому запобігання декларуванню недостовірної інформації чи неподанню декларації ґрунтується передусім на заходах запобігання корупційним правопорушенням.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено комплексне дослідження та вирішено актуальне науково-прикладне завдання, що полягає в розробленні кримінально-правових і кримінологічних засад запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. До ключових науково обґрунтованих результатів проведеного дослідження належать, зокрема, такі положення.

1. Сучасний стан доктринального опрацювання проблем запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 366-2 та 366-3 КК України, не відповідає потребам практики діяльності суб'єктів запобігання та протидії цим деліктам, що негативно позначається на протидії корупції, яку нині визнано однією з найбільших загроз для України поряд з міжнародним збройним конфліктом, що триває з 2014 року.

Злочини, передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК України, слушно віднесено до кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, а не кримінально караних корупційних деліктів, оскільки це важливий інструмент запобігання та протидії корупції в публічній сфері. Ці делікти є своєрідними індикаторами вчинення корупційних діянь суб'єктами декларування, а також їх намагань легалізувати незаконно здобуті активи.

Проблему неузгодженості положень КК і КПК України в контексті розмежування корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень у визначенні предметної підсудності ВАКС запропоновано розв'язати шляхом внесення змін до ч. 1 ст. 33-1 КПК України (після слова «корупційних» додати словосполучення «та пов'язаних із корупцією»).

2. Суспільна небезпека діянь, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, разом з іншими чинниками обумовлює їх криміналізацію, однак не виключає в перспективі визнання умисного неподання декларації кримінальним чи адміністративним проступком.

Віднесення досліджуваних деліктів до кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є обґрунтованим, адже декларування доходів і видатків публічними

державними службовцями є необхідною умовою їх правомірної (належної) діяльності передусім у контексті запобігання вчиненню ними корупційних деліктів.

Основним безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, є порядок декларування, який має забезпечити таку складову правильної (нормальної) діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, як їх добросовісність під час виконання їх функцій або частково після припинення відповідних повноважень. Такий їх додатковий об'єкт, як авторитет органів державної влади та органів місцевого самоврядування, є обов'язковим для декларування недостовірної інформації та факультативним для умисного неподання декларації. Додаткові факультативні об'єкти є невизначеними й залежать від учинення інших злочинів чи проступків, які передували декларуванню недостовірної інформації чи умисному неподанню декларації.

Злочини, передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК України, мають предмет, яким є декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, однак серед їх ознак потерпілих у кримінально-правовому значенні немає.

Недостовірними відомостями в ст. 366-2 КК України слід вважати інформацію про об'єкти декларування, відображену в поданій декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», яка не відповідає дійсності, на суму від 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

Під час декларування вказують вартість майна на дату набуття його у власність, володіння або користування або відповідно до останньої грошової оцінки майна, однак під час притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації вартість об'єкта декларування визначають на час учинення злочину – найчастіше шляхом проведення експертизи.

Злочин, передбачений ст. 366-2 КК України, є закінченим з моменту подання декларації в порядку та в спосіб, що визначені законом. У випадку повторного подання виправленої декларації цей делікт є закінченим з моменту подання виправленої декларації.

Складнощі визначення моменту закінчення неподання декларації (ст. 366-3 КК України) обумовлені положенням ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, яким визначено підстави відповідальності за несвоєчасне її подання без поважних причин, а також відсутністю в законодавстві вказівки, до якого моменту можливе несвоєчасне подання декларації. Отже, якщо особа не подала декларацію до моменту винесення вироку, наявне неподання декларації, а якщо подала, але після спливу порушених строків і без поважних причин, – це несвоєчасне подання. У Законі від 14 жовтня 2014 року слід встановити якщо не заборону, то принаймні обмеження на подальшу можливість зайняття особами, які не подали декларацію осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Водночас декриміналізація умисного неподання декларації не сприятиме виконанню суб'єктами декларування обов'язку подання декларації без створення додаткових механізмів забезпечення його виконання.

Суб'єкти кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, спеціальні. Це визначені ч. 1 та 2 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» суб'єкти декларування: особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, особи, які припинили таку діяльність, і ті, яких прирівнюють до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Внесення до декларації недостовірної інформації під час її заповнення та подання особою, яка не є суб'єктом декларування, на прохання суб'єкта декларування, утворює підстави для притягнення останнього до кримінальної відповідальності за ст. 366-2 КК України. У таких ситуаціях можливі різні варіанти поведінки, за наявності яких відповідальність може нести як суб'єкт декларування, так й інша особа, зокрема за дії, вчинені у співучасті зі спеціальним суб'єктом.

Пропозиції щодо виключення з переліку суб'єктів досліджуваних деліктів певних категорій суб'єктів декларування видаються необґрунтованими щонайменше через втрату важливого інструмента виявлення незаконного збагачення зазначених суб'єктів або вчинення ними інших кримінально протиправних діянь. Водночас потребують уваги пропозиції щодо диференціації кримінальної відповідальності за

досліджувані діяння залежно від статусу суб'єкта декларування як у чинному КК України, так і в його проекті, зокрема в ст. 9.6.1 слід сформулювати відповідні ознаки, що підвищують тяжкість злочину проти порядку декларування на один ступінь.

Під час доказування кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, важливо встановити мотив і/або мету вчинення цих деліктів. Ці ознаки не лише здатні підтвердити чи спростувати вчинення цих діянь з прямим умислом, а й мають значення для призначення покарання.

Санкції ст. 366-2 КК України сконструйовано з порушенням встановлених правил, оскільки строки трьох покарань (громадських робіт, обмеження волі та позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю) в обох частинах цієї статті ідентичні, що фактично ускладнює диференціацію кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. Водночас якщо застосування основних покарань видається обґрунтованим і логічним з огляду на відмінності злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, то застосування звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 та 48 КК України – необґрунтованим з огляду на пряму заборону цього та триваючий характер умисного неподання декларації.

3. Стан учинення кримінальних правопорушень, що полягають у декларуванні недостовірної інформації та умисному неподанні декларації, упродовж 2015–2023 років характеризується хвилеподібною динамікою (від стрімкого зростання 2017-го та 2022 року до стрімкого падіння 2021 року), обумовленою суспільно-політичними процесами; незначною питомою вагою в структурі кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (у середньому 3 %); різною їх структурою; значним рівнем латентності та низькою ефективністю досудового розслідування.

Сучасними тенденціями вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, є: 1) поява практики притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації осіб, які

займають відповідальне й особливо відповідальне становище (серед них як засуджені, так і виправдані); 2) удосконалення процесу виявлення зазначених деліктів за рахунок покращення механізму перевірки декларацій, роботи працівників НАЗК, налагодження роботи з викривачами; 3) зменшення кількості фактів умисного неподання декларації та декларування недостовірної інформації через здобуття суб'єктами декларування певного досвіду електронного декларування, а також значне покращення роботи суб'єктів запобігання та протидії корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням; 4) удосконалення процесу виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, що обумовило й водночас ускладнило приховування об'єктів декларування.

4. За результатами вивчення судової практики й статистичних даних за 2021–2023 роки щодо осіб, які вчиняють ці злочини, встановлено, що здебільшого це чоловіки (62,8 %) віком від 30-ти до 65 років (81,4 %), громадяни України (100 %), які мають повну вищу (32 %) або професійно-технічну (28,9 %) освіту, несудимі (98,7 %), одружені (76,5 %), обіймають посади державних та інших службовців нижчого й середнього рівнів, на час їх учинення є психічно здоровими та психічно стійкими. Серед них можна виокремити корупціонерів (які прагнуть приховати результати свого незаконного збагачення) і «самовпевнених» чи «недбалих» декларантів (які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, з інших причин).

5. Серед детермінант кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, зазначено передусім про: соціально-економічні фактори (недостатній рівень економічного й соціального забезпечення суб'єкта декларування), суспільно-політичні (міжнародний збройний конфлікт, корумпованість представників влади та відсутність політичної волі на протидію корупції), організаційно-управлінські (невжиття суб'єктами запобігання необхідних і достатніх заходів щодо надання роз'яснень антикорупційного законодавства, повідомлення суб'єкта декларування про необхідність подання декларації та строк такого подання, складнощі доказування декларування недостовірної інформації), правові (надмірна ускладненість і нестабільність норм антикорупційного законодавства в частині

декларування, що обумовлює складнощі їх тлумачення та застосування, недосконалість підстав відповідальності за неподання декларації чи декларування недостовірної інформації, обмеження законодавця щодо строків і кількості можливостей подання виправленої декларації), культурно-психологічні (низький рівень моральних й етичних стандартів у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, відсутність ідеології державної служби, толерування корупції в суспільстві, психічна залежність окремих суб'єктів декларування від корупційних практик), технічні (недосконалість і технічні проблеми роботи реєстру декларацій, проблеми отримання ключа для електронно-цифрового підпису).

Зазначені чинники формують повну картину виникнення та поширення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, й обумовлюють необхідність застосування комплексного підходу в усіх сферах життєдіяльності суспільства щодо їх усунення.

6. В Україні створено потужну систему суб'єктів, що здійснюють запобігання та протидію кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, ефективність діяльності яких залежить від рівня їх професіоналізму, фінансового, матеріально-технічного й іншого ресурсного забезпечення, а також якісного нормативно-правового регулювання їхньої діяльності.

За результатами аналізу проблем функціонування зазначених суб'єктів визначено перспективи вдосконалення їхнього правового статусу: 1) створити механізм винагороди викривача не лише за корупційні злочини, а й кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2, 366-3 КК України; 2) забезпечити інституційну незалежність, відокремленість керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) шляхом його (її) підпорядкування безпосередньо НАЗК; 3) розширити повноваження уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) у частині декларування (наділити їх повноваженнями щодо проведення контролю за правильністю та повнотою заповнення декларації, а також покласти обов'язок проведення роз'яснювальної роботи в частині недопущення вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, під час щорічної кампанії декларування, з огляду на важливий елемент – надавати роз'яснення не тільки за ініціативою

суб'єкта декларування, коли останній звертається за роз'ясненням, а кожному працівнику, з необхідністю проведення так званого інструктажу й занесенням відомостей про це до відповідного журналу інструктажів); 4) доповнити Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року основними завданнями особи, відповідальної за реалізацію антикорупційної програми.

З метою вдосконалення системи суб'єктів, уповноважених запобігати й протидіяти кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, увагу необхідно зосередити на необхідності збалансування їхньої діяльності, усунення повноважень, які дублюються, забезпечення ефективної координації такої діяльності.

Щодо спеціалізованих антикорупційних судових і правоохоронних інституцій потребують вирішення питання, що стосуються кількісного складу працівників НАБУ, прокурорів САП, суддів ВАКС, забезпечення права НАБУ на автономне прослуховування, створення незалежного органу, який відповідатиме за проведення експертиз у справах про корупцію на високому рівні, скасування сумнозвісних «поправок Лозового».

7. Стратегія запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, повинна передбачати інтегрований та системний підхід до застосування комплексу заходів у різних сферах суспільного життя з боку як державних структур, так й інститутів громадянського суспільства, зокрема:

1) *соціально-економічних* (протидія тінізації економіки, оптимізація фінансової системи, удосконалення механізму державного регулювання оплати праці);

2) *суспільно-політичних* (закінчення збройного конфлікту, формування політичної еліти, здатної ефективно протидіяти корупції, забезпечення незалежності медіа);

3) *культурно-виховних* (підвищення рівня культури та свідомості громадян, а також формування моральної позиції, орієнтованої на професійне, чесне, добросовісне, правомірне виконання своїх професійних обов'язків державними службовцями всіх рівнів);

4) *організаційно-управлінських* (забезпечення належної реалізації Державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії; створення

прозорості та відкритої процедури відбору кадрів до державних органів влади на конкурсних засадах; удосконалення діяльності суб'єктів запобігання і протидії корупції та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень; здійснення оптимізації та забезпечення ефективної координації їхньої діяльності; налагодження ефективної взаємодії; підвищення рівня підготовки їх працівників; підвищення рівня професіоналізму державних службовців, прозорості й відкритості державних органів, а також удосконалення системи контролю за ними; здійснення ефективного моніторингу й аудиту у сферах, які вразливі до корупції, а також серед антикорупційних органів, вивчення досвіду інших країн і міжнародних інституцій);

5) *технічних* (модернізація та оптимізація роботи Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, інтеграція державних реєстрів і баз даних, необхідних для декларування);

б) *правових* (удосконалення підстав застосування заходів кримінально-правового характеру в кримінальних провадженнях щодо корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень, узагальнення слідчої та судової практики притягнення до кримінальної відповідальності за ці делікти, удосконалення підстав і порядку антикорупційної експертизи, запровадження системи електронного кримінального провадження, спрощення процедур проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, з огляду на стандарти дотримання прав людини та практики ЄСПЛ, уточнення положень законодавства щодо статусу НАБУ, а також суб'єкта призначення та звільнення Директора НАБУ, удосконалення нормативного регулювання проведення конкурсних відборів на заміщення посад державних службовців).

8. За результатами дослідження системи спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, встановлено, що важливими її елементами є заходи в різних сферах суспільного життя, зокрема:

1) *суспільно-політичні* (підвищення рівня інформаційної взаємодії, з одного боку, між інститутами громадянського суспільства та, з другого, НАЗК, судовими й правоохоронними інституціями під час перевірки декларацій та моніторингу способу

життя суб'єкта декларування; розширення практики створення громадських органів у вигляді рад доброчесності, які можуть виявляти інформацію про можливе вчинення пов'язаних із корупцією правопорушень);

2) *правові* (удосконалення антикорупційного законодавства, що стосується декларування, в аспекті юридичної визначеності правових норм, їх однозначності, чіткості, зрозумілості; удосконалення правового статусу суб'єктів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією; спрощення механізму притягнення особи до відповідальності; урегулювання питання про звільнення суб'єкта декларування у випадку вчинення корупційного чи пов'язаного з корупцією кримінального правопорушення; удосконалення порядку проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування; удосконалення юридичних підстав включення до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; удосконалення положень кримінального законодавства в частині кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, а також практики його застосування, систематичне розроблення та оновлення роз'яснень НАЗК щодо правил заповнення декларацій);

3) *інформаційно-просвітницькі* (удосконалення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації потенційних суб'єктів декларування або викривачів; оптимізація порядку та розширення обсягу консультаційної допомоги уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції; підтримання й удосконалення практики функціонування «гарячих ліній» з питань роз'яснення вимог антикорупційного законодавства, зокрема в частині декларування; зосередження уваги на інформаційно-роз'яснювальній роботі серед категорій суб'єктів декларування, яких найчастіше притягують до кримінальної відповідальності за неподання декларації чи декларування недостовірної інформації, а також суб'єктів декларування, які обіймали (обіймають) посаду службової особи, що займає відповідальне або особливо відповідальне становище, пов'язану з високим рівнем корупційних ризиків; удосконалення порядку подання виправленої декларації; проведення інформаційно-просвітницької роботи суб'єктом декларування серед членів своєї сім'ї);

4) *інформаційно-аналітичні* (систематичний збір, узагальнення та аналіз інформації про стан і тенденції досліджуваних правопорушень, розроблення кримінологічних прогнозів);

5) *культурно-виховні* (правове виховання населення та підвищення рівня правової культури, розроблення державних програм із формування антикримінальної культури й антикорупційної свідомості громадян, проведення роз'яснювальної роботи щодо функціонування державних і громадських антикорупційних інституцій; формування культури добросовісного декларування);

6) *організаційно-управлінські* (підвищення професійного рівня працівників правоохоронних органів, передусім детективів НАБУ, слідчих НПУ, ДБР, які здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією (зокрема шляхом розроблення спеціальних програм навчання та підвищення кваліфікації); удосконалення методики виявлення і розслідування неподання декларації та декларування недостовірної інформації; ужиття ефективних заходів реагування на порушення антикорупційного законодавства; створення системи автоматичного й своєчасного нагадування щодо необхідності подання декларації; спрощення процедури заповнення декларації; захист викривачів, зокрема від переслідування за місцем роботи, шляхом надання правової та психологічної допомоги, застосування заходів безпеки; покращення науково-методичного забезпечення проведення роз'яснювальної роботи).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєнко А. В. Кримінально-правова характеристика декларування недостовірної інформації : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Харків, 2023. 240 с.
2. Андрієшин В. В. Кримінально-правова кваліфікація декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 2 (11). С. 127–137.
3. Андрієшин В. В. Ознаки суб'єктивної сторони складів злочинів, пов'язаних з використанням службових повноважень. Концепція «квазікорупційного злочину». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 221–227.
4. Андрушко А. В. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили незаконне позбавлення волі або викрадення людини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 40. С. 121–128. (Серія «Юриспруденція»).
5. Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи : монографія. Київ : Ваіте, 2020. 560 с.
6. Антикорупційна політика в Україні : навч.-метод. посіб. / [В. І. Возьний, О. Т. Іващук, Р. П. Олійничук та ін.]. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 241 с.
7. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки : Закон України від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93>.
8. Арістотель. Політика / пер. з давньогрец. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи, 2000. 239 с.
9. Баулін Ю. В. Вибрані праці. Харків : Право, 2013. 928 с.
10. Богатирьов І. Г. Кримінологія : підручник / за заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ : Дакор, 2018. 532 с.

11. Бондаренко О. С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 290 с.

12. Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції : монографія. Суми : Сум. держ. ун-т, 2021. 472 с.

13. Борисов В. І. Потерпілий від злочину як соціальний суб'єкт кримінально-правової охорони. *Право України*. 2017. № 2. С. 100–107.

14. Борисов В., Пащенко О. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3 (42). С. 180–190.

15. Боровик А. В. Кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією: проблемні питання поняття та класифікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 56. Т. 2. С. 60–65. (Серія «Право»).

16. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні в контексті сучасної антикорупційної стратегії : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 40 с.

17. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 564 с.

18. Верховний суд підтвердив законність конфіскації коштів експосадовця Нацполіції. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/21/novyna/pravo/verhovnyj-sud-pidтверdyv-zakonnist-konfiskacziyi-koshtiv-eksposadovcya-naczpolicziyi>.

19. Вирок Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 17 листоп. 2021 р. Справа № 357/12987/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/101170369>.

20. Вирок Вищого антикорупційного суду від 16 берез. 2023 р. Справа № 991/174/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109666619>.

21. Вирок Вищого антикорупційного суду від 16 берез. 2023 р. Справа № 991/6699/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109607533>.

22. Вирок Вищого антикорупційного суду від 16 листоп. 2023 р. Справа № 991/2084/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/114952662>.

23. Вирок Вищого антикорупційного суду від 17 серп. 2023 р. Справа № 991/1126/23 (провадження № 1-кп/991/21/23). *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/112874596>.

24. Вирок Вищого антикорупційного суду від 23 берез. 2023 р. Справа № 991/500/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/109780535>.

25. Вирок Вищого антикорупційного суду від 24 берез. 2023 р. Справа № 991/4851/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/109780543>.

26. Вирок Вищого антикорупційного суду від 27 лип. 2023 р. Справа № 991/174/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109666619>.

27. Вирок Вищого антикорупційного суду від 30 берез. 2023 р. Справа № 991/185/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/109915446>.

28. Вирок Вищого антикорупційного суду від 30 жовт. 2019 р. Справа № 760/4297/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/86528248>.

29. Вирок Володимирецького районного суду від 27 січ. 2022 р. Справа 556/2394/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/102827009>.

30. Вирок Гайворонського районного суду Кіровоградської області від 3 груд. 2021 р. Справа № 385/865/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/101596539>.

31. Вирок Глухівського міськрайонного суду Сумської області від 21 груд. 2022 р. Справа № 576/834/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/107970126>.

32. Вирок Голосіївського районного суду міста Києва від 8 лют. 2022 р. Справа № 752/1452/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/103067464>.

33. Вирок Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 25 жовт. 2022 р. Справа № 695/259/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106941943>.

34. Вирок Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 21 жовт. 2022 р. Справа № 695/583/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106880036>.

35. Вирок Казанківського районного суду Миколаївської області від 25 січ. 2023 р. Справа № 478/55/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108578473>.

36. Вирок Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 16 січ. 2023 р. Справа № 676/4489/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108396831>.

37. Вирок Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 25 листоп. 2022 р. Справа № 203/1453/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/107502827>.

38. Вирок Коростишівського районного суду Житомирської області від 15 верес. 2022 р. Справа № 935/2939/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106263025>.

39. Вирок Кролевецького районного суду Сумської області від 16 жовт. 2023 р. Справа № 579/1873/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/114226946>.

40. Вирок Кролевецького районного суду Сумської області від 10 січ. 2022 р. Справа № 579/2000/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/102454711>.

41. Вирок Міжгірського районного суду Закарпатської області від 31 січ. 2023 р. Справа № 302/1380/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109902039>.

42. Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 2 серп. 2022 р. Справа № 756/1251/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105544770>.

43. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 13 лют. 2023 р. Справа № 757/19140/22-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108929393>.

44. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 27 лип. 2022 р. Справа № 711/3160/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105445911>.

45. Вирок Тростянецького районного суду Сумської області від 11 лип. 2022 р. Справа № 588/506/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105185155>.

46. Вирок Тростянецького районного суду Сумської області від 12 серп. 2022 р. Справа № 588/664/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105699097>.

47. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 10 лип. 2023 р. Справа № 589/2657/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/112309609>.

48. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 22 лют. 2022 р. Справа № 589/518/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104099084>.

49. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 22 лют. 2022 р. Справа № 589/519/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/103935047>.

50. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 23 лют. 2022 р. Справа № 589/522/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/103569009>.

51. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 30 серп. 2023 р. Справа № 589/3716/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/114051120>.

52. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 4 трав. 2022 р. Справа № 589/602/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104247017>.

53. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 4 трав. 2022 р. Справа № 589/585/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104247018>.

54. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 9 січ. 2023 р. Справа № 589/606/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108731937>.

55. Вознюк А. А., Жук І. В. Порухення законів і звичаїв війни: безпосередні об'єкти, предмети та потерпілі від злочину. Загальні положення «*jus in bello*». *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4 (100). С. 57–74. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.57-74>.

56. Вознюк А. А. Актуальні проблеми на шляху побудови ефективної системи кримінально-правової протидії корупції в Україні. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 1. С. 33–38.

57. Вознюк А. А. Видовий об'єкт злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258³, 260 Кримінального кодексу України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 262–275.

58. Вознюк А. А. Визнання статті 366-1 Кримінального кодексу України неконституційною: концептуальні вади прийнятого рішення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4 (117). С. 20–31. DOI: <https://doi.org/10.33270/01201174.20>.

59. Вознюк А. А. Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації: нові моделі заборонних кримінально-правових норм. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4 (92). С. 104–120. DOI: [10.33766/2524-0323.92](https://doi.org/10.33766/2524-0323.92).

60. Вознюк А. А. Декларування недостовірної інформації: актуальні проблеми досудового розслідування. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 5 листоп. 2019 р.) / [уклад.: О. І. Жеребко, А. О. Полтавський, О. В. Юдіна]; за заг. ред. О. Г. Рувіна, Н. В. Нестор. Київ : КНДІСЕ Мінюста України, 2019. С. 109–113.

61. Вознюк А. А. Додатковий об'єкт злочину, передбаченого ст. 255 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 21–32.

62. Вознюк А. А. Концептуальні засади запобігання суспільно небезпечним діянням. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 156–165.

63. Вознюк А. А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 21–32. DOI: <https://doi.org/10.33270/04202002.21>.

64. Вознюк А. А. Корупційні кримінальні правопорушення: поняття, ознаки, види. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 26–31.

65. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с.

66. Вознюк А. А. Незаконне збагачення: концептуальні складові нової кримінально-правової норми. *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 трав. 2019 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2019. С. 130–135.

67. Вознюк А. А. Незаконне збагачення: пошук оптимальної кримінально-правової норми. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22

берез. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 84–90.

68. Вознюк А. А. Неконституційність декларування недостовірної інформації: аргументи та контраргументи. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. С. 61–65.

69. Вознюк А. А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1 (86). С. 154–160.

70. Вознюк А. А. Проблеми притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні та інші злочини, вчинені представниками держави-агресора, в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 23–27.

71. Вознюк А. А. Психологічні теорії пояснення корупції. *Юридична психологія*. 2019. № 25 (2). С. 7–15. DOI: <https://doi.org/10.33270/03192502.7>.

72. Вознюк А. А. Реальні причини топ-корупції в Україні та нереальні способи протидії їй. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 44–47.

73. Вознюк А. А. Структурні елементи часу вчинення злочину у кримінальному праві України. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології, кримінально-виконавчого права* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 28 жовт. 2011 р.). Одеса : Фенікс, 2011. С. 63–65.

74. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.

75. Вознюк А. А. Час вчинення злочину: актуальні проблеми кримінально-правового розуміння. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 258–262.

76. Вознюк А. А., В. С. Щирська. Запобігання організації або утриманню місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів: монографія. Київ: Освіта України, 2017. 184 с.

77. Вознюк А. А., Грудзур О. М. Види кримінально-правової характеристики злочину. *Митна справа*. 2014. № 1 (91). Ч. 2. Кн. 2. С. 63–67.

78. Вознюк А., Титко А. Кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 2 (8). С. 46–62. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.34015/2523-4552.2019.2.05>.

79. Волонець Д. Ф. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2021. 229 с.

80. Волуйко О. М. Гендерні відмінності у ставленні до корупції в Україні та інших країнах. *Юридична психологія*. 2021. № 1 (28). С. 21–25. DOI: <https://doi.org/10.33270/03212801.21>.

81. Габуда А. С., Огерук І. С. Законотворча еквілібристика з е-декларуванням в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2023. № 5. Т. 34 (73). С. 19–24. (Серія «Публічне управління та адміністрування»).

82. Гвоздецький В. Д. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. С. 139–145.

83. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

84. Гордієнко В. Безпосередній об'єкт злочину, передбаченого статтею 366-1 КК України «Декларування недостовірної інформації». *Вісник Львівського університету*. 2019. Вип. 69. С. 136–143. (Серія «Юридична»).

85. Гордієнко В. В. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 366-1 КК України «Декларування недостовірної інформації». *Вісник Львівського університету*. 2020. Вип. 70. С. 210–217. (Серія «Юридична»).

86. Громадська рада. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : [сайт]. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/gromadska-rada>.

87. Дейнека О. Г., Дзядук Г. О. Антикоруptionна діяльність у сфері публічного управління та адміністрування : конспект лекцій. Харків : УкрДУЗТ, 2022. 51 с.

88. Дем'янчук Ю. В. Сучасні адміністративно-правові засоби запобігання та протидії корупції у системі державної служби України. *Право та інновації*. 2016. № 4 (16). С. 92–97.

89. Денисов С. Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 152–159.

90. Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 4 берез. 2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>.

91. Дуда А. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики корупційних злочинів. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 2. С. 84–87.

92. Дудоров О. О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2017. 872 с.

93. Дудоров О. О., Вознюк А. А. Незаконне збагачення: у пошуках дієвої моделі кримінально-правової заборони. *Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Харків, 17 трав. 2019 р.) / [уклад. : Л. М. Демидова, К. А. Новікова, Н. В. Шульженко]. Харків : Константа, 2019. С. 77–99.

94. Дудоров О. О., Коломоєць Т. О., Кушнір С. М., Макаренков О. Л. Загальнотеоретичні, адміністративно- та кримінально-правові основи

концептуалізації антикорупційної реформи в Україні: кол. монографія. Запоріжжя, 2019. 476 с. URL: <http://www.dudorov.com.ua/images/download/monografia-zatkpokarvu.pdf>.

95. За результатами повної перевірки декларацій 2021 року, НАЗК виявило недостовірні відомості на понад 1,2 мільярди гривень. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/za-rezultatamy-povnoyi-perevirky-deklaratsij-u-2021-rotsi-nazk-vuyavylo-nedostovirni-vidomosti-na-ponad-1-2-milyardy-gryven/>.

96. Загиней-Заболотенко З. Окремі недоліки кримінально-правового реагування на порушення вимог фінансового контролю. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 2. С. 14–31.

97. Задоя К. Визнання Конституційним Судом України неконституційною статті 368-2 Кримінального кодексу України: проблеми обґрунтованості рішення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 54. Вип. 2. С. 70–74. (Серія «Юриспруденція»). DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.54.2.15>.

98. Задоя К. П. Проблеми обґрунтованості рішення конституційного суду України щодо визнання неконституційною статті 366-1 Кримінального кодексу України. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 1. С. 99–104.

99. Замахін А. Л. Особливості суб'єктивної сторони неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 80. Ч. 2. С. 36–40. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.5>.

100. Звіт МКС від 14 листоп. 2016 р. URL: <https://www.icc-spi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE-Ukraine.pdf>.

101. Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання: судова статистика. 2023. № 7. *Судова влада України*: [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023.

102. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання: судова статистика. 2022. № 6. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022.
103. Звіт про склад засуджених: судова статистика. 2022. № 7. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022.
104. Звіт про склад засуджених: судова статистика. 2023. № 7. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023.
105. Зелінський А. Ф. Кримінологія : курс лекцій. Харків : Прапор, 1996. 260 с.
106. Йосипів А. О. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам, що вчиняються окремими маргінальними групами. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2019. № 12 (52). С. 51–56.
107. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Паливода А. В., 2006. 264 с.
108. Кваліфікація та розслідування кримінальних правопорушень проти журналістів : практич. посіб. / [А. А. Вознюк, Р. О. Мовчан, А. О. Антощук та ін.]. Київ : Норма права, 2024. 114 с.
109. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни : наук.-практич. посіб. / [А. А. Вознюк, І. В. Жук, О. В. Таран та ін.]; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе, В. В. Чернея, А. А. Вознюка. Київ : Норма права, 2023. 322 с.
110. Кваша О. О. Політична воля – необхідна умова ефективної протидії корупції. *Правова держава*. 2020. Вип. 31. С. 359–365.
111. Коврига О. С. Детермінанти політичного простору. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. С. 164–171.
112. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон Української РСР від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

113. Козачина А. М. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2023. 230 с.
114. Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції : міжнар. док. від 31 жовт. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
115. Кондратов Д. Ю. Кримінологічна характеристика сучасної корупційної злочинності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 141–154.
116. Контрольний текст проєкту нового КК України (станом на 10.01.2024). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/01/11/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-10-01-2024-1.pdf>.
117. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.
118. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.]; за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 428 с.
119. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.]; за ред. М. І. Мельника, В. А. Климентя. 5-те вид., переробл. та доповн. Київ : Атіка, 2009. 408 с.
120. Кримінальний кодекс Грузії : Закон Грузії від 22 лип. 1999 р. № 2287. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=259>.
121. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
122. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
123. Кримінологія : підручник / за заг. ред. В. В. Чернея, О. М. Джужі. Київ : Маслаков, 2020. 612 с.
124. Кримінологія : навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.]. Київ : Прецедент, 2009. 348 с.
125. Кримінологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

126. Кримінологія : підручник / [В. В. Голіна та ін.] ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.
127. Кримінологія : підручник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
128. Кримінологія. Академічний курс / кол. авт. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. 588 с.
129. Кримінологія. Загальна та Особлива частини : підручник / [І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.] ; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. переробл. і доповн. Харків : Право, 2009. 288 с.
130. Легка О. В. Основні детермінанти, які зумовлюють корупційні правопорушення в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 3. С. 44–49. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3.6>.
131. Литвинов О. М. Загальносоціальний вектор у механізмі протидії злочинності та фактори, що його обумовлюють. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 41. С. 111–117.
132. Луценко Ю. В. Протидія злочинності в сучасних умовах. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 1 (7). С. 79–84. DOI: 10.32518/2617-4162-2020-1-79-84.
133. Луценко Ю. В. Протидія злочинності у світлі міжнародного правопорядку. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2023. Т. 34 (73). № 5. С. 60–64. (Серія «Юридичні науки»). DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU2707-0581/2023.5/11>.
134. Луценко Ю. В., Макаренко Н. К. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації, що вчиняють шахрайські та корупційні правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 364–368. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/85>.
135. Мазенко Н. А. Корупційний злочин у проекті Кримінального кодексу України 2020 року. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 2. С. 321–323.

136. Мазенко Н. А. Корупційне кримінальне правопорушення: актуальні питання теорії. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 242–245.

137. Мазенко Н. А. Кримінально-правові наслідки корупційних кримінальних правопорушень. *International Forum: Problems and Scientific Solutions* : VIII International Scientific and Practical Conference (September 6–8, 2021). Melbourne, Australia : CSIRO Publishing House, 2021. P. 234–236. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/issue/view/6-8.09.2021/578>.

138. Мазенко Н. А. Поняття «корупційне кримінальне правопорушення» у контексті кримінального права. *Теорія і практика сучасної науки* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 серп. 2021 р.). Київ : МЦНІД, 2021. С. 41–42.

139. Майже 1.5 млн декларацій подано за 2021 та 2022 роки: результати кампанії декларування. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/mayzhe-1-5-mln-deklaratsiy-podano-za-2021-ta-2022-roky-rezultaty-kampanii-deklaruvannya/>.

140. Майже 700 тисяч декларацій подано за звітний період 2023 року. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : [сайт]. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/mayzhe-700-tysyach-deklaratsiy-podano-za-zvitnyy-period-2023-roku/>.

141. Машевська А. А. Зарубіжний досвід використання системи праці та мотивації працівників підприємства. *Ефективна економіка*. 2022. № 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.4.152.

142. Мезенцева І. Є. Кримінологічна характеристика особи корупційного злочинця. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 65–71.

143. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. Київ : Юрид. думка, 2004. 400 с.

144. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії. Київ : Атіка, 2001. 410 с.

145. Микитчик А. В. Основні напрямки запобігання корупції в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13. № 1. С. 91–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2016_13_1_24.

146. Михайленко Д. Г. Проблеми формування та реалізації політичної волі протидіяти корупції в Україні. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані* : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова. Миколаїв : Гліон, 2016. С. 207–238. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6634/Mihalenko%20Problemi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

147. Михайленко Д. Г. Взаємодія елементів деліктного законодавства для забезпечення антикорупційного фінансового контролю. *Судова та слідча практика в Україні*. 2017. № 4. С. 24–37.

148. Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2018. 505 с.

149. Михайленко Д. Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи : монографія. Одеса : Гельветика, 2017. 582 с.

150. Михальченко О. М. Корупція в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 260 с.

151. Міськів Д. М. Відповідальність за декларування недостовірної інформації у кримінальному праві України : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Львів, 2021. 291 с.

152. Міськів Д. М., Газдайка-Василишин І. Б. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації та за неподання декларації суб'єктом декларування : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 300 с.

153. Мовчан А. В. Проблеми реформування системи протидії корупції в Україні. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* :

матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 1. С. 112–115.

154. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія / передм. О. О. Дудорова. Вінниця : Дон. нац. ун-т ім. Василя Стуса, 2020. 1152 с.

155. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України: аналіз на предмет відповідності принципу суспільної небезпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 74–78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/14>.

156. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація умисного неподання декларації: pro at contra. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2023. Вип. 16 (28). С. 133–140 (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.133-140>.

157. Мостепанюк Л. О. Декларування недостовірної інформації: аспекти предмета кримінального правопорушення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 25 (1). С. 86–93.

158. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.

159. НАЗК визначило ТОП-10 порушень у деклараціях. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : [сайт]. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/nazk-vyznachylo-top-10-porushen-u-deklaratsiyah/>.

160. НАЗК закликає народних депутатів сприяти вдосконаленню механізму проведення антикорупційної експертизи. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : [сайт]. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-zaklykae-narodnyh-deputativ-spruyaty-vdoskonalennyu-mehanizmu-provedennya-antukorupciynoi-ekspertyzy/>.

161. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / наук. ред. М. І. Хавронюк. Київ : Ваіте, 2018. 472 с.

162. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [10-те вид., переробл. та доповн.]. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.

163. Никифороенко Н. А. Актуальні питання правового статусу уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції. *Problems of integration of education, science and business in globalization : The V International Scientific and Practical Conference (Sofia, Bulgaria, February 5–7, 2024)*. Sofia, Bulgaria, 2024. С. 155–159. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2024/02/PROBLEMS-OF-INTEGRATION-OF-EDUCATION-SCIENCE-AND-BUSINESS-IN-GLOBALIZATION.pdf>.

164. Никифороенко Н. А. Детермінанти кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 81. Ч. 2. С. 317–323. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.49>.

165. Никифороенко Н. А. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 543–546. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/129>.

166. Никифороенко Н. А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Т. 2. № 79. С. 193–202. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.29>.

167. Никифороенко Н. А. Окремі питання протидії кримінальним правопорушенням, передбачених статтями 366-2, 366-3, 368-5 Кримінального кодексу України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XIII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 256–259.

168. Никифороенко Н. А. Поняття та ознаки корупційного кримінального правопорушення. *Інтернаука*. 2022. № 12 (101). С. 85–95. (Серія «Юридичні науки»). DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2022-12-8465>.

169. Никифороенко Н. А. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 342–345. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/82>.

170. Никифороенко Н. А. Суб'єкти запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією: проблеми функціонування та перспективи удосконалення правового статусу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 611–617. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.107>.

171. Никифороенко Н. А. Суб'єктивні ознаки декларування недостовірної інформації: актуальні питання правозастосування. *Вісімдесят треті економіко-правові дискусії*: матеріали Міжнар. мультидисциплін. наук. інтернет-конф. (Львів, Україна – Ополе, Польща, 27–28 лют. 2024 р.). Львів, 2024. С. 57–61.

172. Окрема думка судді Верховного Суду до постанови об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 4 груд. 2023 р. Справа № 991/5479/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476631>.

173. Пересада В. А. Криміналістична характеристика декларування недостовірної інформації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4 (84). С. 266–273.

174. Полькін К. К. Про обґрунтованість криміналізації декларування недостовірної інформації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 1. С. 142–155.

175. Порядок заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави, або місцевого самоврядування : наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 23 лип. 2021 р. № 449/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-21#Text>.

176. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 28 січ. 2020 р. Справа № 705/2583/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/87365886>.

177. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 4 груд. 2023 р. Справа № 991/5479/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/115476543>.

178. Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 12 берез. 2024 р. Справа № 676/4489/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: https://reustr.court.gov.ua/Review/117849546?fbclid=IwAR0b_VjuyZHTNihHxucm71WvYxfJDJulovgK6Hj5VG9o7e99310qsAJOkQ.

179. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / кол. авт. ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків : Кроссрууд, 2008. 364 с.

180. Присяжнюк Т. І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 20 с.

181. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7 черв. 2018 р. № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.

182. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану : Закон України від 20 верес. 2023 р. № 3384-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#n6>.

183. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : Закон України від 4 груд. 2020 р. № 1074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-20#Text>.

184. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення

відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : Закон України від 29 черв. 2021 р. № 1576-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-20#Text>.

185. Про внесення змін до Порядку формування, ведення та оприлюднення (надання) інформації Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 11 листоп. 2022 р. № 257/22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2145-23#Text>.

186. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.

187. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>.

188. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

189. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: статистична інформація. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

190. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93>.

191. Про затвердження Порядку відбору декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, для проведення повної перевірки та черговості такої перевірки на підставі оцінки ризиків : наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 7 груд. 2023 р. № 284/23. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/normatyvno-pravova-baza-deklaruvannya/>.

192. Про затвердження Порядку проведення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування : наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 29 січ. 2021 р. № 26/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0158-21#Text>.

193. Про затвердження Порядку формування, ведення та оприлюднення (надання) інформації Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 23 лип. 2021 р. № 448/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0986-21#Text>.

194. Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції : наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 27 трав. 2021 р. № 277/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0914-21#Text>.

195. Про затвердження форми декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 23 лип. 2021 р. № 449/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-21#n16>.

196. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни : Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>.

197. Профілактика злочинів : підручник / [О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О. Ф. Гіда та ін.]. Київ : Атіка, 2011. 718 с.

198. Расюк Е. Проблемні питання взаємодії спеціальних суб'єктів запобігання корупції під час здійснення заходів з протидії корупційній злочинності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 70. С. 435–443. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.70>.

199. Резнік О. М., Бондаренко О. С. Визнання норми про декларування недостовірної інформації неконституційною як прояв дискредитації

антикорупційної реформи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 330–333. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/83>.

200. Риженко К. Що гальмує роботу антикорупційної системи? 24 листоп. 2023 р. URL: <https://ti-ukraine.org/news/shho-galmuye-robotu-antykoruptsijnoyi-systemy/>.

201. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовт. 2020 р. № 13-р/2020 (справа № 1-24/2020(393/20)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.

202. Рубан К. П. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 346–350.

203. Рубан К. П. Подання електронних декларацій як захід запобігання корупції. *Кримінально-правові, кримінологічні засади протидії корупції* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 31 берез. 2017 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 156–157.

204. Русаєв А. В. Доказування службовою особою підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України декларування недостовірної інформації : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2023. 277 с.

205. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за наук. ред. В. І. Борисова. Харків : Право, 2006. 208 с.

206. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права : монографія. Запоріжжя : Акцент Інвест-Трейд, 2012. 800 с.

207. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія. Харків : Право, 2016. 256 с.

208. Ткаченко І. М. Сучасні концепції потерпілого від кримінального правопорушення в теорії кримінального права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 4 (18). С. 73–85. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.4.06.
209. Топорецька З. М. Криміналістична характеристика декларування недостовірної інформації. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 156–166.
210. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2020. 481 с.
211. Уколов В. Антикорупційний фронт – результат чотирирічної боротьби. *Юридичний вісник України*. 2018. № 22. С. 7.
212. Українська кримінологічна енциклопедія / [упоряд. : О. М. Джу́жа, О. М. Литвинов]; за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка. Київ : ХНУВС ; НАВС ; Кримін. асоц. України ; Золота миля, 2017. 803 с.
213. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
214. Ухвала Гайворонського районного суду Кіровоградської області від 29 берез. 2024 р. Справа № 385/426/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/117991671>.
215. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 12 груд. 2023 р. Справа № 629/5254/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/115873515>.
216. Ухвала Колегії суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 21 лют. 2024 р. Справа № 991/5479/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/117426558>.
217. Ухвала Колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 3 лют. 2022 р. Справа № 415/2182/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/103466917>.

218. Ухвала Ульяновського районного суду Кіровоградської області від 18 берез. 2024 р. Справа № 402/26/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117732607>.

219. Хоменко В. П. Запобігання злочинам у фіскальній сфері як складова забезпечення фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 37–47.

220. Черенков А. М. Розслідування декларування недостовірної інформації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 270 с.

221. Черенков А. М. Криміналістична характеристика суб'єкта декларування недостовірної інформації. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 222–226. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313.2019.7.40>.

222. Чернявський С., Вознюк А. Зарубіжний досвід правової протидії незаконному збагаченню. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 17 (1). С. 79–89. DOI: <https://doi.org/10.33270/04191701.79>.

223. Шакур В. І. Суспільство і злочинність : монографія. Київ : Атіка, 2003. 784 с.

224. Шакур В. І. Проблемні аспекти кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 25 (1). С. 18–27.

225. Шевченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупційній злочинності в Україні та її запобігання : монографія. Київ : Дакор, 2013. 568 с.

226. Шевчишен А. В. Проблеми доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 624 с.

227. Шестопалова Л. Відмежування корупційних правопорушень від правопорушень, пов'язаних із корупцією. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 193–197.

228. Шостко О. Типологія осіб, які вчиняють корупційні злочини. *Транскордонна співпраця: проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали регіон. круглого столу (Київ, 28–29 верес. 2017 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2017. С. 203–205.

229. Щирська В. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 3 (112). С. 59–64.

230. Щодо листа президентів GRECO та Венеційської комісії до Голови Верховної Ради стосовно конституційної кризи в Україні. 1 листоп. 2020 р. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/shhodo-lysta-prezydentiv-greco-ta-venetsijskoyi-komisiyi-do-golovy-verhovnoyi-rady-stosovno-konstytutsijnoyi-kryzy-v-ukrayini/>.

231. Янівський В. М. Про підстави криміналізації діяння, передбаченого ст. 366-3 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2023. С. 168–178. DOI: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2022.2.16168>.

232. Ященко А. М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 20 с.

233. Agerberg M. Perspectives on Gender and Corruption. The Quality of Governance Working Paper Series. University of Gothenburg, 2014. URL: https://www.gu.se/sites/default/files/2020-05/QoGWP_2014_14_Agerberg.pdf.

234. Cherniavskiy S., Dzhuzha A., Babanina V., Harust Yu. Financial and Economic Security in Ukraine: Improving a System based on the International Example. *Review of Economics and Finance*. 2022. No. 20 (1). P. 208–215. DOI: 10.37635/jnalsu.28(4).2021.157-168.

235. Cherniei V., Cherniavskiy S., Babanina V., Ivashchenko V. Criminal remedies and institutional mechanisms for combating corruption crimes: the experience of Ukraine and international approaches. *Juridical Tribune*. 2022. Vol. 12. No. 2. P. 227–245. DOI: 10.24818/TBJ/2022/12/2.05.

236. Cherniei V., Cherniavskiy S., Babanina V., Tykho O. Criminal Liability for Cryptocurrency Transactions: Global Experience. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. No. 10 (4). P. 304–316. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n4p304>.

237. Cherniei V., Cherniavskiy S., Babanina V., Tykhonova O., Hudkova H. Características de la responsabilidad por revelación del secreto bancario en Europa y Estados Unidos. *Jurídicas CUC*. 2023. No. 19 (1). P. 311–338. DOI: 10.17981/juridcuc.19.1.2023.11.

238. Commission staff working document «Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions». 2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf.

239. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. Press Release. *International Criminal Court*. 17 March 2023. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>.

240. Swamy A., Knack S., Lee Y., Azfar O. Gender and corruption. *Journal of development economics*. 2001. No. 64 (1). P. 25–55. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(00\)00123-1](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(00)00123-1).

241. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

242. Vozniuk A., Hryha M., Botnarenko I., Makarenko T., Bryskovska O. Electoral corruption: illegal voter bribery technologies: Corrupción electoral: tecnologías ilegales de soborno a los votantes. *Cuestiones Políticas*. 2022. No. 40 (75). P. 145–163. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.10>.

243. Vozniuk A., Kamensky D., Dudorov O., Movchan R., Andrushko A. Unconstitutionality of criminal liability for filing inaccurate information in Ukraine:

critical legal analyses. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39 (69). P. 133–145. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.07>.

244. Zákon č. 40/2009 Sb. Částka č. 11/2009 Sb. Aktuální znění 01.04.2024 (verze 42). URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Статистичні дані щодо кримінальних правопорушень,
передбачених ст. 366-1, 366-2, 366-3 КК України

Додаток А.1

Динаміка кримінальних правопорушень, передбачених
ст. 366-1, 366-2, 366-3 КК України, за період 2015–2023 років [189]

Роки	Обліковано кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-1 КК України / повідомлено про підозру	Обліковано кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 КК України / повідомлено про підозру	Обліковано кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-3 КК України / повідомлено про підозру
2015	25 / 0		
2016	58 / 1		
2017	1134 / 211		
2018	1541 / 618		
2019	1118 / 416		
2020	343 / 214		
2021	1 / 0		
2022		78 / 7	138 / 71
2023		39 / 8	31 / 21

2015 року зареєстровано 25 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-1 КК України, 2016-го – 58 (+132 %), 2017-го – 1134 (+1855,2 %), 2018-го – 1541 (+35,9 %), 2019-го – 1118 (–27,4 %), 2020-го – 343 (–69,3 %), 2021-го – 1 (–99,7 %). 2022 року зареєстровано 216 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України (+21500), 2023-го – 70 (–67,6 %).

Питома вага кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-1, 366-2, 366-3 КК України, за період 2015–2023 років [189]

Роки	Обліковано кримінальних правопорушень			
	у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	за ст. 366-1 КК України	за ст. 366-2 КК України	за ст. 366-3 КК України
2015	14997	25		
2016	14820	58		
2017	19234	1134		
2018	19909	1541		
2019	20069	1118		
2020	18996	343		
2021	18330	1		
2022	11617		78	138
2023	14820		39	31

Питома вага умисного неподання декларації та декларування недостовірної інформації в структурі кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, упродовж 2015–2023 років здебільшого була незначною: 0,17 % – 2015 року, 0,4 % – 2016 року, 5,9 % – 2017 року, 7,7 % – 2018 року, 5,6 % – 2019 року, 1,8 % – 2020 року, 1,9 % – 2022 року, 0,5 % – 2023 року.

Додаток А.3

**Зареєстровані злочини, передбачені ст. 366-2 , 366-3 КК України,
і результати їх досудового розслідування за 2022–2023 роки [189]**

		2022		2023		Загалом
		ст. 366-2	ст. 366-3	ст. 366-2	ст. 366-3	
Обліковано кримінальних правопорушень		78	138	39	31	286
Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру		7	71	8	21	107
Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду (п. 2,3 ст. 283 КПК України)	з обвинувальним актом	3	68	3	20	94
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	2	0	2
	загалом	3	68	5	20	96
Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	за п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України	53	71	14	11	149
	загалом	53	71	14	11	149

Упродовж 2022–2023 років обліковано 286 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України. Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру, становили 37,4 %, кримінальних правопорушень, за якими провадження направлено до суду, – 33,6 %, кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито, – 52,1 %.

Серед кримінальних правопорушень, за якими провадження направлено до суду, було 32,9 % з обвинувальним актом і 0,7 % – з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності.

Додаток А.4

Вік засуджених на момент вчинення злочину (2022–2023 роки) [103; 104]

Злочин	Вік засуджених на момент вчинення злочину							Загалом
	від 14 до 16 років	від 16 до 18 років	від 18 до 25 років	від 25 до 30 років	від 30 до 50 років	від 50 до 65 років	понад 65 років	
Декларування недостовірної інформації					1	1	0/2	2/2
Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування			3/2	7/2	38/6	26/7	2	76/17
Загалом			5	9	45	34	4	97

Упродовж 2022–2023 років найбільше засуджених віком від 30-ти до 65 років (81,4 %). Значно меншою є кількість осіб віком від 18-ти до 25 років (5,1 %), від 25-ти до 30 років (9,3 %) і понад 65 років (4,1 %).

Освіта засуджених на час учинення злочину (2022–2023 роки) [103; 104]

Злочин	Освіта засуджених на час учинення злочину						Загалом
	повна вища	базова вища	професійно-технічна	повна загальна середня	базова загальна середня	без освіти	
Декларування недостовірної інформації	0/2		1/0	1/0			4
Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування	24/5	4/3	24/3	9/2	15/4		93
Загалом	31	7	28	12	19		97

Упродовж 2022–2023 років найбільш криміногенну групу за рівнем освіти становлять особи з повною вищою (32 %) та професійно-технічною (28,9 %) освітою. Менше засуджених із базовою загальною середньою (19,5 %) і повною загальною середньою (12,4 %), а найменше – з базовою вищою освітою (7,2 %).

Додаток А.6

Притягнуті до кримінальної відповідальності (2022–2023 роки) [103; 104]

		2022		2023		Загалом
		ст. 366-2	ст. 366-3	ст. 366-2	ст. 366-3	
Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили у звітному періоді		2	99	7	29	137
Засуджених		2	76	2	17	97
Матеріали кримінального провадження у відношенні яких закрито	Усього		23	5	12	40
	у зв'язку з дійовим каяттям		9	1	3	13
	у зв'язку з примиренням винного з потерпілим					
	у зв'язку із зміною обстановки		14		5	19
	у зв'язку з передачею особи на поруки					
	з інших підстав			4	4	8

Упродовж 2022–2023 років набрали законної сили судові рішення щодо 137 осіб, з яких 97 осіб (70,8 %) засуджено та у відношенні 40 осіб (29,2 %) матеріали кримінального провадження закрито. Серед підстав закриття кримінальних проваджень 13,9 % становило звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки, 9,5 % – звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям та 5,8 % – інші підстави (додаток А.6).

Додаток Б**Результати вивчення вироків за ст. 366-2, 366-3 КК України****Додаток Б.1****Аналітична довідка
за результатами вивчення вироків за ст. 366-2 КК України,
винесених упродовж 2021–2023 років**

Упродовж 2021–2023 років винесено 11 вироків за ст. 366-2 КК України, з яких 8 (72,7 %) обвинувальних і 3 (27,3 %) виправдувальні.

2021 року не засуджено жодної особи, 2022-го – 2 особи (25 %), 2023-го – 6 осіб (75 %).

Серед притягнутих до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК України) упродовж 2021–2023 років більшість становили народні депутати України – 3 (37,5 %). Решту 5 осіб (62,5 %) представляли депутати місцевої, міської, сільської, районної та обласної рад.

На момент винесення вироків 3 особи (37,5 %) були депутатами, 2 особи (25 %) – працевдатними, які не працювали й не навчалися, 1 особа (12,5 %) – бухгалтер, 1 особа (12,5 %) – приватний підприємець, 1 особа (12,5 %) – директор підприємства.

Серед засуджених протягом 2021–2023 років за ст. 366-2 КК України 5 осіб (62,5 %) мали вищу освіту, 1 особа (12,5 %) – дві вищі освіти, зокрема юридичну, 1 особа (12,5 %) – середньо-спеціальну. Щодо однієї особи (12,5 %) відомостей про освіту не зазначено.

За показником статі серед засуджених протягом 2021–2023 років за ст. 366-2 КК України 3 (37,5 %) правопорушники – жінки, 5 (62,5 %) – чоловіки.

За сімейним статусом серед цих порушників було 6 (75 %) одружених осіб і 2 (25 %) неодружені.

За типом декларації недостовірні відомості внесено до щорічної декларації (62,5 %), виправленої декларації (12,5 %) та декларації після звільнення (25 %).

Як *основне покарання* 7 особам (87,5 %) призначено штраф та 1 особі (12,5 %) – громадські роботи.

До всіх засуджених (100 %) застосовано позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю («виборні посади в органах місцевого самоврядування», «посади, пов'язані з виконанням функцій органів місцевого самоврядування», «посади, пов'язані з виконанням функцій держави та місцевого самоврядування», «посади, пов'язані зі здійсненням функцій представника влади в органах державної влади»). Лише одну особу позбавлено права обіймати зазначені посади строком на два роки. В усіх інших випадках такий строк становив 1 рік.

З 1 особою (12,5 %) укладено угоду про визнання винуватості; 2 (25 %) особи звільнено від покарання на підставі п. 1 ч. 1 ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК України, у зв'язку із закінченням строків давності.

Серед пояснень причин неподання декларації суб'єкти кримінальних правопорушень зазначали про те, що порушення відбулося виключно з технічних причин і без жодного умислу [44]; декларацію заповнювали члени сім'ї [36]; невідповідальне ставлення до заповнення декларації, ненадання цьому належного значення [24]; брак досвіду в заповненні декларації, брак часу, щоб ознайомитися з рекомендаціями щодо її заповнення [27]; не зазначено відомості про об'єкти декларування та помилкове їх невідображення [25]. У вирокі на підставі угоди про визнання винуватості пояснень не зазначено [38].

За цей період виправдано троє осіб:

1. Народного депутата України визнано невинуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК України, і виправдано у зв'язку з *недоведеністю наявності в його діях складу кримінального правопорушення*. Винуватість не доведено поза розумним сумнівом. У діях обвинуваченого немає умисного характеру подання недостовірних відомостей, вбачається недбалість декларанта. Факт подання недостовірних відомостей з недбалості не створює підстав для відповідальності за ст. 366-2 КК України. Незрозумілою є природа відносин між банком й обвинуваченим для того, щоб встановити характер заборгованості останнього та відповідно фактичну наявність фінансового зобов'язання, яке підлягало відображенню в декларації [26].

2. Народного депутата України визнано невинуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК України, і виправдано у зв'язку з *відсутністю в його діях складу кримінального правопорушення*. Орендована квартира помилково не була внесена в декларацію за 2020 рік. Особа_8 декларував орендовану квартиру в щорічній декларації за 2019 рік, а також самостійно виявив неповноту відомостей у декларації за 2020 рік. Він також уживав заходи для усунення недоліків шляхом повідомлення НАЗК про це через особистий кабінет і шляхом заповнення виправленої декларації за 2020 рік. Отже, поведінка обвинуваченого під час декларування орендованої квартири до 12 березня 2021 року та після подання декларації за 2020 рік засвідчує, що останній не мав умислу на невнесення завідомо недостовірних відомостей про орендовану квартиру в декларацію за 2020 рік.

Особа_8 не мав мотиву й мети приховати орендовану квартиру під час подання декларації за 2020 рік. Його дії свідчать про те, що він нестаранно та несумлінно поставився до обов'язку внести достовірні відомості про об'єкти декларування, чим порушив визначений порядок декларування без прямого умислу [21].

3. Начальника Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва НПУ визнано невинуватим у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК України, виправдано у зв'язку з *недоведеністю в його діях складу кримінального правопорушення*. Суд не встановив обов'язкових ознак об'єктивної сторони кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК України. Надані стороною обвинувачення докази не доводять поза розумним сумнівом, що обвинувачений Особа_6 2020 року сукупно протягом 183 днів і станом на 31 грудня 2020 року користувався квартирою, що в нього був обов'язок зазначити в щорічній декларації за 2020 рік відомості про цю квартиру. За наслідками

судового розгляду не знайшли підтвердження доводи сторони обвинувачення щодо: спільного проживання Особа_6 й Особа_10 2020 року сукупно протягом 119 днів у цій квартирі; спільного проживання Особа_6 й Особа_10 у зазначеній квартирі станом на 31 грудня 2020 року [22].

**Аналітична довідка
за результатами вивчення вироків за ст. 366-3 КК України,
винесених упродовж 2021–2023 років**

Упродовж 2021–2023 років винесено 120 вироків за ст. 366-3 КК України, з яких 119 (99,2 %) обвинувальних й 1 (0,8 %) виправдувальний.

2021 року засуджено 26 осіб (21,8 %), 2022-го – 72 особи (60,5 %), 2023-го – 21 (17,7 %).

Серед притягнутих упродовж 2021–2023 років до кримінальної відповідальності за ст. 366-3 КК України більшість 78 осіб (65,5 %) становили депутати сільської ради, 13 (11 %) працівників виправних колоній, 11 (9,2 %) поліцейських, 4 (3,3 %) депутати районної ради, 3 (2,5 %) майстри лісу, 2 (1,7 %) присяжні, 8 (6,8 %) працівників інших категорій.

Щодо 21 особи (17,6 %) відомостей про зайнятість немає. Серед решти 98 осіб на момент винесення вироків 43 особи (43,9 %) були працездатними, які не працювали й не навчалися, 17 осіб (17,3 %) – працівники підприємств, 16 осіб (16,3 %) – працівники закладів освіти та культури, 7 осіб (7,1 %) – працівники фельдшерської служби; по 2 особи (2 %) кожної з категорій – пенсіонери, працівники сільської ради, приватні підприємці, працівники відділення засобів зв'язку (пошти) (разом 8 осіб – 8,2 %); по 1 особі (1 %) кожної з категорій – працівники обласної ради, міської ради, голова фермерського господарства, діловод, технічна працівниця в суді, бібліотекар та особа, що перебуває в слідчому ізоляторі за вчинення іншого кримінального правопорушення (разом 7 осіб – 7,1 %);

Щодо 41 особи (34,5 %) відомостей про освіту не зазначено. Серед решти 78 (65,5 %) засуджених 22 (28,2 %) особи мали вищу освіту, 5 (6,4 %) – повну вищу освіту, 1 (1,2%) – неповну вищу освіту, 17 (22%) – професійно-технічну, 18 (23 %) – середньо-спеціальну; 14 (18 %) – середню, 1 (1,2 %) – неповну середню освіту.

За показником статі серед засуджених 44 (37 %) жінки та 75 (63 %) чоловіків.

Щодо 46 осіб (38,7 %) відомостей про сімейний стан немає. Серед решти 73 (61,3%) засуджені 57 (78 %) одружені та 16 (22 %) неодружених.

За типом декларації правопорушники не подали щорічні декларації (67,2 %), декларації перед звільненням (6,7 %) і декларації після звільнення (26,1 %).

Причиною виправдувального вироку щодо неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стало те, що станом на час виникнення в особи обов'язку щодо подання декларацій за 2020 рік перед звільненням і після звільнення не було закону, яким передбачена кримінальна відповідальність за неподання таких декларацій особами, які вже не перебували на службовій посаді, а отже, обвинувачений не був суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України [31].

Як *основне покарання* 108 особам (90,8 %) призначено громадські роботи й 8 особам (6,7 %) – штраф. Стосовно двох осіб (1,7 %) – позбавлення волі, щодо однієї особи (0,8 %) – обмеження волі.

Трьох осіб (2,5 %), яким призначено позбавлення волі й обмеження волі, звільнено від кримінальної відповідальності.

До 110 засуджених (92,4 %) застосовано позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю («посади, пов'язані з виконанням функцій органів місцевого самоврядування», «посади, пов'язані з виконанням функцій держави та місцевого самоврядування», «посади, пов'язані з виконанням функцій держави», «посади, пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або такої, що прирівнюється до цієї діяльності», «посаду депутата Кролевецької міської ради» [40], «посади, пов'язані з виконанням функцій представника влади та здійсненням правоохоронної діяльності в правоохоронних органах» [29], «посади в органах Національної поліції» [32], «посади депутата сільської (міської) ради» [45], «посади та займатися діяльністю, визначеною Законом України “Про судоустрій і статус суддів”» [33], «посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях всіх форм власності, посади, пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування» [37]).

98 осіб (89,1 %) позбавлено права обіймати зазначені посади строком на один рік. У шести випадках (5,5 %) такий строк становив 3 роки, у п'яти випадках (4,5 %) строк становив 2 роки. Лише щодо однієї особи (0,9 %) не вказано строк позбавлення права обіймати певні посади, пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування [34].

Обвинувальними вироками судів не застосовано як додаткове покарання на строк від одного до трьох років позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю щодо 9 осіб (7,6 %).

З 18 особами (15,1 %) укладено угоду про визнання винуватості.

3 (2,5 %) особи звільнено від покарання на підставі ст. 75 КК України зі встановленням іспитового строку тривалістю 1 рік [37; 45; 46].

АНКЕТУВАННЯ

з дослідження питань кримінальних правопорушень,
пов'язаних із корупцією, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України
(декларування недостовірної інформації
та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на
виконання функцій держави або місцевого самоврядування)

Шановний учаснику анкетування!

Просимо надати відповіді на запропоновані нижче запитання.

Ваші відповіді буде використано в узагальненому вигляді в матеріалах дисертаційного дослідження «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією».

Щодо кожного запитання позначте варіант, який відповідає Вашій позиції. Якщо жоден із запропонованих варіантів не відповідає Вашому баченню та Ви бажаєте його доповнити, *можете запропонувати власний шлях розв'язання проблеми, що лише заохочується.*

Опитування є анонімним.

1. Чи маєте Ви практичний досвід у виявленні, розслідуванні або запобіганні кримінальним правопорушенням, передбаченим статтями 366-2, 366-3 КК України?

1.1. Так

1.2. Ні

2. Яку посаду Ви обіймаєте?

2.1. Слідчий

2.2. Дізнавач

2.3. Оперативний працівник

2.4. Керівник або заступник керівника структурного підрозділу правоохоронного органу

2.5. Керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа) з питань запобігання та протидії корупції

2.6. Суддя

2.7. Прокурор

2.8. Я належу до іншої категорії суб'єктів декларування

2.9. Я не є суб'єктом декларування, проте мені цікаво взяти участь в анкетуванні

3. Які, на Вашу думку, причини неподання декларації? (відповідей може бути декілька)

3.1. Складнощі тлумачення вимог антикорупційного законодавства, відсутність належних, чітких, зрозумілих роз'яснень цих вимог

- 3.2. Легковажне ставлення суб'єктів декларування до притягнення до кримінальної відповідальності, сподівання на можливість її уникнення
- 3.3. Відсутність технічної чи іншої можливості
- 3.4. Суб'єкт декларування забув подати
- 3.5. Незнання суб'єктами декларування про обов'язок подання декларації
- 3.6. Ваш варіант

4. Які, на Вашу думку, причини внесення недостовірних відомостей до декларації? (відповідей може бути декілька)

- 4.1. Складнощі тлумачення вимог антикорупційного законодавства, відсутність належних, чітких, зрозумілих роз'яснень цих вимог
- 4.2. Легковажне ставлення суб'єктів декларування до притягнення до кримінальної відповідальності, сподівання на можливість її уникнення
- 4.3. Брак необхідних навичок поводження з комп'ютерною технікою та реєстрами
- 4.4. Намагання приховати незаконні активи
- 4.5. Суб'єкт декларування забув певні відомості
- 4.6. Недосконалість програмних і технічних засобів (зокрема інтерфейсу), що ускладнюють заповнення декларації
- 4.7. Ваш варіант

5. Яких заходів Ви пропонуєте вживати з метою зменшення кількості фактів неподання декларації? (відповідей може бути декілька)

- 5.1. Удосконалення законодавства, передусім антикорупційного
- 5.2. Підвищення рівня правової освіти населення та правового виховання, зміна правосвідомості й формування добросовісної поведінки
- 5.3. Обов'язкове нагадування уповноваженими органами про необхідність подання декларації
- 5.4. Проведення із суб'єктами декларування інструктажу щодо недопущення порушення вимог антикорупційного законодавства
- 5.5. Ваш варіант

6. Яких заходів Ви пропонуєте вживати з метою зменшення кількості фактів внесення недостовірних відомостей до декларації? (відповідей може бути декілька)

- 6.1. Удосконалення законодавства, передусім антикорупційного
- 6.2. Підвищення оплати праці, рівня матеріального забезпечення, соціального та правового захисту суб'єктів декларування
- 6.3. Збільшення штатної чисельності органів запобігання та протидії цим кримінальним правопорушенням (НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС, НПУ, уповноважених підрозділів (уповноважених осіб))
- 6.4. Підвищення рівня фахової підготовки працівників суб'єктів запобігання та протидії цим кримінальним правопорушенням
- 6.5. Підвищення рівня правової культури населення та правового виховання, зміна правосвідомості й формування добросовісної поведінки

6.6. Модернізація Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, оптимізація його роботи (наприклад, розроблення технічної можливості автоматичного заповнення відповідних розділів декларації інформацією з наявних реєстрів і баз даних)

6.7. Розширення функціоналу автоматичного виявлення помилково та/або неправильно введених даних у момент заповнення декларації

6.8. Посилення відповідальності за порушення вимог законодавства у цій сфері

6.9. Ваш варіант

7. Що перешкоджає ефективному виявленню та розслідуванню кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України? (відповідей може бути декілька)

7.1. Неефективна робота НАЗК щодо перевірки декларацій (передусім незначна кількість перевірених декларацій) та повідомлення суб'єкта декларування

7.2. Неефективна робота керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції

7.3. Неефективна робота керівника юридичної особи публічного права щодо організації виконання вимог антикорупційного законодавства в частині декларування

7.4. Відсутність ефективної взаємодії між правоохоронними органами та НАЗК

7.5. Небажання прокурорів погоджувати повідомлення про підозру суб'єкту декларування, однак така готовність виявляється у випадку, коли особа згодна укладати з прокурором угоду про визнання винуватості

7.6. Корумпованість судових, правоохоронних чи контролюючих органів

7.7. Ваш варіант

8. Чи є потреба в удосконаленні положень законодавства, що стосується неподання декларації та декларування недостовірної інформації? Якщо так, то що саме слід удосконалити? (сформулюйте власну позицію)

Ваш варіант

Аналітична довідка щодо результатів анкетування

Анкетування проведено в період з 17 лютого 2024 року до 28 лютого 2024 року за допомогою онлайн форми для адміністрування опитування (Google форми) стосовно кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, передбачених ст. 366-2 (Декларування недостовірної інформації), ст. 366-3 (Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) КК України з метою вивчення практичних проблем запобігання цим деліктам.

Проанкетовано **484 респондентів**. Незначна їх частина не надала відповіді на всі поставлені запитання, тому під час обчислення відповідей щодо кожного питання враховано різну кількість респондентів (від 477 до 484).

1. Серед проанкетованих більшість респондентів – 394 (82,6 %) – не мали практичного досвіду у виявленні, розслідуванні або запобіганні кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. 7 респондентів не надали відповідь на питання щодо практичного досвіду. Утім 83 мали відповідний досвід.

2. Категорії респондентів на момент анкетування: 324 (67,6 %) працівники слідчих підрозділів; 49 (10,2 %) керівників або заступників керівників структурного підрозділу правоохоронного органу; 22 (4,6 %) працівники підрозділів дізнання, 4 (0,8 %) працівники органів прокуратури; 2 (0,4 %) працівники оперативних підрозділів; 1 (0,2 %) керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа) з питань запобігання та виявлення корупції; 1 (0,2 %) суддя; 62 (12,9 %) працівники, які належать до іншої категорії суб'єктів декларування; 14 (3 %) осіб не є суб'єктами декларування. 5 респондентів не надали відповідь на питання щодо посади, яку вони обіймають.

3. З-поміж причин неподання декларації опитані (відповіло 479 осіб) називають складнощі тлумачення вимог антикорупційного законодавства, відсутність належних, чітких, зрозумілих роз'яснень цих вимог (225 респондентів, 47 %); легковажне ставлення суб'єктів декларування до притягнення до кримінальної відповідальності, сподівання на можливість її уникнення (207 респондентів, 43,2 %); суб'єкт забув подати таку декларацію (133 респонденти, 27,8 %); відсутність технічної чи іншої можливості (108 респондентів, 22,5 %); незнання суб'єктами декларування про обов'язок подання декларації (69 респондентів, 14,4 %). Серед інших причин опитані називають: прагнення розбагатіти в незаконний спосіб і приховати це; відсутність чіткої відповіді на те, з якого органу брати довідку про доходи, а вони різні в банку, податковій чи пенсійному фонді; необхідність заповнення значної кількості позицій; приховування інформації.

4. Причинами внесення недостовірних відомостей до декларації опитані (відповіло 479 осіб) вважають складнощі тлумачення вимог антикорупційного законодавства, відсутність належних, чітких, зрозумілих роз'яснень цих вимог (270 респондентів, 56,4 %); те, що суб'єкт декларування забув певні відомості (173 респонденти, 36,1 %); легковажне ставлення суб'єктів декларування до притягнення до кримінальної відповідальності, сподівання на можливість її

уникнення (142 респонденти, 29,6 %); намагання приховати незаконні активи (120 респондентів, 25,1 %); брак необхідних навичок поводження з комп'ютерною технікою та реєстрами (100 респондентів, 20,9 %); недосконалість програмних і технічних засобів (зокрема інтерфейсу), що ускладнюють заповнення декларації (98 респондентів, 20,5 %).

5. На думку опитаних (відповіло 478 осіб), з метою зменшення кількості фактів неподання декларації слід уживати таких заходів: проведення із суб'єктами декларування інструктажу щодо недопущення порушення вимог антикорупційного законодавства (223 респонденти, 46,7 %); підвищення рівня правової культури населення та правового виховання, зміна правосвідомості й формування добросовісної поведінки (217 респондентів, 45,4 %); удосконалення законодавства, передусім антикорупційного (214 респондентів, 44,8 %); обов'язкове нагадування уповноваженими органами про необхідність подання декларації (213 респондентів, 44,6 %). Серед інших заходів опитані називають: роз'яснення норм розділів, та наведення прикладів для всіх випадків; посилення відповідальності; вказівка на недоліки й помилки в уже поданих деклараціях задля недопущення аналогічних помилок у майбутньому; спрощення антикорупційного законодавства; уведення штатної посади консультанта із заповнення декларації.

6. На думку опитаних (відповіло 478 осіб), з метою зменшення кількості фактів внесення недостовірних відомостей до декларації слід уживати таких заходів: розширення функціоналу автоматичного виявлення помилково та/або неправильно введених даних у момент заповнення декларації (211 респондентів, 44,1 %); удосконалення законодавства, передусім антикорупційного (203 респонденти, 42,5 %); модернізація Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, оптимізація його роботи (наприклад, розроблення технічної можливості автоматичного заповнення відповідних розділів декларації інформацією з наявних реєстрів і баз даних) (188 респондентів, 39,3 %); підвищення оплати праці, рівня матеріального забезпечення, соціального та правового захисту суб'єктів декларування (166 респондентів, 34,7 %); підвищення рівня правової культури населення та правового виховання, зміна правосвідомості й формування добросовісної поведінки (162 респонденти, 33,9 %); підвищення рівня фахової підготовки працівників суб'єктів запобігання та виявлення корупції (93 респонденти, 19,5 %); збільшення штатної чисельності органів запобігання та протидії цим кримінальним правопорушенням (НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС, НПУ, уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) (40 респондентів, 8,4 %); посилення відповідальності за порушення вимог законодавства у цій сфері – 32 (6,7%).

Серед інших заходів опитані пропонують запровадження загальнообов'язкового декларування доходів і майна для всього населення держави, а також запровадження конфіскації майна, права на яке набуто не в межах офіційного доходу декларанта, його сім'ї, родичів.

7. На думку опитаних, ефективному виявленню та розслідуванню кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України,

перешкоджає: відсутність ефективної взаємодії між правоохоронними органами та НАЗК (240 респондентів, 51,4 %); неефективна робота НАЗК щодо перевірки декларацій (передусім незначна кількість перевірених декларацій) і повідомлення суб'єкта декларування (125 респондентів, 26,8 %); небажання прокурорів погоджувати повідомлення про підозру суб'єкту декларування, однак така готовність виявляється у випадку, коли особа згодна укласти з прокурором угоду про визнання винуватості (81 респондент, 17,3 %); корумпованість судових, правоохоронних чи контролюючих органів (51 респондент, 10,9 %); неефективна робота керівника юридичної особи публічного права щодо організації виконання вимог антикорупційного законодавства в частині декларування (35 респондентів, 7,5 %); неефективна робота керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції (31 респондент, 6,6 %). Деякі респонденти також привернули увагу до відсутності інтеграції державних реєстрів й інших баз різних міністерств, неможливості встановлення походження коштів, отриманих унаслідок позики, недосконалості кримінального процесуального законодавства, круговій поруці, сімейних і бізнес зв'язках, прогалинах у законодавстві.

8. На питання «Чи є потреба в удосконаленні положень законодавства, що стосується неподання декларації та декларування недостовірної інформації? Якщо так, то що саме слід удосконалити?» 290 респондентів (59,9 %) з 484 не дало відповідей.

Зі 194 респондентів, що надали відповідь на питання, більшість – 99 респондентів (51 %) – висловили думку щодо відсутності потреби в удосконаленні законодавства, 28 респондентів (14,4 %) вважають, що така потреба є, проте не зазначили свої пропозиції, 18 респондентів (9,3 %) зазначили, що їм складно дати відповідь на поставлене питання, і лише 49 респондентів (25,3 %) надало розгорнуті відповіді.

Частина респондентів запропонувала вжити таких заходів для вдосконалення положень законодавства, що стосується неподання декларації та декларування недостовірної інформації:

1) підвищення якості законодавства. Респонденти в контексті цього зазначають, що «положення антикорупційного законодавства повинні бути чіткі, зрозумілі, однозначні, значно простіше викладені», «законодавство необхідно зробити більш зручним й адаптованим для людей», «має бути правова визначеність», «необхідне спрощення положень Закону України “Про запобігання корупції”, щоб норми були більш доступні для читання», «слід зробити чіткі вимоги та формулювання законів», «необхідно створити конкретніші положення законодавства», «адаптувати антикорупційне законодавство для кращого розуміння»;

2) удосконалення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2, 366-3 КК України, зокрема шляхом її посилення, диференціації відповідальності за умисне й необережне декларування недостовірної інформації. Зокрема, пропонується у випадках умисного декларування недостовірної інформації вживати заходів щодо конфіскації майна у фонд держави, але не в межах кримінального провадження,

а згодом, у межах кримінального провадження, встановлювати факти незаконного отримання майна. У деяких державах цей механізм уже передбачено, він визначає необхідність доказування того, що майно, яке є в декларанта, придбано або набуто право на нього в межах офіційного доходу. Необхідно перевіряти осіб, які надали декларанту кошти на придбання певного майна, на можливість їх офіційно заробляти. Слід чітко прописати диспозицію статті, щоб виключити неоднозначність її тлумачення (зокрема, виключити можливість притягнення невинних осіб до відповідальності), а також забезпечити правильну кримінально-правову кваліфікацію з метою унеможливлення ухилення осіб від кримінальної відповідальності. Рекомендується також урахувати положення проєкту нового КК України;

3) удосконалення положень Закону України «Про запобігання корупції», а саме розширення повноваження спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та покращення їх правового статусу, удосконалення законодавства в контексті суб'єктності адвокатів як членів дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури;

4) удосконалення законодавства в частині системи захисту викривачів, оскільки чимало інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень не розголошується у зв'язку з побоюваннями викривачів щодо витоку інформації про них, зокрема їх установчих даних, а також відомостей про членів сім'ї, що своєю чергою створює загрозу їх життю, житлу, здоров'ю та майну, застосування з боку посадових осіб негативних заходів впливу на викривача та членів сім'ї;

5) удосконалення кримінального процесу для ефективнішого розслідування всіх злочинів, не лише корупційних.

Відповідаючи на питання щодо заходів з удосконалення положень законодавства, що стосується неподання декларації та декларування недостовірної інформації, деякі респонденти висловили пропозиції, які стосуються як удосконалення законодавства, так і вжиття інших заходів. Вони акцентували на необхідності:

1) технічного оснащення, модернізації та оптимізації реєстру декларацій. Респонденти зауважують, що значною є потреба в нормальному ресурсі для декларування. Сайт хоч і сучасний, проте не зрозуміло, де, як і що вказувати. Пропонується розроблення можливості автоматичного заповнення певних розділів (форм) декларації з інших реєстрів, а також запровадження онлайн підтримки, де людина зможе написати свою проблему або питання під час заповнення та оперативно одержати відповідь;

2) спрощення механізму декларування. Суттєвою вважають проблему нерозуміння суті декларування. Процедуру заповнення декларації називають надзвичайно складною. Пропонується спростити декларацію, процедуру її подання та можливість доступу до інформації, яку вказують у декларації. Увагу зосереджують на необхідності вдосконалення механізму отримання інформації для заповнення декларації, зокрема пропонується його автоматизувати, відкрити доступ до всіх баз для заповнення декларації, удосконалити взаємодію реєстрів

для відображення коректної інформації, створити єдиний загальний реєстр, у якому має автоматично збиратися інформація про доходи;

3) забезпечення невідворотності відповідальності у формі, що є суттєвою для особи, яка вчинила правопорушення;

4) спрощеного механізму притягнення особи до відповідальності;

5) запровадження декларування для всіх громадян;

6) зменшення кількості суб'єктів декларування, адже основна їх частина займає посади з низькими корупційними ризиками. Зокрема, пропонується виключення слідчих із суб'єктів декларування;

7) створення запобіжників і механізмів, які можна буде використати як доказову базу під час розслідування кримінальних проваджень цієї категорії та які допоможуть підтверджувати фіктивність правочинів і набуття права власності підставними особами;

8) підвищення рівня правової культури та правового виховання населення, зміна правосвідомості, формування добросовісної поведінки, підвищення особистої дисциплінованості декларантів. На думку респондентів, не все залежить від законодавства. Навіть якщо зробити покарання суворішим або систему зручнішою, усе одно будуть ті, хто намагатимуться її обійти (щось приховати, щось «забути»). Істотним є чинник правової свідомості суб'єкта декларування, етики поведінки. Суб'єкт декларування повинен виконувати Закон, зважати, що його статки мають бути відкритими;

9) створення автоматичного та своєчасного нагадування щодо необхідності подання декларації, зокрема за допомогою месенджерів. Один з респондентів пропонує створити відповідний відділ на базі компетентного органу, забезпечений відповідними ресурсами, який буде нагадувати суб'єкту декларування про необхідність подання декларації, зокрема в разі припинення виконання функцій органу державної влади або місцевого самоврядування. Прикладом може бути використання методів, аналогічних до SMS-банкінгу;

10) покращення науково-методичного забезпечення проведення роз'яснювальної роботи («детальне і зрозуміле роз'яснення, зібране в одному посібнику (електронному ресурсі) щодо кожного пункту, що міститься в декларації», «визначення чітких методичних рекомендацій щодо заповнення декларації»);

11) підвищення оплати праці, рівня матеріального забезпечення, соціального та правового захисту суб'єктів декларування;

12) закриття загального доступу до інформації в декларації (наприклад, адреси, номери авто й іншої інформації, за якою можна ідентифікувати та знайти суб'єкта декларування);

13) надання можливості декларанту пояснити причину внесення неправдивих відомостей до декларації, після чого прийняти рішення згідно із законом;

14) покращення взаємодії компетентних органів.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Никифоренко Н. А. Поняття та ознаки корупційного кримінального правопорушення. *Інтернаука*. 2022. № 12 (101). С. 85–95. (Серія «Юридичні науки»). DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2022-12-8465>.
2. Никифоренко Н. А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 366-2, 366-3 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Т. 2 № 79. С. 193–202. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.29>.
3. Никифоренко Н. А. Суб'єкти запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією: проблеми функціонування та перспективи удосконалення правового статусу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 611–617. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.107>.
4. Никифоренко Н. А. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 543–546. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/129>.
5. Никифоренко Н. А. Детермінанти кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. 2024. Вип. 81. Ч. 2. С. 317–323. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.49>.
6. Никифоренко Н. А. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 342–345. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/82>.
7. Мазенко Н. А. Корупційне кримінальне правопорушення: актуальні питання теорії. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XI Всеукр.

наук.-теор. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 242–245.

8. Мазенко Н. А. Корупційний злочин у проєкті Кримінального кодексу України 2020 року. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.) : у 2 ч. Київ, 2020. Ч. 2. С. 321–323.

9. Мазенко Н. А. Кримінально-правові наслідки корупційних кримінальних правопорушень. *International Forum: Problems and Scientific Solutions* : VIII International Scientific and Practical Conference (September 6–8, 2021, Melbourne, Australia). Melbourne, 2021. P. 234–236. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/issue/view/6-8.09.2021/578>.

10. Никифорова Н. А. Окремі питання протидії кримінальним правопорушенням, передбачених статтями 366-2, 366-3, 368-5 Кримінального кодексу України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XIII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ, 2022. С. 256–259.

11. Никифорова Н. А. Актуальні питання правового статусу уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції. *Problems of integration of education, science and business in globalization* : The V International Scientific and Practical Conference (February 5–7, 2024, Sofia, Bulgaria). Sofia, 2024. С. 155–159. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2024/02/PROBLEMS-OF-INTEGRATION-OF-EDUCATION-SCIENCE-AND-BUSINESS-IN-GLOBALIZATION.pdf>.

12. Никифорова Н. А. Суб'єктивні ознаки декларування недостовірної інформації: актуальні питання правозастосування. *Вісімдесят треті економіко-правові дискусії* : матеріали Міжнар. мультидисциплінар. наук. інтернет-конф. (Львів, Україна, м. Опале, Польща, 27–28 лют. 2024 р.). Львів, 2024. С. 57–61.

Акти впровадженнь

№ 1 від 23 лютого 2024 р.

**Голові Комітету Верховної Ради
України з питань
антикорупційної політики
Анастасії РАДІНІЙ**

**Про надсилання пропозиції щодо
внесення змін до Закону
України «Про запобігання корупції»**

Шановна пані Голово!

Надсилаю Вам пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Закону України «Про запобігання корупції», розроблені мною, аспірантом наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ Никифоренко Наталією Андріївною за результатами свого наукового дослідження на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією».

Прохаю, за можливості, надати відповідь за результатами опрацювання розроблених змін і доповнень до Закону України «Про запобігання корупції».

Додатки: Проект Закону на 2 арк. в 1 прим.
Порівняльна таблиця на 5 арк. в 1 прим.
Пояснювальна записка на 5 арк. в 1 прим.

**З повагою
аспірант**

Наталя НИКИФОРЕНКО

097 455 52 46, mazenko.natali1997@gmail.com
02000, м. Київ, вул. Воскресенська, буд. 16, кв. 6

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції»
щодо удосконалення правового статусу керівника уповноваженого підрозділу
(уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції та
Уповноваженого

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

I. Внести зміни до Закону України «Про запобігання корупції» (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 49, ст. 2056):

1) в абзаці п'ятнадцятому частини першої статті 1 після слів «Національне агентство з питань запобігання корупції» доповнити словами «Державне бюро розслідувань»;

2) у статті 13-1:

частину третю викласти в такій редакції:

«3. Керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа) підзвітний і підконтрольний Національному агентству.

Спрямовує та координує діяльність керівника уповноваженого підрозділу (уповноважену особу) керівник відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування.

Національне агентство забезпечує гарантії незалежності уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) від впливу чи втручання у його роботу.».

частину шосту викласти в такій редакції:

«6. Основними завданнями уповноважених підрозділів (уповноваженої особи) є:

1) розроблення, організація та контроль за проведенням заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним з корупцією;

2) організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, внесення керівнику такого органу відповідних пропозицій;

3) надання методичної та консультаційної допомоги з питань додержання законодавства щодо запобігання корупції;

4) здійснення заходів з виявлення конфлікту інтересів, сприяння його врегулюванню, інформування керівника відповідного органу та Національного агентства про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання;

5) перевірка факту подання суб'єктами декларування декларацій та повідомлення Національного агентства про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному відповідно до цього Закону порядку;

б) проведення щодо декларацій, поданих суб'єктами декларування, таких видів контролів як правильність й повнота заповнення та повідомлення Національного агентства про випадки неправильного чи неповного заповнення таких поданих декларацій у визначеному відповідно до цього Закону порядку;

7) здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, у тому числі розгляд повідомлень про порушення вимог цього Закону, у тому числі на підвідомчих підприємствах, в установах та організаціях;

8) забезпечення захисту працівників, які повідомили про порушення вимог цього Закону, від застосування негативних заходів впливу з боку керівника або роботодавця відповідно до законодавства щодо захисту викривачів;

9) інформування керівника відповідного органу, Національного агентства або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про факти порушення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції.»;

3) в абзаці сьомому частини третьої статті 53-2 слова «або Державному бюро розслідувань.» виключити;

4) доповнити статтею 64-1 такого змісту:

«Стаття 64-1. Основні завдання Уповноваженого

Основними завданнями Уповноваженого є:

1) здійснення заходів щодо виконання (реалізації) Антикорупційної програми;

2) організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, внесення керівнику такого органу відповідних пропозицій;

3) за фактом виявленого під час заходів щодо оцінки корупційних ризиків порушення Антикорупційної програми, вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення ініціювання перед керівником питання проведення внутрішнього розслідування у порядку, передбаченому розділом XV Антикорупційної програми;

4) регулярне звітування перед засновниками (учасниками) юридичної особи;

5) отримання інформації від працівників про факти підбурення їх до вчинення корупційного правопорушення або про вчинені іншими працівниками чи особами корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень;

6) отримання інформації від працівників про виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів, а також вживає заходів щодо врегулювання виявленого конфлікту інтересів;

7) проведення індивідуального консультування працівників з питань застосування антикорупційних стандартів та процедур».

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про
запобігання корупції”» з удосконалення правового статусу керівника
уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та
виявлення корупції та Уповноваженого

1. Обґрунтування необхідності прийняття акта

Недостатній рівень автономії антикорупційного уповноваженого обумовлений передусім неконкретизованими в законодавстві гарантіями його незалежності, фактично необмеженою дискрецією керівника інституції в питаннях зміни структури або штатного розпису, що призводить до переміщення або звільнення працівників антикорупційного уповноваженого підрозділу, недотримання керівниками обов'язкових вимог щодо мінімальної штатної чисельності антикорупційного уповноваженого підрозділу, обмежень гарантій від незаконного звільнення за ініціативою керівника та залежності розміру оплати праці працівників антикорупційного уповноваженого підрозділу від дискреційних рішень керівника інституції [90].

Діяльність керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) необхідно цілком забезпечити від можливості втручання в його діяльність керівника відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування.

Керівник уповноваженого підрозділу (уповноважений орган) повинен мати власні інституційну незалежність, відокремленість, а також владні повноваження, тоді буде забезпечено належну його діяльність з питань запобігання та виявлення корупції в такому органі.

Одним із можливих способів розв'язання проблеми може стати підпорядкування керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) не керівнику відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування, а безпосередньо НАЗК [163].

Зміни в механізмі підзвітності й підконтрольності дають змогу розширити повноваження уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) й дадуть змогу НАЗК володіти об'єктивною інформацією про реальний стан оцінки корупційних ризиків, факти порушення законодавства у сфері запобігання та протидії корупції, здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства у відповідному органі.

НАЗК повинно здійснювати не тільки координацію та методичне забезпечення діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб), а й бути їх єдиним контролюючим органом, якому вони будуть підзвітні. Адже такі уповноважені підрозділи (уповноважені особи), діючи де-юре на засадах самостійності та функціональної незалежності у відповідному органі, де-факто не можуть бути нейтральними й автономними, оскільки підпорядковуються керівнику органу, у якому працюють і за який відповідають.

Установлено, що за результатами роботи за звітний рік уповноважений підрозділ (уповноважена особа) з питань запобігання та виявлення корупції надає до Національного агентства інформацію щодо своєї діяльності до 10 лютого

наступного за звітним року, за формою згідно з додатком до Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції, затвердженого наказом НАЗК від 27 травня 2021 року № 277/21 «Про затвердження Типового положення, яким визначено основні завдання, функції та права уповноважених підрозділів (уповноважених осіб)» [194].

Однак чинна редакція частини третьої статті 13-1 Закону України «Про запобігання корупції» (далі – Закон) передбачає підзвітність і підконтрольність керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції виключно керівнику відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування.

Отже, керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа), з одного боку, підзвітний і підконтрольний керівнику відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування, а з другого – звітує НАЗК. Підзвітність і підконтрольність керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) керівнику відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування може поставити під сумнів об'єктивність і неупередженість зазначеного вище звітування. У таких випадках може виникнути потенційний або реальний конфлікт інтересів між уповноваженим підрозділом (уповноваженою особою) і керівником державного органу або місцевого самоврядування, у разі вчинення останнім або його підлеглими декларування недостовірної інформації або неподання декларації.

Тому запропоновані зміни до відповідної норми закону щодо зміни підзвітності й підконтрольності керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції безпосередньо НАЗК є узгодженими з наявним порядком звітування.

Про значущість цієї проблеми в діяльності відповідних суб'єктів свідчать положення Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, затвердженої постановою КМУ від 4 березня 2023 року № 220.

Зокрема, проблему 1.1.4 сформульовано так: «Інститут уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції не повною мірою реалізує свій потенціал у зв'язку з недостатніми гарантіями автономності» [90].

В Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки, затвердженій Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-ІХ, цю проблему окреслено пунктом 2.1.4 [7].

Важливо також акцентувати на розширенні завдань уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) у частині декларування. Одним з основних таких завдань є перевірка факту подання суб'єктами декларування декларацій та повідомлення НАЗК про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному відповідно до Закону порядку. Водночас слід наділити уповноважений підрозділ (уповноважену особу) повноваженнями щодо проведення щодо поданих декларацій таких видів контролю, як правильність і повнота заповнення декларації.

У зв'язку з чим пропонується внести зміни до частини шостої ст. 13-1 Закону, доповнивши пунктом 6 щодо проведення стосовно декларацій, поданих

суб'єктами декларування, таких видів контролів, як правильність і повнота заповнення та повідомлення Національного агентства про випадки неправильного чи неповного заповнення таких поданих декларацій у визначеному відповідно до цього Закону порядку.

Це дасть змогу запобігти певній кількості випадків внесення недостовірних відомостей до декларацій. Практика засвідчує, що навіть частина слідчих НПУ не знає, до якої категорії належать їхні посади: «Б» чи «В».

Запропоновані законодавчі зміни узгоджуватимуться з повноваженнями НАЗК, передбаченими ст. 55-1 Закону, щодо проведення контролю стосовно декларацій, поданих суб'єктами декларування.

Крім того, з метою забезпечення належної та прозорої діяльності особи, відповідальної за реалізацію антикорупційної програми (Уповноваженого), а також реальної можливості виконання покладених на нього завдань, необхідно визначити в Законі його основні повноваження, які дотепер не окреслено законодавцем, що становить певну правову невизначеність.

Також законодавчою прогалиною видається невіднесення до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції Державного бюро розслідувань, оскільки працівники цього органу, як і Національної поліції, так і Національного антикорупційного бюро України, виявляють кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, здійснюють їх досудове розслідування, у яких надалі прокурор закінчує досудове розслідування у спосіб звернення до суду з обвинувальним актом.

Прийняття зазначеного проєкту Закону обумовлено, зокрема, окресленою проблематикою в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки й Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки.

Саме у зв'язку з цим пропонується вдосконалити правовий статус керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції, розширити повноваження цих підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, а також унормувати діяльність Уповноваженого.

2. Мета й завдання законопроєкту

Метою законопроєкту є вдосконалення правового статусу керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції, розширення повноважень підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, а також унормування діяльності особи, відповідальної за реалізацію антикорупційної програми (Уповноваженого), що має на меті забезпечити антикорупційну спрямованість реалізації державної політики в Україні в сучасних умовах і протидіяти поширенню кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, зокрема в державних органах та органах місцевого самоврядування.

3. Загальна характеристика й основні положення законопроєкту

Законопроєктом пропонується внести зміни до абзацу п'ятнадцятого частини першої статті 1 Закону, зазначивши ДБР серед спеціально уповноважених

суб'єктів у сфері протидії корупції, відповідно в абзаці сьомому частини третьої статті 53-2 Закону виключити слова «або Державному бюро розслідувань».

Також проектом Закону пропонується внести зміни в статтю 13-1 Закону та частину третю викласти в редакції, згідно з якою керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа) буде підзвітний і підконтрольний Національному агентству. Спрямовувати й координувати діяльність керівника уповноваженого підрозділу (уповноважену особу) буде керівник відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування, а Національне агентство буде гарантом забезпечення незалежності такого уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) від впливу чи втручання в його роботу.

Водночас частину шосту статті 13-1 Закону пропонується викласти в редакції, згідно з якою перелік основних завдань уповноважених підрозділів (уповноваженої особи) слід доповнити новим завданням, таким як проведення щодо декларацій, поданих суб'єктами декларування, таких видів контролів, як правильність і повнота заповнення та повідомлення Національного агентства про випадки неправильного чи неповного заповнення таких поданих декларацій у визначеному відповідно до цього Закону порядку.

Доповнити Закон статтею 64-1, тобто основними завданнями Уповноваженого, такими як здійснення заходів щодо виконання (реалізації) Антикорупційної програми; організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, внесення керівнику такого органу відповідних пропозицій; за фактом виявленого під час заходів щодо оцінки корупційних ризиків порушення Антикорупційної програми, вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення ініціювання перед керівником питання проведення внутрішнього розслідування в порядку, передбаченому розділом XV Антикорупційної програми; регулярне звітування перед засновниками (учасниками) юридичної особи; отримання інформації від працівників про факти підбурення їх до вчинення корупційного правопорушення або про вчинені іншими працівниками чи особами корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень; отримання інформації від працівників про виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів, а також вжиття заходів щодо врегулювання виявленого конфлікту інтересів; проведення індивідуального консультування працівників з питань застосування антикорупційних стандартів і процедур.

4. Стан нормативно-правової бази в зазначеній сфері правового регулювання та місце законопроекту в системі законодавства

Основними нормативно-правовими актами в цій сфері правового регулювання є Конституція України та Закон України «Про запобігання корупції».

Реалізація положень законопроекту не потребує внесення змін до інших законодавчих актів, крім зазначених у ньому.

5. Фінансово-економічне обґрунтування законопроекту

Реалізація положень законопроекту не потребує додаткових витрат із Державного бюджету України.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття законопроекту

Реалізація законопроекту дасть змогу розпочати реальне розв'язання проблем, окреслених у Державній антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки (проблема 2.1.4) та Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки (проблема 1.1.4), забезпечуватиме вдосконалення правового статусу керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції та особи, відповідальної за реалізацію антикорупційної програми (Уповноваженого). А отже, дасть змогу врегулювати діяльність цих уповноважених суб'єктів, які здійснюють виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, та запобігання їм.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

**до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про запобігання корупції”»
з удосконалення правового статусу керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань
запобігання та виявлення корупції та Уповноваженого**

Зміст положення акта законодавства	Зміст відповідного положення проєкту акта
<p>Закон України «Про запобігання корупції» (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 49, ст. 2056)</p>	
<p>Стаття 1. Визначення термінів</p> <p>1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:</p> <p>...</p> <p>спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції – органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції;</p> <p>...</p>	<p>Стаття 1. Визначення термінів</p> <p>1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:</p> <p>...</p> <p>спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції – органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державне бюро розслідувань;</p> <p>...</p>
<p>Стаття 13¹. Уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції</p> <p>...</p> <p>3. Керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа) підзвітний і підконтрольний керівнику відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування.</p>	<p>Стаття 13¹. Уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції</p> <p>...</p> <p>3. Керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа) підзвітний і підконтрольний Національному агентству.</p> <p>Спрямовує та координує діяльність керівника</p>

<p>Відсутній</p> <p>Керівник відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування забезпечує гарантії незалежності уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) від впливу чи втручання у його роботу.</p> <p>...</p> <p>6. Основними завданнями уповноважених підрозділів (уповноваженої особи) є:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) розроблення, організація та контроль за проведенням заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним з корупцією; 2) організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, внесення керівнику такого органу відповідних пропозицій; 3) надання методичної та консультаційної допомоги з питань додержання законодавства щодо запобігання корупції; 4) здійснення заходів з виявлення конфлікту інтересів, сприяння його врегулюванню, інформування керівника відповідного органу та Національного агентства про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання; 	<p>уповноваженого підрозділу (уповноважену особу) керівник відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування.</p> <p>Національне агентство забезпечує гарантії незалежності уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) від впливу чи втручання в його роботу.</p> <p>...</p> <p>6. Основними завданнями уповноважених підрозділів (уповноваженої особи) є:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) розроблення, організація та контроль за проведенням заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним з корупцією; 2) організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, внесення керівнику такого органу відповідних пропозицій; 3) надання методичної та консультаційної допомоги з питань додержання законодавства щодо запобігання корупції; 4) здійснення заходів з виявлення конфлікту інтересів, сприяння його врегулюванню, інформування керівника відповідного органу та Національного агентства про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання;
--	--

5) перевірка факту подання суб'єктами декларування декларацій та повідомлення Національного агентства про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному відповідно до цього Закону порядку;

~~6) здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, у тому числі розгляд повідомлень про порушення вимог цього Закону, у тому числі на підвідомчих підприємствах, в установах та організаціях;~~

~~7) забезпечення захисту працівників, які повідомили про порушення вимог цього Закону, від застосування негативних заходів впливу з боку керівника або роботодавця відповідно до законодавства щодо захисту викривачів;~~

~~8) інформування керівника відповідного органу, Національного агентства або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про факти порушення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції.~~

...

5) перевірка факту подання суб'єктами декларування декларацій та повідомлення Національного агентства про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному відповідно до цього Закону порядку;

6) проведення щодо декларацій, поданих суб'єктами декларування, таких видів контролів, як правильність і повнота заповнення, повідомлення Національного агентства про випадки неправильного чи неповного заповнення таких поданих декларацій у визначеному відповідно до цього Закону порядку;

7) здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, зокрема розгляд повідомлень про порушення вимог цього Закону, у тому числі на підвідомчих підприємствах, в установах та організаціях;

8) забезпечення захисту працівників, які повідомили про порушення вимог цього Закону, від застосування негативних заходів впливу з боку керівника або роботодавця відповідно до законодавства щодо захисту викривачів;

9) інформування керівника відповідного органу, Національного агентства або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про факти порушення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції.

...

<p>Стаття 53-2. Порядок здійснення перевірки за повідомленням викривача</p> <p>...</p> <p>У разі якщо в ході проведення попереднього розгляду виявляються ознаки корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, матеріали передаються відповідному спеціально уповноваженому суб'єкту у сфері протидії корупції або Державному бюро розслідувань.</p> <p>...</p>	<p>Стаття 53-2. Порядок здійснення перевірки за повідомленням викривача</p> <p>...</p> <p>У разі якщо в ході проведення попереднього розгляду виявляються ознаки корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, матеріали передаються відповідному спеціально уповноваженому суб'єкту у сфері протидії корупції.</p> <p>...</p>
<p>Немає</p>	<p>Стаття 64¹. Основні завдання Уповноваженого</p> <p>Основними завданнями Уповноваженого є:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) здійснення заходів щодо виконання (реалізації) Антикорупційної програми; 2) організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовка заходів щодо їх усунення, внесення керівнику такого органу відповідних пропозицій; 3) за фактом виявленого під час заходів щодо оцінки корупційних ризиків порушення Антикорупційної програми, вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення ініціювання перед керівником питання проведення внутрішнього розслідування в порядку, передбаченому розділом XV Антикорупційної програми;

4) регулярне звітування перед засновниками (учасниками) юридичної особи;

5) отримання інформації від працівників про факти підбурення їх до вчинення корупційного правопорушення або про вчинені іншими працівниками чи особами корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень;

6) отримання інформації від працівників про виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів, а також вжиття заходів щодо врегулювання виявленого конфлікту інтересів;

7) проведення індивідуального консультування працівників з питань застосування антикорупційних стандартів і процедур.

...

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник начальника
Головного слідчого управління
Національної поліції України,
доктор філософії в галузі права,
полковник поліції

Сергій ПАНТЕЛЕСВ

2024 року

АКТ № 40044-2024

Про впровадження у практичну діяльність
Головного слідчого управління Національної
поліції України результатів дисертаційного
дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови:

начальника відділу методичної роботи та
правового забезпечення Головного слідчого
управління Національної поліції України,
кандидата юридичних наук, полковника
поліції Владислава Бурлаки

членів комісії:

заступника начальника відділу
організаційно-аналітичної роботи
Головного слідчого управління
Національної поліції України, кандидата
юридичних наук, підполковника поліції
Наталії Карпенко

старшого слідчого в особливо важливих
справах відділу методичної роботи та
правового забезпечення Головного слідчого
управління Національної поліції України,
капітана поліції Аліни Віткалової

комісія відповідно до доручення Національної поліції України
№ 34684/24/4/3-2022 від 20.12.2022 «Про впорядкування процедури видання
актів впровадження наукових досліджень у діяльність органів досудового
розслідування Національної поліції України», склала цей акт, щодо розгляду
основних положень та результатів дисертаційного дослідження здобувача
освітньо-наукового ступеня доктора філософії Національної академії внутрішніх

справ Никифорова Наталі Андріївни на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією» зі спеціальності 081 (Право).

Комісією встановлено, що викладені у висновках пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час виявлення та запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, чому й приділено значну наукову увагу.

Для практичної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України важливе значення мають висновки, пропозиції та рекомендації, що відображені за змістом низки наукових робіт Никифорова Н.А., зокрема до основних із них слід віднести:

1. Никифорова Н. А. Поняття та ознаки корупційного кримінального правопорушення. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2022. № 12 (101). С. 85–95.

2. Никифорова Н. А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 366-2, 366-3 Кримінального кодексу України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Том 2 № 79.

3. Никифорова Н. А. Суб'єкти запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією: проблеми функціонування та перспективи удосконалення правового статусу. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 1. С. 611–617.

4. Никифорова Н. А. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С. 543–546.

5. Никифорова Н. А. Детермінанти кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Випуск 81. Частина 2. С. 317–323.

6. Мазенко Н. А. Кримінально-правові наслідки корупційних кримінальних правопорушень. VIII International Scientific and Practical Conference «International Forum: Problems and Scientific Solutions» (September 6-8, 2021). Melbourne, Australia: CSIRO Publishing House, 2021. P. 234-236.

7. Никифорова Н. А. Актуальні питання правового статусу уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції. The V International Scientific and Practical Conference «Problems of integration of education, science and business in globalization», February 05-07, 2024, Sofia, Bulgaria. С. 155–159.

8. Никифорова Н. А. Суб'єктивні ознаки декларування недостовірної інформації: актуальні питання правозастосування. Вісімдесят треті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополь, Польща, 27-28 лютого 2024 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Львів : ФОП Шпак В.Б. С. 57–61.

Матеріали викладені в висновках до дисертаційного дослідження можуть бути використані під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування територіальних органів поліції Національної поліції України,

оскільки мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню процесуальної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Голова комісії:

 Владислав БУРЛАКА

Члени комісії:

 Наталія КАРПЕНКО

 Аліна ВІТКАЛОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин
Міністерства внутрішніх справ України

Генерал-майор ДОБРОСЕРДОВ
29 березня 2024

АКТ

про впровадження в практичну діяльність наукових розробок дисертаційного дослідження аспіранта наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ Никифоренко Наталії Андріївни за темою «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією»

Заступник начальника Управління (керівника Секретаріату Уповноваженого) – начальник відділу організаційно-аналітичної роботи, забезпечення взаємодії, обробки та обліку інформації з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин Управління з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (Секретаріату Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин) Дядик Анатолій Станіславович та начальник відділу комунікації, взаємодії та інформування про стан розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин по південному та східному регіонах України Управління з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (Секретаріату Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин) Ткач Сергій Сергійович склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження здобувача освітньо-наукового ступеня доктора філософії Національної академії внутрішніх справ Никифоренко Наталії Андріївни на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією» зі спеціальності 081 (Право) впроваджено у діяльність працівників Управління з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (Секретаріату Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин), Міністерства внутрішніх справ України під час забезпечення дотримання вимог антикорупційного законодавства, запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

Анатолій ДЯДИК

Сергій ТКАЧ

ЗАТВЕРДЖУЮПроректор
Національної академії
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ**

2024

АКТ27. 02. 2024

м. Київ

№ 9-10

Впровадження результатів дисертації
Никифоренко Наталії Андріївни
на тему «Запобігання кримінальним
правопорушенням, пов'язаним з
корупцією» в наукову діяльність НАВС

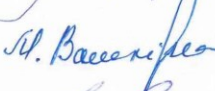

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- директора ННІ № 1, кандидата юридичних наук, доцента О. В. Кульчицької;
- начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника В. В. Корольчука;
- т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури А. П. Містюка;
- старшого наукового співробітника наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1, кандидата юридичних наук М. В. Бурак;
- старшого наукового співробітника наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1, кандидата юридичних наук, доцента І. В. Жук;
- завідувача загальної бібліотеки Л. Г. Гайдар.

Комісія розглянула матеріали дисертаційного дослідження «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій, спрямованих на запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ.

Матеріали дисертаційного дослідження Никифоренко Н. А. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних та проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Оксана КУЛЬЧИЦЬКА
 Віктор КОРОЛЬЧУК
 Андрій МІСТЮК
 М. Василенко Марія БУРАК
 Ілона ЖУК
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справдоктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Станіслав ГУСАРЄВ

27.02.2024

АКТ

27.02. 2024

м. Київ

№ 8-011

Впровадження результатів дисертації
Никифоренко Наталії Андріївни
на тему «Запобігання кримінальним
правопорушенням, пов'язаним з
корупцією» в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- директора ННІ № 1, кандидата юридичних наук, доцента О. В. Кульчицької;
- заступника навчально-методичного відділу, кандидата юридичних наук Б. Ю. Бистрицького;
- начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника В. В. Корольчука;
- т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури А. П. Містюка;
- завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, кандидата юридичних наук, професора Ю. О. Левченка;
- завідувача загальної бібліотеки Л. Г. Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» та наукові праці аспіранта наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ Никифоренко Наталії Андріївни за темою «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією».

Проаналізовано основні результати дослідження Никифоренко Н. А., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Никифоренко Н. А. Поняття та ознаки корупційного кримінального правопорушення. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2022. № 12 (101). С. 85–95. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2022-12-8465>. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2022/12/8465>

2. Никифорова Н. А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 366-2, 366-3 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Том 2 № 79. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.29>

3. Никифорова Н. А. Суб'єкти запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією: проблеми функціонування та перспективи удосконалення правового статусу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 611–617. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.107>

4. Мазенко Н. А. Корупційне кримінальне правопорушення: актуальні питання теорії. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XI Всеукр. наук.-теор. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 242–245.

5. Мазенко Н. А. Корупційний злочин у проекті Кримінального Кодексу України 2020 року. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 2. С. 321–323.

6. Мазенко Н. А. Корупційний злочин у контрольному проекті Кримінального Кодексу України 2021 року. *Реформування кримінального законодавства крізь призму історичного надбання* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 18 берез. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 76–80.

7. Мазенко Н. А. Поняття «корупційне кримінальне правопорушення» у контексті кримінального права. *Теорія і практика сучасної науки*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19-20 серп. 2021 р.). Київ : МІЦНІД, 2021. С. 41–42.

8. Мазенко Н. А. Кримінально-правові наслідки корупційних кримінальних правопорушень. VIII International Scientific and Practical Conference «*International Forum: Problems and Scientific Solutions*» (September 6-8, 2021). Melbourne, Australia: CSIRO Publishing House, 2021. P. 234-236. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/issue/view/6-8.09.2021/578>

9. Никифорова Н. А. Окремі питання протидії кримінальним правопорушенням, передбачених статтями 366-2, 366-3, 368-5 Кримінального кодексу України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XIII Всеукр. наук.-теор. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 256–259.

10. Никифорова Н. А. Актуальні питання правового статусу уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції. The V International Scientific and Practical Conference «*Problems of integration of education, science and business in globalization*», February 05-07, 2024, Sofia, Bulgaria. С. 155–159. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2024/02/PROBLEMS-OF-INTEGRATION-OF-EDUCATION-SCIENCE-AND-BUSINESS-IN-GLOBALIZATION.pdf>

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Никифорова Н. А. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінологія», «Засади запобігання та протидії корупції», «Кримінальне право», «Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення» та під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Оксана КУЛЬЧИЦЬКА
 Богдан БИСТРИЦЬКИЙ
 Віктор КОРОЛЬЧУК
 Андрій МІСТЮК
 Юрій ЛЕВЧЕНКО
 Людмила ГАЙДАР